

Energia ja kokemus

Antti Salminen & Tere Vadén

ENERGIA JA KOKEMUS

Naftologinen essee

niin & näin
Tampere 2013

© Antti Salminen & Tere Vadén &
Eurooppalaisen filosofian seura ry

ISBN-NUMERO

978-952-5503-75-3

KANSI

Pasi Romppanen

KANNEN TEOS

Museum of Oblivion I–IV

Tuomas Aleksander Laitinen ja Tatu Tuominen, 2011

Kokoelmat, Nykytaiteen museo Kiasma

KUVA

Tuomas Aleksander Laitinen ja Tatu Tuominen

TAITTO

Susanna Laurola

PAINOTYÖ

Tallinnan kirjapaino-osakeyhtiö,

Tallinna 2013

KUSTANTAJA

Eurooppalaisen filosofian seura ry / *niin & näin*

SISÄLLYS

LUKIJALLE – VUONNA 2013	7
O – RUUMIINRYÖSTÖ	25
I – FOSSIILIKONE	31
Energian unohtaminen	32
Vierauden masinaatio	38
Tuotantokoneen itseliikunnan ehdot	48
II – ÖLJYN KOKEMUS	59
Ylenkatsottu kanto	60
Alueen alueellisuuden tuho: atomisaatio	71
Suvereeni katkos	80
Kiihtyvyys	91
Öljyn tahto	96
Öljy ja nihilismi	103
Filosofia ja öljy	114
III – POLTTOPISTEET	119
Yleinen talous ja yhteisö	120
Öljyn laitteet ja esineet	127
Fokaalisuus ja paikallisuus	132
Ristiriita: heterogenia ja fokaalisuus	136
IV – TARKOITUSTO	153
Epäjärjestäytymisperiaate	154
Saunaan!	164
Mitä sitten?	169
PIENI NAFTOLOGINEN SANASTO	197
KIRJALLISUUS	203

LUKIJALLE – VUONNA 2013

Maa­mail­man­talou­des­sa e­le­taan par­haillaan krii­siä, jonka ni­met­ttömyy­teen ja hallitsemattomuuteen kietoutuu aavistuk­sia jonkin uuden tarpeesta, mutta myös tuntemuksia teolli­sen elintavan ehtojen murtumisesta. Kriisin tunnelma ei ole ainutkertainen: vertailukohtia on haettu 1930-luvulta. Krii­si ei kuitenkaan olisi kriisi, ellei siihen sisältyisi periaattees­sakin ennakoimatonta mahdollisuutta toistaiseksi tunte­mattomaan maailmaan ja (kenties kuoleman jälkeiseen) elämään. Kun toisinaan kukistumattomaksi ounasteltu ka­pitalismi ja laajemmin teollinen sivilisaatio osoittautuvat itsetuhoisiksi, kehittyy pelottava ja kenties innostavakin ti­lanne. Sekavuudessaan ja ravistelevuudessaan kriisi on hyvä hetki pyrkiä tunnistamaan, tutkimaan ja ehkä myös tuotta­maan kokemuksia, jotka tyyppillisesti piilottelevat liian lä­hellä tullakseen huomatuiksi. Otetaan kaksi esimerkkiä kriisin arjesta: ensimmäinen suomalaisesta politiikasta ja toinen bensa-asemalta.

Vuonna 2011 Suomen kauppataase kääntyi alijäämäiseksi ensimmäistä kertaa vuoden 1990 jälkeen ja samalla ensi ker­taa euroaikana. Alijäämä oli 3,6 miljardia euroa – reaaliar­voltaan samaa luokkaa kuin 70-luvun öljykriisin aikaan.

Notkahdukseen on monia syitä. Tulopuolella viennin arvoa laskivat finanssikriisin aiheuttama kaupan hiipuminen Euroopassa, pois jääneet risteilijäkaupat, Nokian alasajo ja niin edelleen. Menopuolella puolestaan on yksi syy ylitse muiden: öljy ja öljyn hintaan sidottu maakaasu¹. Öljyn maailmanmarkkinahinta on vuoden 2005 jälkeen karkeasti ottaen viisinkertaistunut, 20 dollarista tynnyriltä 100 dollariin. Suomeen öljy tulee miltei yksinomaan Venäjältä; yli 90 prosenttia maamme noin kahdensadantuhannen öljytynnyrin päiväkulutuksesta tuodaan idästä. Kymmenen dollarin hinnannousu öljytynnyriltä tietää vuositasolla 0,73 miljardin lisäkustannuksia tuontiin, joten 3,6 miljardin alijäämä kuittaantuu 50 dollarin hinnannousulla. Toisin sanoen jos öljyn hinta vuonna 2011 olisi ollut 50 dollaria (mikä silti olisi ollut yli kaksinkertainen hinta 2000-luvun alkuun verrattuna) eikä 100 dollaria tynnyriltä, kauppatase olisi ollut tasapainossa.

Entä sitten? Ensimmäinen – ja kohti kokemuksellisuutta johtava – kummallinen seikka on, ettei näitä Venäjälle valuvia miljardeja ole otettu huomioon julkisessa keskustelussa. Esimerkiksi Kreikan ensimmäisen tukipaketin miljardeista (pääministerin mukaan summa on 1,5 miljardia) on poliittista ja taloudellista keskustelua käyty paljon enemmän, vaikka Venäjälle öljystä maksetaan miljardeja joka vuosi ja siten ajan mitaan summa kohoaa paljon Kreikka-kuluja korkeammaksi. Lisäksi saamapuoli Venäjällä, etunenässä jättiyhtiö Gazprom, on suomalaisen ja jopa eurooppalaisen demokratian kannalta

---

1. »Öljy ja koneet vetivät tuonnin 16 prosentin kasvuun vuonna 2011. Kauppatase kääntyi ennätyksellisen alijäämäiseksi», Tullihallitus, 29.2. 2012. Lähteen mukaan energiatuotteiden tuonti kasvoi vuonna 2011 38 prosenttia: »Energian osuus Suomen kokonaistuonnista kohosi yli viidennekseen.» <http://www.tulli.fi/fi/tiedotteet/ulkomaankauppatilastot/tilastot/kktilasto/122011/index.html>

paljon ongelmallisempi rahojen vastaanottaja kuin Kreikan valtio².

Öljyn hinnan noususta seuraa rahavirtoja tuojamaista viejämaihin kaikkialla maailmassa. Esimerkiksi eurokriisin kouriin ensimmäisinä joutuneet maat Portugali, Irlanti, Italia, Kreikka ja Espanja ovat samalla maita, joilla kuluu muihin Euroopan maihin verrattuna suurin osuus bruttokansantuotteesta öljynostoon³. Tämä on varmasti osittain sattumaa, osittain taas silkkaa matematiikkaa. Kriisin kuuluisaksi tekemä Nobel-taloustieteilijä Paul Krugman on laskenut, että yli 80 dollarin tynnyrihintaa alkaa haitata maailmankauppaa jo yksinkertaisesti kuljetuskustannuksina⁴. Kontin tuonti Kiinasta maksaa enemmän, rahtilaivat kulkevat aiempaa hitaammin

-
2. Gazpromia on syytetty alkuperäiskansojen elinolojen heikentämisestä, öljyvuoodoista, määräävän markkina-aseman väärinkäytöstä ja hintakartellista (<http://rt.com/business/gazprom-russia-notorious-company-045/>). EU on tutkimassa Gazpromin toimintaa kilpailulainsäädännön nojalla ja vuonna 2012 Venäjän presidentti allekirjoitti asetuksen, jonka mukaan Gazprom on valtiolle tärkeä strateginen yritys, joka ei saa luovuttaa tietoja tai tehdä sopimuksia kolmansien osapuolten kanssa ilman valtion lupaa (<http://rt.com/business/gazprom-putin-decree-protect-eu-investigation-888/>). Asetus hankaloittaa EU:n tutkimusta. Tämä on yksi esimerkki Gazpromin erityisasemasta, joka on eräänlainen »valtio valtiossa». Varsinkin tuotantoalueillaan Siperiassa se toimii suurin valtuuksin. Gazpromia vastaan esitetyt syytteet eivät ole poikkeuksellisia. Kaikkien »viiden suuren» öljy-yhtiön nimeen liittyy jokin skandaali tai ympäristökatastrofi, joko yleisesti tunnettu – BP (Deepwater Horizon -vuoto Meksikonlahdella), Exxon (Exxon Valdez Alaskassa), Royal Dutch Shell (Ken Saro-Wiwa, Nigeria) – ja vähemmän kuuluisat – Chevron (Ecuador), Total (Myanmar).
  3. Kaikilla yli 45 % kokonaisenergiasta tulee öljystä, kun EU:n keskiarvo on 37 %. Louis de Sousa, »The oil 'peak' has happened», *The Oil Drum: Europe*, 29, syyskuuta 2010 <http://europe.theoil Drum.com/node/7001>
  4. Paul Krugman, »The World Gets Bigger», 17. kesäkuuta 2008, <http://krugman.blogs.nytimes.com/2008/06/17/the-world-gets-bigger/> ja »Vertical specialization and the impact of oil prices on trade», 21. kesäkuuta 2008, <http://krugman.blogs.nytimes.com/2008/06/21/vertical-specialization-and-the-impact-of-oil-prices-on-trade/>

säästääkseen polttoainetta⁵. Mutta sittenkin tuontienergiasta riippuvaisen Euroopan tilannetta on pohdittu verrattain vähän tästä näkökulmasta. Suomenkin huoltostrategia perustuu siihen, että »vapaat markkinat toimivat» – toisin sanoen markkinoilla oletetaan olevan niin varaosia kuin ennen kaikkea liikkumiseen, tuotantoon ja lämmitykseen tarvittavaa energiaa⁶.

Eräs ällistyttävä oppi kätkee tämän taloudellisen ja aineellisen riippuvaisuuden öljyn, kaasun ja hiilen tuottajista. Mänttää oppia saa edustaa ulkoministerin lausunto kesältä 2012. Jo yhden Venäjältä Eurooppaan kaasua kuljettavan putken Itämeren pohjaan rakentanut Nord Stream -yhtiö kaavailee uusia putkia, ja ulkoministeri kertoo, että hanke ei ole turvallisuuspoliittinen kysymys⁷ ja että se luo Venäjän ja Euroopan

5. Erikoisena yksityiskohtana on raportoitu konttilaivojen nykyisin kulkevan hitaammin kuin nopeimmat purjelaivat aikoinaan, John Vidal, »Modern cargo ships slow to the speed of the sailing clippers», *The Guardian*, 25.7. 2010, <http://www.guardian.co.uk/environment/2010/jul/25/slow-ships-cut-greenhouse-emissions>
6. Jari-Pekka Tammisen verkkopalvelujen saatavuutta tarkastelevaa diplomityötä varten on haastateltu Suomen Huoltovarmuuskeskuksen varautumispäällikkö Sauli Savisaloa: »Kaiken valmiussuunnittelun pohja on Savisalon mukaan markkinatalouden ylläpitäminen eli kyky toimia markkinataloudessa, sillä markkinat pitää huomioida koko ajan ja kaikki suunnitelmat on laadittu sen pohjalle, että kyseinen maailmanlaajuinen talousjärjestelmä ei romahda.» (Tamminen 2011, 36.) Tietoteknisistä laitteista Suomella ei ole omaa varmuusvarastoa: »[...] keskitettyä varmuusvarastoa ei ole kannattavaa ylläpitää, sillä tekniikan vanhentuminen asettaa tilanteelle vielä omat lisähaasteensa. Nykyiset ylläpitäjät osaavat verkkopalvelun laiteympäristön jatkuvuuden hallinnan paremmin kuin viranomaiset [...]. Varaosien saatavuus poikkeusoloissa varmistetaan sopimuksellisesti, mutta ylläpitäjät eivät omista erillisiä varastoja [...]. Asiantuntijuus varmistetaan sopimuksellisesti, jolloin poikkeusoloissa voidaan taata tarvittava tietotaito myös Suomessa.» Sama, 34–35.
7. Ajatus, että kaasun tuonnilla ja kaasuputkilla ei olisi turvallisuuspoliittista ulottuvuutta on kovin epähistoriallinen. Jopa aivan lähivuosilta muistetaan tapauksia, joissa kaasuntuottajat, myös Venäjä, ovat käyttäneet kaasun toimituksen keskeyttämistä kiristääkseen ostajamaita, kuten Ukrai-

välille »yhteisen intressin eli keskinäistä riippuvuutta».⁸ Yhteinen intressi on kauppa, ostajan ja myyjän markkinat. Ja miksei markkinoilla kohtaaminen olisi keskinäistä riippuvuutta? Onhan markkinoita juhlittu demokratian takaajina ja levittäjinä ja esimerkiksi yhtenä Euroopan yhteisön (ja sittemmin unionin) perusteluna on esitetty kansallisvaltioiden taloudellista sitomista toisiinsa niin, ettei sotiminen niiden välillä tule kyseeseen. Kaunis ajatus ja toisinaan varmasti toimiva käytäntökin.

Mutta teollisen elämänmuodon tarvitsema energia eroaa muista kauppatarvikkeista. Se on perusedellytys, joka markkinoiden luomiseen tarvitaan. Kauppapaikalle pääsemiseen ja myytävän tai vaihdettavan tavaran valmistamiseen tarvitaan työtä, teollisten yhteiskuntien monimutkaisista markkinakoneistoista puhumattakaan. Vasta markkinat perustettuaan energia on yksi tuotteista, joita markkinoilla myydään ja joka yhdistää markkinakumppanit.⁹ Yksinkertaistaen: jos Suomi

---

naa. Huomattava on myös verkkoon vuotanut Saksan puolustusvoimien tilaama energiapolitiittinen raportti »Peak Oil. Sicherheitspolitische Implikationen knapper Ressourcen» (Zentrum für Transformation des Bundeswehr, Strausberg 2010, <http://peak-oil.com/download/Peak%20Oil.%20Sicherheitspolitische%20Implikationen%20knapper%20Ressourcen%2011082010.pdf>), jossa todetaan, että Saksan on pakko muuttaa ulkopoliitiikkaansa Venäjän suuntaan, esimerkiksi vähennettävä ihmisoikeuksien puutteen arvostelua, koska riippuvuus venäläisestä energiasta on niin suuri.

8. http://yle.fi/uutiset/tuomioja_uudet_kaasuputkihankkeet_ei_turvallisuuspoliittinen_asia/6258077
9. Slavoj Žižek (1991, 215) on huomauttanut, että Marx käsittelee *Pääomassa* kapitalismin historiallista syntyä ja kapitalismia itseään erillään, koska hän haluaa tehdä näkyväksi sen, miten osa kapitalismin »ulkoi-ista» ehdoista sen synnyn jälkeen muuttuu ikään kuin kapitalismin »sisäisiksi» piirteiksi. Hyvä esimerkki on raha, joka historiallisesti ensin kasaantui ei-kapitalistisesti (niin kutsuttu »primitiivinen akkumulaatio» eli ryöstäminen, ulossulkeminen, kaappaaminen ja niin edelleen), mutta sittemmin muuttuu kapitalismin sisäiseksi »tuotteeksi», joka kiertää itse-riittävästi rahasta tuotteen kautta uudeksi rahaksi. Žižekin mukaan juuri tätä ulkoisesta sisäiseksi muuttumisen hetkeä voidaan pitää kapitalismin

ei saisi öljyä eikä kaasua mistään, se ei olisi Venäjälle juuri minkäänlainen markkinakumppani¹⁰. Suomella ei olisi teollista tuotantoa, jota tarjota myytäväksi, eikä viennillä ansaittua valuuttaa, jolla ostaa. Ulkoministerin mainitsema riippuvuus voi olla »keskinäistä» mutta sittenkin yksisuuntaista. Äidin ja vauvan välillä on keskinäinen riippuvuus. Molemmat rakastavat ja tarvitsevat toisiaan. Mutta riippuvuus on yksisuuntainen. Jos vauva kuolee, voi äitikin kuolla suruun tai sitten elää edelleen. Jos sen sijaan äiti kuolee, vauvalla ei ole mahdollisuutta selvitä ilman uutta imettäjä ja huoltajaa. Sama koskee energian tuottajaa ja energian ostajaa yhteisten intressien markkinoilla. Jos energian ostaja ei enää osta, voi energian tuottaja jäädä ilman rahojaan ja sen talous voi kärsiä. Jos sen sijaan energian tuottaja ei enää myy energiaa, ei energian ostajalla ole ajan mittaan mahdollisuuksia edes osallistua markkinoille – jollei se saa energiaa jostakin muualta. Riippuvuuden yksisuuntaisuus piileksii siinä, että Venäjä voi

---

itsenäistymisen hetkenä. Psykoanalyttikkona hän jatkaa huomauttamalla, että »uudelleenloodattu» ulkoinen ehto (rahan kasaantuminen ei-kapitalistisesti) on syntyneessä systeemissä tyypillisesti unohtettu, torjuttu, kielletty. Voisiko siis energia olla samankaltainen ulkoisesta ehdosta sisäiseksi ja itsenäiseksi kapitalismin tuotteeksi muuttunut seikka? Kyllä ja ei. Kyllä, koska rahan tapaan energia on kapitalismin synnyn ulkoinen ehto, jota kapitalistinen taloustiede sittemmin käsittelee yhtenä korvattavissa olevana tuotteena muiden joukossa. Ei, koska energia on ulkoinen ehto myös muille talousjärjestelmille, kuten sellaisille, joissa ei käyterä rahaa. Ei myöskään siksi, että toisin kuin raha, energia ei ole ihmisten keskinäinen sopimus, tapa, sosiaalinen konventio, vaan osa sitä ei-inhimillistä, jota on oltava olemassa, jotta inhimilliset sopimukset, tavat ja sosiaaliset konventiot olisivat mahdollisia. Kuten Žižekin kaltaiset ideologiakriitikot ovat osoittaneet, myös raha synnyttyään muodostaa osan siitä perustasta, josta ihmisyksilöt (»porvarilliset subjektit») koostuvat, joten ero ei ole perustavuudessa vaan ei-inhimillisyydessä. Karkeasti sanottuna raha on suurimmaksi osaksi ihmislähtöistä, energia ei.

10. Toki voitaisiin viedä Venäjälle rapuja ja voita, renkejä ja piikoja, kuten ennen teollista vallankumousta ja sen alkuaikoina. Mutta nyt on puhe teollisen yhteiskunnan elämästä ja kuolemasta.

myydä kaasunsa ja öljynsä yhtä hyvin vaikka Kiinaan, kun taas Suomi ei voi ostaa öljyään yhtä hyvin Venezuelasta tai Saudi-Arabiasta¹¹.

Keskinäinen riippuvuus pitää kutinsa niin kauan kun markkinat toimivat »normaalisti». Ministerien kuuluu virantoimituksessa puhuessaan pyrkiä pitämään asiat ennallaan ja normaaleina. Pitkään jatkuessaan tällainen ehdollinen normaalius muuttuu itsestään selväksi – nyt sitä on kestänyt jo joitakin vuosikymmeniä, ainakin toisesta maailmansodasta alkaen ja kenties pidempäänkin, paikoittain jo 1800-luvulta saakka. Sitkistyneenä siitä tulee peruskokemus, jonka päälle voidaan rakentaa ja johon argumentit voivat nojata. Voidaan ajatella, että lisääntyvä keskinäinen riippuvuus on hyväksi, kuten se aina ennenkin on ollut, vaikka normaaliuden ehdot ovat jo muuttumassa. Tämä kirja onkin kirjoitettu 2010-luvun välitilassa: hetkellä, jona vanha normaali on murtumassa eikä tuleva ole alkanut normalisoitua. Kirjoitamme katkoksesta, jossa sillat menneeseen ja tulevaan ovat hataria, jopa ylityskelvottomia.

Peruskokemus ei vastaa todellisuutta. Tässä on ensimmäinen niistä seikoista, joihin voidaan filosofisesti tarttua. Siinä ei kuitenkaan ole kaikki, eikä myöskään käsittelymme polttopiste. Voidaan mennä askel sisemmäksi eli sen kokemuksen piiriin, jota edellä on kutsuttu »normaaliuden» kokemukseksi. Tällöin ei kysytä niinkään, millainen esimerkiksi »normaalisti» kokeva poliitikko on toimijana tai subjektina tai miten hänet saisi kyseenalaistamaan normaalin kokemuksensa, antamaan toisenlaisia lausuntoja ja tekemään parempia päätöksiä. Nyt perätään pikemminkin, mitä »normaali» kokemus itsessään on, mikä on sen sisältö, mikä tekee siitä ainutlaatuisen verrattuina muihin kokemuksen kenttiin, muihin »normaalisuuksiin». Kysymys

---

11. Ei myöskään Norjasta, jonka tuotanto laskee jopa 10 prosentin vuosivauhtia, Höök & Aleklett 2008.

koskee siis kokemuksen ominaislaatua, ei valmiiden kokijoiden yhteiskunnallisia, psykologisia tai taloudellisia piirteitä. Samaan tapaan kuin energia perustaa markkinat ja on sittemmin yksi markkinoiden tuotteista, kokemus perustaa kokijat ja on sittemmin yksi kokijoiden ominaisuuksista ja joidenkin näkemysten mukaan jopa omaisuuksista. Tästä kokemuksen perustavuudesta on nyt puhe: perustavuudesta kokemuksessa, jonka on mahdollistanut ja »normalisoanut» 1800-luvulta alkanut kausi, jona fossiilisten polttoaineiden tuotanto ja käyttö on vuosikymmen vuosikymmeneltä kasvanut niin kutsutun teollistuneen maailman piirissä.¹²

Taloudellis-poliittinen pohtimattomuus ja riippuvuuden yksisuuntaisuuden tunnistamattomuus on ideologiakriittisestä näkökulmasta seurausta jostakin, mille »normaalikokemuksessa» ei ole nimeä. Asian pitäisi olla tärkeä, mutta se ei ole. Psykoanalyysi tarjoaa selitykseksi torjuntaa tai tässä tapauksessa ehkä täsmällisemmin ja mielenkiintoisemmin Sigmund Freudin termiä *die Isolierung* (eristäminen), joka esimerkiksi slovenialaisen ideologiakriitikko Slavoj Žižekin tuoreessa analyysissä tarkoittaa, että jokin totuus voidaan

---

12. On ehkä vielä syytä korostaa tämän kehityskulun ainutkertaisuutta. *Ei* ole aina ollut niin, että ihmisillä – kansoilla, valtioilla, ryhmittymillä, kaupallisilla yhtiöillä ja niin edelleen – on jokaisena vuosikymmenenä n käytössään enemmän fossiiliseen energiaan sitoutunutta työtä kuin vuosikymmenenä $n-1$, tai että on järkevästi oletettavissa, että aikana $n+1$ sitä on yhä enemmän. Ennen fossiilisten polttoaineiden hyödyntämistä (ja laajemmassa mittakaavassa ennen öljyn voimaperäistä käyttöä 1800-luvun puolivälistä lähtien) ihmisryhmien energiansaanti ja sitä tietä myös kyky tehdä työtä tyypillisesti vuoroin kasvoi, vuoroin väheni vuosikymmenten kuluessa. Muinaisen maailman ihmeet olivat ihmeitä osin juuri siksi, että oli vaikea kuvitella, miten niihin tarvittava työmäärä oli ollut saatavissa. Maddison (2007) on arvioinut että vuosien 1500–1820 välillä maailmantalous kasvoi keskimäärin 0,32 prosenttia vuosittain ja parhaimmillaan kasvu oli vuosina 1950–1973, 4,9 prosenttia (muuta prosentteja ja aikavälejä: 2,12 % (1870–1913); 1,82 % (1913–1950); 3,17 % (1973–2003), 2,25 % (1820–2003)).

sanoa ääneen, julkistaa, mutta että tuolla totuudella ei ole sellaisia yhteyksiä ja seurauksia, joita totuuksilla symbolisessa universumissa yleensä on¹³.

Žižekin mukaan länsimaiset suurlehdet voivat esimerkiksi uutisoida, että Saudi-Arabiassa ammutaan mielenosoittajia kuoliaaksi, mutta tällä tunnustetulla ja julkistetulla totuudella ei olisi läheskään samoja seurauksia kuin samalla totuudella, jos se koskisi mielenosoittajien kohtelua muissa Lähi-idän maissa. Karkeasti sanottuna *die Isolierung* eristää julkistetun totuuden sen vaikutuksista, jotta olemassa olevaa symbolista järjestystä ei tarvitse ryhtyä laajemmin rukkaamaan. Jokin samankaltainen asia vaikuttaa maailmantaloudessa, Euroopan ja Suomen öljyriippuvuudessa sekä Euroopan ja Suomen Venäjä-riippuvuudessa. Tämä seikka, jopa sen herättämien uhkakuvien kanssa, voidaan todeta sen varsinaisesti vaikuttamatta maailmankuvaan tai toimintaan.

Symbolista järjestystä ja totuuksien eristäytymistä voidaan tarkastella rakenteellisina seikkoina. Niin pitää tehdä ja siihen kannustamme, vaikka tässä kiinnitämme huomiota kokemukseen, jota symbolinen järjestys järjestää ja jota se »on». Siis mihin kokemukseen? Otetaan toinen esimerkki. Kun öljy- ja Venäjä-riippuvuuden mahdollisista kielteisistä seurauksista keskusteltiin internetissä, kirjoitti eräs osallistuja, että »ei auto välitä, tuleeko bensa tankkiin Venäjältä vai jostain muualta». Tähän selkeään ja oikeaan huomioon on syytä keskittyä. Se kertoo vähälle huomiolle jääneestä ilmiöstä, joka kuitenkin luonnehtii paljoa elämää viimeisen 150 vuoden aikana: öljyn kokemuksesta.

Jos saivarrellaan, väite ei ehkä pidä täsmällisesti paikkaansa. Eri öljylähteiden öljyt sisältävät erilaisen määrän epäpuhtauksia ja erilaisia hiilivetyketjuja eri suhteissa. Tarkalla kemiallisella

13. Žižek 2012, 859–860.

analyysillä eri lähteiden öljy on tunnistettavissa. Vielä tarkem-
malla analyysillä erottelu on kenties tehtävissä vielä senkin jäl-
keen, kun raakaöljy on jalostettu bensiiniksi. Siksi auton
moottori saattaa jollakin hiuksenhienolla tavalla toimia tai
vaikkapa kuluu tai saastuttaa eri tavoin riippuen siitä, mistä
siihen tankattu bensa on peräisin. Mutta jos tällainen pikku-
tarkkuus jätetään sikseen, huomiosta voidaan kuulla aito tieto
ja tietoa luonnehtiva kokemus. Eurooppalaisessa 2000-luvun
alun todellisuudessa autolle ja sen käyttäjälle ei ole väliä, mistä
sen polttoaine on peräisin. Bensaa asemalta tankkaavan ihmi-
sen ei kuulu eikä hän voikaan tietää, mistä aine on tullut. Al-
kuperällä ei ole mitään suhdetta autoilun normaalitodellisuus-
teen – vaikkapa ajamiseen, moottorin kuntoon, bensa-
hintaan ja niin edelleen. Vuonna 2010 polttoaineen etanolipi-
toisuudesta ja sekoitussuhteesta syntyi huolekas ja laaja kansa-
laiskeskustelu, mutta tuolloinkin harva kiinnitti huomiota itse
aineiden alkuperään.

Erotuksena edellä kuvattuihin poliittisiin, taloudellisiin ja
symbolijärjestyksen rakenteellisiin piirteisiin on syytä koros-
taa, että tämä »ei ole väliä» on nimenomaan kokemus. Ben-
san alkuperän vaikuttamattomuus, auton mekaaninen välin-
pitämättömyys, lievä ällistys siitä, että joku kuvittelee toisin
olevan: nämä ovat tapoja, joilla maailma aikamme suomalais-
sille ja eurooppalaisille on olemassa. Kokemus muun muassa
tuntuu joltakin, tässä tapauksessa kutakuinkin siltä, että
asialla ei ole väliä. Vastaavasti ehdotus, että bensa-
alkuperää pitäisi pohtia, tuntuu hullulta, järjenvastaiselta, ikään kuin
ehdottajalta olisi jäänyt jokin perusasia ymmärtämättä tai
– vielä pahemmin – kokematta. Ikään kuin ehdottaja eläisi eri
maailmassa eikä olisi kokenut, että auto kulkee välittämättä
siitä, mistä bensa on peräisin ja laajemminkin: ikään kuin
ehdottaja olettaisi aineella olevan joitakin välittömän käyttö-

tarkoituksen ylittäviä salatieteellisiä tai ylikuonnollisia ominaisuuksia tai laatuja. Toisin sanoen öljy ei merkitse. Tai: olemme unohtaneet sen ja unohtaneet unohtaneemme.

»Ei ole väliä» -kokemuksella on lähisukulainen, öljyn mahdollistama tekemisen vapaus eli tässä yhteydessä autoilun, liikkumisen vapaus, jota on populaarikulttuurissa kuvattu laajasti. »Ei ole väliä» -kokemus ja liikkumisen vapauden kokemus ovat erottamattomasti yhteydessä toisiinsa. Jos olisi väliä, vapauden kokemus muuttuisi, ja päinvastoin. Jos yksityisautoilua ei koettaisi vapauttavana, öljyn alkuperää ei koettaisi merkityksettömäksi. Kokemusten lähisukulaisuutta ja keskinäisriippuvuutta kuvaa holismin käsite: kokemukset eivät ole yksittäisiä, pistemäisiä, vaan kokonaisvaltaisesti »toisistaan»¹⁴ riippuvaisia.

»Öljyn kokemus» on tarkoituksellisen monimerkityksellinen ilmaus. Lainattu lausahdus kuvaa ensinnäkin kokemusta *öljystä*, kokemusta tankkaamisesta ja öljyn mahdollistamasta autoilusta; se sisältää kenties häivähdyksen bensa-aseman haajusta, rasvaisista sormista, autolla liikkumisen mukavuudesta, vapaudesta ja niin edelleen. Mutta haluamme kiinnittää tässä kirjassa huomiota toiseen merkitykseen: siihen, millaisen kokemuksen öljy ainutlaatuisesti mahdollistaa. Kysymme, mitä öljyn pyörittämän talouden ilmiöt kokemuksellisesti merkitsevät. Kolmanneksi, kokemus on öljyn »omaa» kokemusta myös kirjaimellisesti: sen kokee olio, joka on olemassa vain, koska se on ainakin osittain öljyä. Toisin sanoen öljyn kokemuksessa öljy kokee itseään, koska ihmiskokemus, joka öljyä kokee, ei ilman öljyä olisi sellainen kuin on.

---

14. »Toisistaan» lainausmerkeissä, koska holististen kokonaisuuksien jaotteleminen yksiköiksi ja yksilöiksi on mielivaltaista ja keinotekoista. Holistinen kokemus riippuu »itsestään», mutta tästä itsestä esimerkiksi ihmisyyksilö tunnistaa ja nimeää yleensä tietoisesti vain jäävuoren huipun.

Öljyn kokemus on kokemus, joka syntyy öljyn poikkeuksellisten ominaisuuksien yhtyessä historiallisiin yhteiskuntajärjestyksiin, psykologioihin ja mieliin. Kokemus, että bensa-alkuperällä ei autoilulle ole väliä, on öljyn muodostama ja siitä riippuvainen kokemus – mitä ikinä öljy sitten onkin. Tietenkään tuo kokemus ei ole *pelkästään* öljyn muodostama. Yhtä lailla tarvitaan markkinatalous, luonnontieteen mielestä myös aivot, öljyn hiilivetyketjut ja niin edelleen. Mutta on tärkeää kiinnittää huomiota juuri siihen, mikä kokemuksessa on peräisin öljystä pikemmin kuin markkinataloudesta, aivoista tai luonnontieteellisesti kuvatuista kemiallisista kappaleista.

Ristivalotuksen vuoksi on hyvä huomata, että esimerkiksi viljaa Australiasta Eurooppaan rahtaavan purjelaivan kapteeni ei suinkaan voisi kokea, että sillä, mistä tuuli hänen purjeisiinsa tulee, ei ole väliä. Pikemminkin sääjärjestelmien ja tuulen synnyn tunteminen on hänelle ammattiympyröiden ja henkilökohtaisen itsekunnioituksen asia. Myöskään höyrykattilaa haloilla ruokkiva sisävesilaivan lämmittäjä ei voi olla tyystin välinpitämätön halkojen alkuperästä, ei ainakaan sikäli, kun se näkyy vaikkapa halkojen kosteudessa, tuhkaavuudessa tai lämpö määrässä. Vielä hiilikin on öljyä tiukemmin kiinni lähtökohdissaan. Sitä ei juurikaan 1800- ja 1900-luvuilla kuljetettu mantereilta toisille ja näinpä esimerkiksi Walesin runsasenergisillä hiiliesiintymillä oli ratkaiseva merkitys Ison-Britannian laivaston ylivoimalle¹⁵.

Vasta öljy mahdollisti yksiselitteisen ja itsestään selvän kokemuksen, jossa energian lähteellä ei ole taloudellista, poliittista, fysikaalis-kemiallista tai henkilökohtaista merkitystä. Yksilöllisellä ja yhteisöllisellä tasolla tällä kokemuksella on monenlaisia rakenteellisia ehtoja, joita on syytä tarkas-

15. Mitchell 2011, 63.

tella, eritellä ja kritisoida. Haluamme kuitenkin keskittyä öljyn kokemukseen kokemuksena, joka koskee myös ihmisolemisen rakenteettomia puolia. Siten emme ota kantaa esimerkiksi siihen, onko tuo kokemus rakenteellistunut subjektin kokemukseksi objekteista, esimerkiksi aivojen reaktioiksi niiden kohdatessa hiilivetyjä aistiensa välityksellä. Kaikki tuo saa nyt tulla näkyviin – sikäli kuin tulee – kokemuksen myötä, eikä kokemukselle aseteta ehtoja. Niinpä myös psykologiset ja ideologiset ilmiöt, kuten eristäminen (*die Isolierung*) ja filosofisesti, sosiologisesti ja poliittisesti eriteltävissä oleva porvarillisen julkisuuden suhteellinen vaitonaisuus öljystä, ovat seuraavassa rakenteellistumia ensisijaisemmasta kokemuksesta – eivät vähiten juuri tapoja koota yhä monimutkaisempia ja sisäisesti ristiriidattomampia merkitysten kekoja »ei ole väliä» -kokemuksen ympärille. Ilman »ei ole väliä»-kokemusta, laajemmin ottaen ilman öljyn kokemusta, näillä rakenteellistumilla ei olisi mitä rakenteellistaa.

***

Kokemuksellisuus lähtökohtana selittää osittain kenties muuten oudoksuttavalta vaikuttavan jumiutumismme teoreetikoihin, jotka kukoistivat 1930-luvulla. Erityisesti kirjailija-filosofit saksalainen Ernst Jünger (1895–1998) ja ranskalainen Georges Bataille (1897–1962) saavat useamman kerran lainata eräitä perusajatuksiaan (väärin)käytettäviksemme, mutta myös filosofit, saksalainen Martin Heidegger (1889–1976) ja ranskalainen Simone Weil (1909–1943), tulevat toistuvasti käsitteilyyn. Nämä neljä yrittivät ymmärtää omaa aikaansa toteamalla ja analysoimalla mahdollisimman tarkkaan ja kokemuksellisesti teollisen sivilisaation voittoa ja modernin

maailmankuvan leviämistä. Toteamalla ja ymmärtämällä, vaan ei hyväksymällä. Kaikkia yhdistää myös tinkimätön yrittäjä hahmotella, kokeilla ja toteuttaa etsimäänsä vaihtoehtoisia elämäntapaa.

Analyysinsä perusteella Jünger ja Heidegger ovat vannoutuneita parlamentaarisen demokratian vastustajia, ja vaikka Bataille ja Weil kaikin voimin puolustavat Ranskan tasavaltaa äärioikeiston nousua vastaan, on heilläkin epäilyksensä edustuksellista demokratiaa kohtaan. Tämän epäilyksen juurta on pyrittävä tarkastelemaan rehellisesti, mikä tarkoittaa erään katkoksen ymmärtämistä kytköksenä. Mainitut hahmot elävät nimittäin aikaa, jolloin öljyvetoinen kapitalismi saumautuu lopullisesti yhteen parlamentaarisen demokratian kanssa ja jolloin edustuksellisesta liberalismista tulee »vapaaan maailman» silmämäärä ja toisen maailmansodan jälkeisessä lännessä käytännöllisesti katsoen universaali tavoite. Ehkä teollisen tuotantokoneen mahti näkyi jo 30-luvulla, mutta sen haastaminen oli luontevampaa kuin sodan jälkeen, kun länsivaltojen ja itäblokin tuotantokilpailu vei suurimman osan kulttuurisesta hapesta.

Nelikolta lainatut sysäykset on vietävä nyt pidemmälle. Niihin on samalla oksastettava entistä voimakkaampaa hierarkian ja ylivalan purkua. Kokemuslähtöinen, aikalais-analyyttinen ja tarpeen vaatiessa vallankumouksellinen lähtökohta antaa nelikolle taustan, joka laajasti ottaen soveltuu yhteen öljyn kokemuksen tarkastelun kanssa. Tämän lisäksi he ovat esittäneet yksityiskohtaisempia käsityksiä, jotka avaa-
vat öljyn aikakautta sitä sellaiseksi nimeämättä.

Ensinnäkin Jüngerin tarkkanäköisyys kiteytyy kahteen hänen kuvaamaansa hahmoon, työläiseen (*der Arbeiter*) ja titaaniiin (*der Titan*). Työläinen kohtaa nimensä mukaisesti maailman työpajana, jonakin väliaikaisena ja muokattavana, joka

voidaan voimien ja osaamisen mukaan täydellistää¹⁶. Tämä on Jüngerin mukaan uusi historian vaihe, jota luonnehtii kaikkien voimavarojen suuntaaminen täydellistämiseen, työläisen sotilaallinen uhrivalmius ja välinpitämättömyys porvarillista mukavuutta kohtaan. Erityistä historiallista voimaa työläiselle antaa, että hänellä on käytössään maasyntyisiä ja yli-inhimillisiä titaanisia voimia, joilla uusia järjestyksiä luodaan. Titaanisten työläisten maailma edistyy epäinhimillisenä ja vailla jumalia.

Bataille puolestaan tekee poikkeuksellisella tavalla energiasta ja erityisesti auringosta koko ajattelunsa kantavan teeman. Hänen perusoivalluksensa on, että toisin kuin tyypillisessä populaarissa darwinismissa ajatellaan, elämä ei ole kamppailua niukoista resursseista, vaan syntyy energian ylijäämästä, luksuksesta. Luksuksen esiinpakottaman elämän kierto tyhjyydestä tyhjyyteen on Bataillen lähtökohta, jota vasten hän kriittisesti tarkastelee yrityksiä antaa ihmisyydelle pitävä ja varma maali – jokin tyhjää parempi päämäärä. Näiden yritysten sijaan Bataille toistuvasti korostaa, että juuri itseisarvoinen energian tuhlaaminen on parasta, mitä on tarjolla ja juuri se väkevöittää ihmiselämän.

Taustalla on kuitenkin vielä ponnekkaampi Jüngerä ja Bataillea yhdistävä tekijä, joka lähes pakottaa heidät öljyn kokemuksen pohdiskelun piiriin ja samalla selittää osaltaan heidän demokratiavierauttaan. Jünger ja Bataille huomaavat pyhyiden katoamisen Euroopasta ja hyväksyvät Nietzschen kuvauksen Jumalan kuolemasta, mutta eivät tyydy tilanteeseen. He eivät kohtuullisten humanistien tai heittäytyvien eksistentialistien tavoin totea, että yliluonnollisen pyhän

---

16. Tässä Jünger on samoilla linjoilla kuin Dostojevski, joka *Kellariloukossa* kuvaa kristillisen mysteerin hylännyttä ihmistä nimenomaan maailmansa täydellistäjänä.

heikentyessä ihmisen on itse luotava elämälleen sen verran tarkoitusta kuin pystyy. He eivät myöskään Kierkegaardin tai Dostojevskin tapaan tee uskon irrationaalisuudesta ja mahdottomuudesta sen ehtoa.

Jünger ja Bataille tunnistavat, että heidän aikakautensa virttää ja surmaa aktiivisesti pyhyttä ja jumaluutta, ja juuri tästä syystä he haluavat tunkeutua nihilistisen tyhjyyden tuolle puolen. He toivovat Jüngerin sanoin, että »käärmeen pää» on jo ylittänyt nihilismin aavikon keskipisteen ja että se ilmaantuu toiselle puolen, tai Bataillen sanoin, että »sisäisen kokemuksen» (*l'expérience intérieure*) tuli synnyttää uutta yhtä aikaa ylyksilöllistä ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin sopeutumaton pyhyttä. Tämän he tekevät eteenpäin heittäytyen, hapuilematta takaisin 1800-luvulle tai vielä vanhempiin aikoihin, vaikka Jüngerä harmittaakin sankarillisten aikojen menetys ja Bataillea esimodernien yhteisöjen moniulotteisen taloudenpidon katoaminen. Karkeasti sanottuna molemmat koettavat värvätä ainakin osan pyhyttä aavikoittavan aktiivisen nihilismin voimista uuden pyhyden luomiseen.¹⁷ Sikäli kuin on epäiltävissä, että osa noista aavikoittamisen ja pyhittämisen voimista on juuri öljyn voimia, on Jüngerin ja Bataillen ajatuksilla sijansa öljyn kokemusta pohdittaessa.

Jünger ja Bataille toivovat nihilismin vastapainoksi yksilöllisen ja yhteisöllisen atomismin ja byrokratian sijaan jonkinlaista aktiivista holismia, kokonaisuuksia, joissa kaikki vaikuttaa kaikkeen. Tämänkaltaista holismia luvataan esimerkiksi totalitaristisissa poliittisissa ideologioissa, jotka pyrkivät takaamaan elämän ykseyden ja kokonaisuuden sen moninaisuutta rajaamalla ja sitomalla sen valtioon. Holismin

---

17. On mahdollista väittää, että myös Heidegger luotti ainakin ajoittain Jüngerin ja Bataillen tavoin aktiivisen nihilismin menetelmään, kiihdyttämällä nurinkääntämiseen.

halu väänsi heitä, ainakin monien aikalaistensa mielestä, lähelle totalitarismeja.¹⁸ Tulkitessamme Heideggerin ja Jüngerin kaltaisia hahmoja tarkoituksemme ei ole alleviivata näiden oletetun totalitarismin hyviä puolia. Sen sijaan otamme menetelmäksi mennä niin lähelle yhtäältä totalitarismin ja toisaalta nihilismin kokemuksia, että voimme ymmärtää niiden yhteydet öljyyn ja laajemmin poliittiseen energiatalouteen. 1930-luvun kokemuksellisia lähtökohtia on ajateltava uudelleen ja toisin, jotta voimme ymmärtää fossiilivetoisen moderniteetin murroskohtia niiden muotoutumisen hetkellä. Elämme parhaillaan yhtä niistä. Näillä murroskohdilla saattaa olla enemmän yhteistä – myös ja eritoten kokemuksellisesti – kuin vaikkapa sotien jälkeisillä kasvutalouden vuosikymmenillä ja nykyhetkellä, jolloin talous ei kasva ja halpa öljy vajenee.

Vastauksemme nihilismin ja totalitarismin uhkiin, joita Jüngerä ja Bataillea seuraten käsittelemme, tulee olemaan kahtalainen. Ensinnäkin korostamme merkityskeskittymien moninaisuutta: ei ole olemassa yhtä holismia ilman toista, ei yhtä tulisijaa (lat. *focus*) ilman puiden auringossa palavia solukoita ja tähtimiilujen sylkemiä alkuaineita. Toiseksi holismin on oltava kamppailullista paitsi sisäisesti, myös ulkoisesti eli holismien välisesti: minkään yksittäisen merkityskeskittymän vallan ei pidä päästä kasvamaan niin suureksi, ettei jokin toinen voisi sitä kamppata.

---

18. Jatkossa sivutaan Jüngerin ja Bataillen mahdollista totalitarismia, mutta koska ja vaikka nyt aiheena ei ole Jünger eikä Bataille, todettakoon, että molemmista voidaan perustellusti esittää muitakin käsityksiä. Jünger esimerkiksi arvosteli natsseja kitkerään sävyyn jo avainromaanissaan *Marmorijyrkänteillä* (1939) ja luonnosteli toisen maailmansodan aikaan eurooppalaista pysyvää rauhaa. Bataillea puolestaan voidaan hänen elämäkerturinsa Michel Suruyan (2002) kuvausta mukaillen kehua suorastaan yhdeksi varhaisimmista ja rajuimmista natsismin ja fasismin kritikoista.

O – RUUMIINRYÖSTÖ

Jos kerran porvarillinen vallankumous murhasi Jumalan, Hän laskeutui maan alle tullakseen hyödynnetyksi sen tarpeisiin öljynä. Ensimmäinen kaupallinen öljynporaustorni nousee Pennsylvaniaan vuonna 1859, seuraavalla vuosikymmenellä rakennetaan ensimmäiset alkeelliset putkistot ja öljy alkaa kulkea pitkiä matkoja. Nietzsche tunnistaa ruumiin vuonna 1882. Aikayhteys tiivistää puolitedostamattoman kokemuksen, joka on vaivannut viimeistä 150 vuotta Euroopassa, Yhdysvalloissa ja näiden mahtien välityksellä vähitellen ympäri maapalloa. Jumalan kuolema on koettu paitsi vapautumisena auktoriteetin kahleista, myös kaikkinaisena merkityksen virtymisenä, arvojen ja päämäärien auringonlaskuna, jonka jälkeen on vain välineiden ja Nietzschen kuvaamien »viimeisten ihmisten» työläs ja tasapäinen aika. Öljyn aikakausi on seurannut kuin varjona kapitalismin ja globalisaation maailmanvalloitusta, jonka 1990-luvulla väitettiin jo päättyneen liberaalin demokratian ja siten itsensä tiedostavan historian voittoon.

Niin ei käynyt. Alku alkaa alusta. Avautuu kaksi suuntaa. Yhtäällä planetarisoitua länsimaistumisen, teollistumisen, tieteellistymisen ja yksilöllistymisen pitäminen väistämättö-

mänä hyvänä, kehityksenä, jolla on omat, kenties entistä latteammat, mutta oletettavasti rationaalisemmat ja yleispeätävämät arvot. Toisaalla erilaiset enemmän tai vähemmän vallankumoukselliset tai pakenevat yritykset löytää tai luoda uusia arvoja tai jopa palata vanhaan. Harvoin kumpikaan suunta on kuitenkaan koettanut sovittaa erikoistuneisiin tietolaatikoihin pakattuja kokemuksiaan yhteen; yhdistää taloudellis-teknologista kokemusta fossiilisten polttoaineiden käytöstä ja kulttuuris-symbolis-psykologista kokemusta Nietzschen peräämästä »kaikkien arvojen uudelleenarvioinnista». Juuri tässä erikoistumisessa, työnjaossa ja kokemusten kohtaamattomuudessa piilee silti toisenlaisen kokemuksen mahdollisuus, joka yhdistää nämä kaksi aluetta. Jumalan kuolema ja öljyn syntymä on koettu yhdessä, nimittäin erottamalla ne toisistaan. Tämä erottelu – pyhyys irrallaan taloudesta – puolestaan on öljyn aikakauden keskeinen tunnusmerkki. Jumalasta tuli kuolemansa jälkeen öljyä ja öljystä keinojumala, jolle löytyi hyvin suoraviivaista käyttöä: kaikki, mikä pyhydestä muistuttaa, polttouhратаan teknologisoituneen talouden käyttövoimana. Kliininen, oudon tuttu haju tuntuu sieraimiin.

Tässä tilanteessa otamme spekulatiivisen askeleen ja väitämme, että Jumalan kuoleman ja öljyn välillä on yhteys ja että tämän kokemuksellisen yhteyden erottavan-yhdistävän laadun tarkasteleminen on samalla harjaantumista oman aikamme ja paikkamme tunnistamiseen. Askeleen myötä tehtäväksi asettuu avautuvan alueen kartoitus ja sen asuttamisen opettelu.

Kun fossiiliset polttoaineet yhdistävät asioita erottamalla ne toisistaan, seuraukset muistuttavat modernin työnjaon vaikutuksia. Yksittäistehtäviin ja asiantuntijuuteen erikoistuminen tehostaa työtä ja samalla tyhmistää tekijää, rapauttaa

taitoja ja yksinkertaistaa tietoja. Samaan tapaan öljyn työ, esimerkiksi polttomoottorissa, tehostaa yhteiskuntaa ja samalla muuttaa tankissa olevan bensan syyt ja seuraukset tunnistamattomiksi. Kutsutaan siis öljyn aikakauden tapaa kokea asiat yhdessä toisistaan erotettuina nimellä »vierauttaminen» – tämä tarkoittaa jonkin ottamista vierelle niin, että se samalla tehdään vieraaksi, tuntemattomaksi. Vierauttaminen ei ole väistämätön ilmiö. Sillä on aineelliset ja kulttuuriset ehdot, kuten voidaan kuulla niistä monista kivuliaista heräämisistä, joita energiapolitiikan, talouden, luonnon ja rahan äärellä näinä aikoina koetaan. Vierauttaminen on yksi öljyn aikakaudelle ominaisen vieraantumisen kokemuksen juuri ja sen tunnistaminen on eräänlaista poliittista taloustiedettä.

Sillä nyt tilanne on uusi. Öljyn tuotanto ei enää kasva. Jo se on maailmanhistoriallinen tapahtuma. Tuskin on päästy ensimmäisestä poikkeustilanteesta, historiallisesta talous- ja väestönkasvusta, kun uusi nostaa päätään. Öljyn suoman tuotannon ja valtapiirien laajentumisen jälkeen seuraa kasvun loppu ja jäljelle jää ilmakehään siirtynyt valtava hiilimäärä. Vaikka öljyn käytön kasvun kokemustakaan ei vielä ole tunnustettu, alkaa uusi kokemuksellinen totuttautuminen tuotannon ja kulutuksen vähentymiseen. Historiallisten tilanteiden dramatiikka ja hengästyttävä seuraanto kertoo öljyn aikakauden toisesta kokemuksellisesta ominaispiirteestä: nopeudesta, kiihtyvyydestä, joka on yhtä aikaa kirjaimellista (autot, lentokoneet, raketit) ja kulttuurista (tapojen, elinkeinojen, muotien ja tietojen vaihtuvuus).

Öljyn, kuten minkä tahansa uusiutumattoman luonnonvaran, kulutusta kuvaa karkeasti kirkonkellomainen käyrä: ensin käytön kasvu, sitten enemmän tai vähemmän tasainen huippukohta, jonka jälkeen alkaa lasku. Tuotannon huippukohtaa (*peak oil*) on ennustettu monin keinoin ja moniin

kohtiin; suurin osa ennusteista uskoo huipun olevan 2000-luvun alkupuolella. Alan klassikko, Shell-yhtiön geologi M. King Hubbert, laski 50-luvulla huipputuotannon hetkeksi vuoden 1995. Optimistisimmat ennusteet puhuvat vuosista 2020 ja 2030¹⁹. Tarkoilla vuosilla ei ole ratkaisevaa merkitystä muutoin kuin symboleina.

Aurinko on nyt noin 10 miljardia vuotta kestävänsä pääsarjakehityksensä puolivälissä. Fossiilisten hiilivetyjen syntyminen vie miljoonia vuosia, joten jos sopivat olosuhteet biomassan syntymiselle, varastoitumiselle ja muuntumiselle ovat olemassa, on auringon iän puitteissa mahdollista saada toinenkin hiilen, öljyn ja maakaasun aarrea. Mutta tämänkertainen, toistaiseksi puolentoistasataa vuotta kestänyt öljyaika on kutakuinkin puolivälin krouvissa, josta alkaa tuntematon, ennen kulkematon taipale.

---

19. http://en.wikipedia.org/wiki/Predicting_the_timing_of_peak_oil; laskelmista ks. myös Strahan (2008, 36–56). OECD-maiden energiajärjestö IEA:n *World Energy Outlook 2010* toteaa, että vuoden 2005 jälkeen öljyn tuotanto ei ole kasvanut (<http://www.worldenergyoutlook.org/publications/weo-2010/>).

I – FOSSIILIKONE

»Te olette koneensärkijöitä. Tiedättökö, mitä se merkitsee? Kahdeksannellatoista vuosisadalla miehet ja naiset Englannissa kutoivat vaatetta kangaspuilla omissa mökeissään. Silloinpa keksittiin höyrykone ja muut työtä helpottavat koneet. Tuhannet kangaspuut, jotka saavat käyttövoimansa yhdestä ainoasta höyrykoneesta, kutoivat kangasta paljon huokeammalla kuin yksityiset kutojat käsin ja jaloin käytettävillä kangaspuilla. Ne miehet ja naiset, jotka olivat ennen kutoneet omilla kangaspuillaan, siirtyivät tehtaisiin työskentelemään kutomakoneilla, ei itselleen, vaan tehtaanomistajalle, kapitalistille. Ja edelleen, pikku lapset menivät kutomaan noilla uusilla koneilla, suostuen työskentelemään pienemmällä palkalla ja siten työntäen pois tietään aikuiset. Siitä koitui miehille kovat ajat. Puute ja nälkä tulivat yleisiksi. Ja he päättelivät, että siihen kaikkeen olivat koneet syynä. Siksi he alkoivat särkeä koneita.»

– Jack London, *Rautakorko*

ENERGIAN UNOHTAMINEN

Ei ole itsestään selvää, mitä ajatellaan energiaa ajateltaessa. Voiman, pyhän, tahdon ja työn käsitteiden tapaan se tuntuu tarkoittavan kaikkein aineellisinta, fyysisintä, kouriintuntuvinta ja samaan aikaan kaikkein henkisintä, sisäisintä, aineettominta. Filosofi Richard Beardsworthin mukaan energiaa on mielekästä lähestyä vain fenomenalisesti, koska se ilmenee vain aiheuttamisissaan muutoksissa ja vaikutuksissa: energia itsessään säilyy tuntemattomana muuttujana ja toisaalta universaalina abstraktiona²⁰. Beardsworthin ajatusta seuraten pääsy energian ontologiaan välittyy välttämättä materiaan läpi. Energia käsitteellistyy luoksepääsemättömänä ja materiaa edeltävänä suurena.

Beardsworthin malli voidaan tulkita tarkoittamaan, että energia on *das Ding an sich*, jota ei voida kohdata. Meille jää vain kokemus inhimillistetyistä aineellisista ilmiöistä. Näin transsendentaalisena energiaa ei kuitenkaan tarvitse pitää. Arthur Schopenhauerin mukaan Immanuel Kant erehtyi pitäessään oliota sinänsä kaiken tiedon ulkopuolisena. Toisin kuin Kant, Schopenhauer uskoi, että olio sinänsä voidaan tunnistaa ja sitä voidaan myös ajatella, koska se tulee ihmisessä

---

20. Beardsworth 1999.

koetuksi tahtona (*der Wille*). Sama schopenhauerilainen liike voidaan toistaa energiaa ajateltaessa. Energia ei ole ihmiselle kokonaan vieras asia, koska mitä tahansa ihminen onkin, hän on osittain myös energiaa ja voi sen kokea.

Luonnontieteellinen tapa tutkia ihmisen energiaosaa kertoo esimerkiksi biologisista ja kemiallisista prosesseista, sokeista, mitokondrioista, ionien tunneloitumisesta solukalvojen läpi. Humanistinen tutkimus puolestaan puhuu hurmiosta, pitkästyisestä, sisusta, rakkaudesta, vihasta ja niin edelleen. Mutta pidetään kiinni Schopenhauerin kokonaisvaltaisesta otteesta: ihmisen energiaosa on ensisijaisesti kokemusta, merkitystä, elämää ja tahtoa ennen kuin se on luonnontiedettä, kirjallisuutta tai filosofiaa. Ja edelleen: energia ihmisessä on ensisijaisesti ei-inhimillistä, ei ihmisestä lähtöisin, ei ihmisen mittakaavassa eikä ihmistä varten. Tämä eletty vaikkei yhtenäinen tai tasa-aineksinen energiaosa päästää meidät tutkimaan myös öljyn ajan kokemuksellisuutta.

Ajatus universaalista energiasta materian takana johtaa helposti materian ajattelemiseen energian *lähteenä*, mikä vuorostaan mahdollistaa fossiilisten ja uusiutuvien luonnosta löytyvien aineiden ajattelun ensisijaisesti hyödynnettävinä resursseina. Kun energia irrotetaan aineesta ja yksilöidään ja yksiköidään lopulta kilowattitunneiksi, luonnon materiat (hiilestä uraaniin), paikat (kaivokset ja padotut joet) ja olennot (energiapuusta teurasjätteeseen) näyttävät potentiaalisina ja hyödynnettävinä varantoina. *Tekniikan kysymisessä* (1953) yhtenä varhaisimpana teknologiakriittikkona pidetty Martin Heidegger muotoilee tämän »teknologiseksi olemisenpaljastumiseksi» kutsumansa ilmiön seuraavasti:

»Maa paljastuu nyt hiilikaivoksena, mantu malmiesiintymänä.
[...] Nyt ilma asetetaan typen luovuttajaksi, maa malmien,

malmi esimerkiksi uraanin, tämä ydinenergian, joka voidaan vapauttaa joko tuhoamiseen tai rauhanomaiseen käyttöön.»²¹

Heideggerin huomio antaa Schopenhauerin jälkeen toisen tärkeän metodologisen johtolangan. Teknologinen olemisenpaljastuminen totalisoivana näkemyksenä ei koske vain ihmisen ulkopuolista maailmaa, vaan vielä ikävämmin ja tuhoisammin ihmistä itseään, hänen kokemustaan ja käsitystään itsestään. Ihmisestä tulee teknologisen olemisenymmärryksen myötä itsensä raaka-ainetta, hyödynnettävää resurssia, eikä ihmisellä hyödyntäjäsubjektina ole muuta mahdollisuutta kuin hyödyntää itseään objektina. Tästä syystä öljyn aikakauden kokemus voi sisältä päin olla suurelta osin sekä hyödyntäjän että hyödynnettävänä olevan kokemusta ja se voidaan tunnistaa sellaiseksi laajasti ymmärretyn ei-teknologisesta näkökulmasta. Karkeasti ottaen ei-teknologinen kokemus mieltyy teknologisesta näkökulmasta kokijan ja koetun hyödyttömyytenä, käyttökelvottomuutena, turhuutena, hukkaan heitettyinä.

Heidegger haluaa kuvata teknologista olemisenymmärrystä neutraalina historiallisena ilmiönä, joka ei ole hyvä eikä paha eikä ylipäätään pelkästään ihmisen tekoa, vaan jotenkin olemisen jumalalliseen historiaan liittyvää. Silti hänkin esittää, että teknologisen olemisenymmärryksen sisällä ihminen voi kokea välimatkan teknologisen itsensä ja »olemisen kutsun» välillä. Vailla Heideggerin väärää pyrkimystä näennäisen neutraaliin kuvaukseen ja varsinkin häneltä saadun metodologisen vihjeen ajamana voimme heti havaita öljyn aikakauden olleen paitsi historiallinen, myös ainutlaatuisen tuhoava tapahtuma, maapallon elämää murhaava. Taloustieteessä tunnetaan »öljyn kirous»: alue tai maa, josta löytyy öljyä, usein

21. Heidegger 2007, 19.

tuhoutuu löydön vuoksi ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti²². Niin kutsuttu hyöty ja rikkaus koetaan muualla – jälleen öljy yhdistää erottamalla, tällä kertaa kokonaisia kansakuntia ja alueita.

Samankaltainen öljyn kirous koskee öljyn aikakauden ihmisen kokemusta. Öljyn löytäneen ihmisen kokemus suurelta osin tuhoutuu löydön vuoksi ja mahdollinen kokemuksellinen hyöty ja rikkaus koetaan tästä tuhosta irrallaan, toisaalla ja jalostettuna, modernina tai muovisena. Jumalan kuolema on lopulta riittämätön ja liian kulttuurisidonnainen nimi ei-inhimillisen ja inhimillisen elämän tuholle 1900-luvulla. Jumalan kuolema on »vain» tämän kehityskulun etukäteen tunnistettu huipentuma, vieläpä yhden monoteistisen uskonnon nimiin vietyä. Pyhyiden ja olemisen ykseyden katoaminen ei tapahtunut hetkessä saati sattumoisin, vaan sen näivettämiseen tarvittiin pitkäkestoisia ponnistuksia.

Ihmistoimia pyhyiden kadottamisessa on analysoitu monin tavoin ja monella tasolla, usein kokonaan fossiilisten polttoaineiden merkitys unohtaen, toisinaan sitä itsestään selvänä pitäen, joskus miltei asiaan tarttuen. Syystäkin kuuluisa on sosiologi Max Weberin tokaisu klassisessa teoksessa *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki* (1905), joka luottaa kapitalismin syntyjä syviä. Kappale kannattaa lainata jälleen kerran:

»Puritaani *halusi* olla ammatti-ihminen, nykyihmisen *täytyy* olla sitä. Sillä askeesin siirtäminen munkinkammiosta ulos ammattielämään [...] auttoi osaltaan nykyaikaisen, mekaanis-koneellisen tuotannon [...] edellytyksiin sidotun talousjärjestyksen [...] luomista. Tämä talousjärjestelmä määrittää nykyään kaikkien eikä vain talouden ammattiteissa toimivien yksilöiden

---

22. Sachs & Warner 1997; Ross 2012.

elämäntyylin ja lisäksi vastustamattomalla pakolla. Ihminen syntyy koneistoon, ja meno jatkuu ehkä siihen saakka, kunnes viimeinenkin sentneri fossiilista polttoainetta on hehkunsa hehkunut. Baxterin mielestä tuli huolen maallisista asioista olla pyhien harteilla kuin 'ohuen manttelin, jonka voi joka hetki heittää pois'. Mutta kohtalo teki manttelista teräksenlujan kotelon. Askeettisuus otti tehtäväkseen maailman uudelleenrakentamisen ja maailmassa vaikuttamisen. Tämän maailman ulkonainen tavara sai lisääntyvän ja lopulta väistämättömän ylivallan ihmisistä. Näin ei ollut tapahtunut koskaan aikaisemmin historiassa. Nykyään askeettisuuden henki on karannut [...] tästä kotelosta. Joka tapauksessa voittoisa kapitalismi ei tarvitse enää tätä tukea. Se lepää mekaanisella perustalla.»²³

Weberin rikkaaseen työhön ja tähän lyhyeen lainaukseen kätkeytyy useita mielenkiintoisia havaintoja ja mahdollisia tutkimuslinjoja. Kaksi seikkaa nousee ylitse muiden. Ensinnä Weberin ilmeinen oletus, että tuotantokoneen meno on riippuvainen paitsi henkisestä maisemasta, jota hän kapitalismin hengen kehityksenä kuvaa, myös fossiilisista polttoaineista. Tämä oikeastaan tarkoittaa, että kuvattu hengen kehitys on itsekkin riippuvainen niiden polttoaineiden »hehkusta». Muuten kapitalismin siirtyminen lepäämään »mekaanisella perustalla» ei olisi ollut mahdollista, ei myöskään »ulkonaisen tavaran» määrä, joka on valloittanut ihmisten henkisen maiseman. Kapitalismin mekanisoituminen ja asketismin korvaantuminen tavaramäärällä ovat riippuvaisia fossiilisista polttoaineista: Weber *melkein* tunnistaa niiden henkisen merkityksen.

Toiseksi Weber pitää itsestään selvänä, että hehku tulee hehkutuksi, että fossiiliset polttoaineet loppuvat ja että tämä

23. Weber 1990, 134–135.

loppu voi olla samalla tuotantokoneen loppu. Tämä »menon lopun» mahdollisuus on Weberin päivien jälkeen haipunut näkyvistä. Yhtenä syynä on tottuminen ja turtuminen fossiilisten polttoaineiden saannin jatkuvaan kasvamiseen, toisena usko esimerkiksi teknologisen kehityksen mahdollistamaan vaihtoehtoisten energialähteiden kehittämiseen. Kumpikaan näistä »menon lopun» mahdollisuuden unohtamisen syistä ei kuitenkaan tee tyhjäksi Weberin olettamusta, että polttoaineiden hiipussa tuotantokone hiipuu myös. Kone ei tosiasiassa ole Weberin aikojen jälkeen tullut fossiiliriippumattommaksi – päinvastoin.

Kolmas ällistyttävä seikka on, että Weberin esittämää huomiota fossiilisten polttoaineiden merkittävydestä ei hänen seuraajiansa keskuudessa ole otettu laajan tutkimuksen aiheeksi. On hyvin vaikea arvioida, jääkö fossiilisen hehkun henkinen merkitys nimeämättä ja tutkimatta siksi, että se on liian itsestään selvä, jolloin sitä ei tarvitse tutkia, vai siksi, että se on liian lähellä, jolloin sitä ei pysty tutkimaan, etäännyttämään.²⁴ Tai kenties sosiologia on rajannut tutkimuksensa tältä alueelta ulos ajatteleamalla, että vain uskonnollisten kokemusten kaltaiset seikat voisivat mielenkiintoisella tavalla vaikuttaa ihmisyyhteisöjen järjestäytymiseen ja että aineet – kuten hiili, öljy ja maakaasu – ovat vain ehtoja noiden ajatusten leviämiselle. Voi olettaa, että ajatusten ja aineiden erottelu tutkimusta varten on kulttuurisesti ja ideologisesti perusteltu tottumus, mutta myös seurausta siitä, että niin voidaan tehdä – koska halpaa energiaa on runsaasti saatavilla.

---

24. Yhtenä mahdollisena selityksenä järjestelmän ulkoisen ehdon torjunta, kunhan järjestelmä on alkanut toimia, vrt. alaviite 9.

VIERAUDEN MASINAATIO

Vieraantumisen kokemus seurannut kapitalistisen ja teknologisen länsimaisuuden syntyä, kasvua ja leviämistä aina teollisen vallankumouksen ajoista. Näin on riippumatta siitä, pidetäänkö vieraantumista (saks. *die Verfremdung*, engl. *alienation*) etäntymisenä jostakin alkuperäisestä tai tavoitteltavasta ihmisyydestä vai ei²⁵. Jos vieraantuminen määritellään tahdottomaksi ja ei-toivotuksi kokemukseksi, sitä voidaan pitää vierauttamisen tiedostamattomana osana, vierautumisena, sillä vierauttamisella on myös aktiivinen, tahallinen ja tiedostettu puolensa. Vieraantumisen kokemusta on pyritty selittämään esimerkiksi välimatkana, joka syntyy päivittäisen tekemisen ja elannon ansaitsemisen alueille (Marx), organisen yhteisöllisyyden katoamisena (Tönnies, Weil), muutoksen aiheuttamina sopeutumisen kasvukipuina (Durkheim), järjestelmällisen yhteiskunnan mekaanisuutena (Weber), aidon subjektin hukkumisena objektina-olemisen alle (Adorno

---

25. David Graeber (2011, 56–57) toteaa osuvasti, että vieraantumista ei tarvitse pitää postmodernille vastenmielisenä *alkuperäisyyden* kadottamisena tai aidosta irtautumisena, jos otetaan huomioon, että ihannoitu kokonaisuus ja yhtenäisyys voivat olla ihmisen ja yhteisön tavoitteita, mielikuvituksen avulla hahmoteltuja esikuvia, vaikka niitä ei koskaan sellaisenaan olisi ollut olemassakaan.

& Horkheimer), työnjaon ja kompleksisuuden ylenmääräisyytenä (Zerzan), elämää tyhjentävänä teknologisena itseymmärryksenä (Heidegger), pyhyiden mahdottomuutena järjestetyssä yhteiskunnassa (Weil, Bataille, Jünger), ja niin edelleen²⁶. Marx kuvaa *Grundrissessä* (1986) tätä koneen osana olemisen kokemusta näin:

»Mutta tultuaan otetuksi pääoman tuotantoprosessiin työväline käy läpi erilaisia metamorfooseja, joista viimeinen on *kone* tai pikemminkin *automaattinen konejärjestelmä* [...], jonka panee liikkeeseen automaatti, itseään liikuttava liikevoima. Tämä automaatti muodostuu lukuisista mekaanisista ja intellektuaalisista orgaaneista, niin että itse työläiset määritetään vain sen tietoisiksi jäseniksi.»²⁷

Kapitalistinen tuotanto on tässä kuvattu totaalisenä järjestelmänä, joka ottaa käyttöönsä kaiken niin, että työläisetkin ovat vain »tietoisia solmukohtia» jättikoneessa, jolla on omat päämääränsä. On kuitenkin tärkeä huomata, että tämä totaalisuus ja masinaatio, koneiden ja ihmisten yhteismitallinen verkosto, ei luonnehdi ainoastaan kapitalismia vaan yhtä hyvin sen hegemonista kilpailijaa, sosialismia. Esimerkiksi Martin Heidegger ymmärtää Ernst Jüngerä seuraten yhteiskunnan »totaalisen mobilisaation», kaiken liikekannalangan yhtä tarkoitusta varten, alkuperältään nimenomaan sosialistisena ilmiönä. Jünger ja Heidegger tarkastelevat

26. John Zerzan käsittelee teemaa erityisesti kokoelmassa *Future Primitive* (1994), Adorno ja Horkheimer esimerkiksi *Valistuksen dialektiikassa* (2008), sosiologien Tönniesin, Durkheimin ja Weberin käsitykset löytyvät esimerkiksi Gronowin, Noron ja Tötön toimittamasta teoksesta *Sosiologian klassikot* (1996); muista mainituista tulee seuraavassa tarkemmin puhe.

27. Suomennos lainattu lähteestä <http://www.ecn.org/finlandia/tottelemattomat/teoria/marx.htm>

Neuvostoliiton ensimmäisiä viisivuotissuunnitelmia koko yhteiskunnan aineellisen ja henkisen elämän suuntaamisena, rauhanaikaisena sotaponnistuksena, ensimmäisen maailmansodan jatkona, jossa ensinnäkin kaikki laitetaan liikkeeseen ja toisekseen liike suunnataan etukäteen määriteltyyn tavoitteeseen. Totaalisen mobilisaation ilmiönä kapitalismia ja sosialismia voitaisiin kutsua yhteisellä nimellä *produktivismiksi*, jossa kaikki laitetaan liikkeelle ymmärtämällä maailma resursseina, raaka-aineina käyttöä varten. Näin tavoitteeksi muodostuu tuotanto, jonka suunnan määrittää joko markkinamekanismi tai keskusjohtoinen suunnittelu. Masinointi on paitsi tuotantokoneen rakentamista myös optimointia, logistiikkaa, kybernetiikkaa (joka Heideggerin mukaan ottaa filosofian paikan 2000-luvulla), Michel Foucault'n kuvaamaa biovaltaa ja niin edelleen. Ihminen rakentaa itsensä osaksi konetta, ja näin koneen toimintaperiaatteet muuttuvat salakavalan loogisesti ja tehokkaasti modernin elämän päämääräksi.

Kun 1900-lukua on luonnehdittu totalitarismin ajaksi, on yleensä tarkoitettu poliittista järjestelmää, puolueen ja valtion yhteenliittymää, joka pyrkii hallitsemaan kaikkea elämää alueellaan. Tähän liittyen ovat esimerkiksi Hannah Arendt ja Karl Popper syyttäneet myös filosofista ajattelua totalitarismita: kuvitellessaan jonkin kaikenkattavan ja yhtenäisen selityksen tai teorian filosofia antaa käytännön poliitikoille ja utopisteille mahdollisuuden ryhtyä valamaan tuota teoriaa moni-ilmeisen todellisuuden päälle. Näissä teoreettisissa ja käytännöllisissä muodoissa totalitarismin virhe on monikollisen ja elävän todellisuuden pakottaminen sille sopimattomiin ykseyksiin, väkivalloinkin. Ernst Jüngerin »totaalisen mobilisaation» (*die totale Mobilmachung*) käsite antaa kuitenkin toisen merkityksen öljyn ajan totalitarismille. Totaalinen

mobilisaatio tarkoittaa yksinkertaisesti, että liikekannallepano ulottuu kaikkialle, Jüngerin sanoin »joka ainoa atomi on työssä ja olemme itse ytimiämme myöten osallisina tässä rai-vohullussa kehityksessä»²⁸.

Jünger tunnisti ilmiön ensimmäisessä maailmansodassa, jossa armeija ei enää ollut valtion erillinen osa, vaan päinvas-toin sodan kuluessa valtio muuttui osaksi armeijaa, kun kaik-ki toiminnot mobilisoitiin sotaponnistuksen nimissä – ja sama jatkui rauhan palattua kilpavarusteluna, taloudellisena kilpailuna ja kylmänä sotana. Niinpä Jünger²⁹ kutsuu aikaam-me luonnehtivaa hahmoa nimellä »työläinen» (*der Arbeiter*): sotilaan asenteella ja yhteydessä alkuvoimiin työläinen tekee koko maailmasta työpajansa. Työläinen on osa alkuvoimaista maailmaa – ei jumala, mutta ei myöskään ihminen, koska hän ei pyri sankaruuteen, pyhyyteen tai rakkauteen, vaan yli- ja epäinhimillisen voiman toteuttamiseen luonnosmaisesti vailla kattavaa vastausta kysymykseen »mitä varten?».

Öljyn ajan totalitarismilla on siis kaksi tunnuspiirrettä. Ensinnä koko elämänkokonaisuuden kiihdyttäminen liik-keelle (totaalinen mobilisaatio), toiseksi liikkeen suuntaami-nen yhden suunnitelman, ideologian tai tavoitteen reitittä-mänä (totaalinen valtio, talouden totaliteetti). Nämä kaksi luonnehtivat useimmiten niin sosialistisia kuin kapitalistisia-kin järjestelmiä, liberalismia ja hyvinvointivaltiota, kansallis-sosialismista ja fasismista puhumattakaan.

Produktivismiin eli taloudellisen totalitarismin luonnonhis-toriallinen puoli on jo avaruuteen asti näkyvä kaupungistumi-nen, teollistuminen, raaka-aineiden massiivinen esiin kaiva-minen, fyysisten kappaleiden tuotanto, kasvien ja eläinten teollinen kasvattaminen. Esimerkiksi bruttokansantuotteella

28. Jünger 2012, 14.

29. 1932/2007.

mitattu talous ja väestön määrä lähtevät 1700-luvulta alkaen yhä kiihtyvään kasvuun. Edellä lainattu Marxin huomio sisältääkin tuotannon järjestymisen kuvauksen ja sen kokemuksen (ihminen koneen osana) lisäksi kolmannen tärkeän juuren: automaatin liikkeen.

Täsmällisesti ottaen automaatti *ei* liiku itsestään, vaan tarvitsee voimaa, energiaa, tehdäkseen työtä. Masinaation kuvaus sisältää jo tilanteen, jossa työläisten lihastyö ei liikuta tuotantokoneita. Pikemminkin he osallistuvat siihen kognitiivisina tai älyllisinä, siis taidoillaan, osaamisellaan, tunteillaan, sosiaalisuudellaan, osana tuotantokoneen järjestystä ennemmin kuin sen fyysikaalista voimaa. Koneen ehdot laajentuvat niin ikään ajattelun alueelle. Vieraantuminen jatkuu järjestyksen osana olemisessa eli siinä, että työvoiman tai työläisten tietoisuus ei ole heidän omassa hallussaan, vaan ikään kuin liikkuu heidän lävitseen ja syntyy heissä tuotantokoneen tarpeiden mukaisesti. Työläinen on kollektiivisen titaanin osa. Mutta tämä vieraantuminen, kuvataan sitä sitten marxilaisittain, jüngeriläisittäin tai heideggeriläisittäin, ei olisi mahdollista ilman automaatin itselistä liikuntaa, joka puolestaan edellyttää energiansyöttöä, kuten Marx huomaa:

»Koneen laita on toisin kuin työvälineen, jonka työläinen oman ruumiinsa elimenä elävöittää omalla taidollaan ja toiminnallaan ja jonka käsittely riippuu siten työläisen taituruudesta. Sen sijaan kone, jolla on taitoa ja voimaa työläistä varten, on itse taituri; koneella on oma sielunsa siinä vaikuttavissa mekaniikan laeissa ja se kuluttaa herkeämätöntä itseliikuntaansa varten hiiltä, öljyä jne. (apuaaineita) niin kuin työläinen kuluttaa elintarvikkeita.»³⁰

---

30. Suomennos lainattu lähteestä [http://www.ecn.org/finlandia/tottelematto-
mat/teoria/marx.htm](http://www.ecn.org/finlandia/tottelematto-
mat/teoria/marx.htm)

Tuotantokoneen tapa syödä fossiilisia polttoaineita – hiiltä, öljyä, maakaasua – on kolmas historiallinen tekijä, joka kasvaa väestön ja talouden rinnalla ja samaa tahtia niiden kanssa. Marxin mainitsemat »apuaineet», alkuperäisessä tekstissä »*matières instrumentales*», ovat välttämättömiä. Ilman niitä masinaatio ei olisi mahdollista ja ilman niitä viimeisen 150 vuoden kokemus olisi kovin erilainen. Siksi on syytä tarkastella näitä aineita tunnuksella *matières expérientielles*, kokemusaineet, varsinkin, jos marxilaiseen tapaan ollaan kiinnostuneita aineellisen maailman ja käytännön toiminnan merkityksestä kokemukselle, tietoisuudelle ja jaetuille uskomuksille.

Kuvaava yksityiskohta on, että Marx mainitsee ensin hiilen ja vasta sitten öljyn. Hiili oli 1800-luvun valtias yhtä kiistattomasti kuin öljy 1900-luvun, samalla kun raakaöljyn tuotantohuipun saavuttaminen on 2000-luvulla uudelleen kääntänyt hiilen kulutuksen jyrkkään kasvuun. Joka tapauksessa produktivistiset järjestelmät kuten valtiososialismi ja kapitalismi saivat teollistumisen ja talouskasvun aikaan nimenomaan fossiilisten polttoaineiden avulla. Sama koskee väestönkasvua ja siihen liittyvää ruoan tuotannon lisääntymistä, esimerkiksi niin kutsuttua vihreää vallankumousta, joka tarkoittaa pikemminkin fossiilisista polttoaineista peräisin olevien lannoitteiden ja torjunta-aineiden sekä fossiililla polttoaineilla toimivien maatyökoneiden ja kuljetusvälineiden toteuttamaa mustaa vallankumousta. Toisen maailmansodan jälkeen ruoan tuotantoon on koko ajan käytetty enemmän fossiilista energiaa eli niin kutsuttu vihreä vallankumous on merkinnyt ruoantuotannon energiatehokkuuden laskua³¹. On ironisen tunnusomaista, että vihreän vallankumouksen mahdollistamat väkilannoitteiden raaka-aineet (typpi, fosfori

31. Pimentel ym., 1973.

ja kalium) olivat sotateollisuuden ylijäämää, jonka kemikaalijäätit jalostivat ja markkinoivat tehokkaasti³². Sotaa ei käyty enää maasta – sen sijaan täysimittainen sota maata vastaan oli alkanut, mikä johti väestöräjähdykseen.

Vastaava siirtymä voidaan havaita myös poliittisen organisoitumisen alueella. Hiilen raskaus ja öljy vähäisempi energiatiheys antoi poliittisille vaatimuksille aivan toisenlaisen pohjan kuin öljyn helpommin liikuteltava, varastoitava ja pumpattava nestemäisyys. Kuten politiikantutkija Timothy Mitchell³³ on osoittanut, 1800- ja 1900-lukujen vaihteen ja varhaisen 1900-luvun merkittävät tasa-arvouudistukset saivat pontta, koska kolme ammattiliittoa yhdessä – hiilikaivostyöläiset, rautatieläiset ja muut kuljetustyöläiset – pystyivät pysäyttämään brittiläisen imperiumin kokonaan.

Lakkoilevat hiilikaivostyöläiset ja lakkojen murtaminen olivat Yhdysvalloissa koekenttä koko 1900-luvun työmarkkinajärjestykselle. Siirtyminen öljyyn merkitsi työläisille tämän ratkaisevan solmukohdan osittaisen hallinnan menettämistä, varsinkin kun öljyntuotanto opittiin monin paikoin tekemään apartheidin hengessä: fyysisen työn tekivät siirtotyöläiset, jotka olivat lähtöisin eri maista kuin öljykenttien johto- ja insinööriporras. Johto oli samaten siirtotyövoimaa, mutta tyyppillisesti heidät lennätettiin paikalle Yhdysvalloista tai Euroopasta. Samalla öljy-yhtiöt ja länsimaiden hallitukset pelasivat nerokasta hajoita-ja-hallitse -shakkia öljymaiden hallitusten, poliittisten vastarintaliikkeiden ja toistensa kanssa. Näin öljyn aika ei synnyttänyt samanlaista työläisvoimaa kuin hiilen valtakausi.

Siirtymät yhdestä fossiilisesta polttoaineesta toiseen ovat yhteiskunnalliselta merkitykseltään samaa kokoluokkaa kuin

32. Kaihovaara 2012, 48.

33. 2011.

siirtymät fossiilisten ja ei-fossiilisten energialähteiden välillä. Mutta hiilen ja öljyn – ja nyttemmin maakaasun – huomattavien erilaisuuksien taustalla on niiden huomattava yhtäläisyys poliittisella tasolla. Tätä Marxin lainaus tavoittelee: nämä aineet ovat totuttaneet proletariaatinkin jatkuvan kasvun ideologiaan. Ajatus elinolojen parantumisesta jatkuvan kasvun myötä on sekoittunut luokkataisteluun tavalla, jota ei ole ollut helppo purkaa. Työläisten omaehtoisen elämän ja kulttuurin rakentaminen on myös vierautettu – erottamalla yhdistetty – fossiilisista polttoaineista niin, että jolleivät työläiset suorastaan vaadi kapitalistisen kasvukoneen uudelleenkäynnistystä, niin ainakin he usein luottavat teknologiseen unelmaan vailla omakohtaista, itse elettyä käsitystä itsenäisyyden ja tasa-arvon aineellisista ehdoista.

Tuotantokoneen ruokahalu on huikea. Jokaiseen Marxin mainitsemaan työläisen syömään ruokakaloriin käytetään nykyään keskimäärin kymmenen kaloria fossiilisia polttoaineita. Myös suorana työnä laskettuna fossiilisten polttoaineiden tekemä työ ylittää monikymmenkertaisesti teoreettisesti maksimaalisen lihastyön määrän. Vaclav Smilin³⁴ laskelmien mukaan vuonna 2005 fossiiliset polttoaineet tekivät työtä 12 terawatin teholla. Jos ihmisiä on tällä hetkellä noin seitsemän miljardia, ja jos ihminen maksimissaan pystyy tekemään työtä sadan watin teholla, saadaan koko ihmiskunnasta maksimissaan työtä 0,7 terawattia vuodessa. Tämä yhtälö paljastaa ne kymmenet näkymättömät energiaorjat, siis fossiilisen polttoaineen tekemät työtunnit, jotka vauraiden maiden rikkaita alati palvelevat. Tai Marxin vertauskuvaa käyttäen: fossiiliset polttoaineet liikuttavat tuotantokonetta, jonka teho on yli kymmenkertainen teoreettisesti maksimaaliseen ihmistyöhön verrattuna, tosiasiallisesta puhumattakaan. Hiiltä

34. Smil 2008, 8.

kone syö tällä haavaa noin kahdeksan miljardia tonnia vuodessa, maakaasua noin kolme miljardia kuutiometriä vuodessa, öljyä noin 30 miljardia tynnyriä.³⁵

Vieraantumista tarkasteltaessa energiaa kykynä tehdä työtä on kuitenkin teoretisoitu huomattavan vähän verrattuna muihin tekijöihin. Erityisen aliteoretisoitu se on, kun otetaan huomioon energiaorjuuden merkitys, joka Marxin ajoista on vuosi vuodelta vain kasvanut. Fossiiliset polttoaineet todella tekevät työtä paljon enemmän kuin ihmislihakset ja siksi fossiiliset polttoaineet yhdessä niin kutsuttujen »vaihtoehtoisten» energialähteiden kanssa tosiasiaassa vastaavat automaatin fysikaalisesta itseliikunnosta. Energian pitäisi olla tiukasti filosofisen katseen alla yhtä lailla kuin tuotantomuodot ja ontologinen ymmärrys olemisesta, kun Marxin, Heideggerin tai Zerzanin kuvaamasta kammottavasta hahmosta etsitään heikkoa kohtaa ja pakopistettä. Jos tälle öljyn ehdon kokemukselliselle ja jo siksi taloudellispoliittiselle tarkastelulle tarvitaan nimi, niin olkoon se *naf-tologiaa*: antiikin kreikkalaiset tunsivat persiasta lainatulla nimellä nafta (*νάφθα*) juoksevan ja palavan nesteen, jonka palo vain yltyi, jos sitä koetettiin vedellä sammuttaa, kuten

---

35. Vuodessa öljyä kuluu noin kuutiomaili eli kuutio, jonka jokainen sivu on mailin pituinen. Onko tämä sitten paljon vai vähän? Kuutiomaili ei sinänsä ole suuri kappale, esimerkiksi Grönlannin jäätiköt sulavat usean kuutiomailin vuosivauhtia. Mutta energiamäärä öljykuutiomailissa on valtava. Sama energiamäärä saataisiin, jos 50 Olkiluodon kaltaista ydinvoimalaa tuottaisi sähköä yhtäjaksoisesti 50 vuoden ajan (tai vastaavasti jos noin 2 500 Olkiluotoa toimisi keskeytyksettä vuoden ajan). Viidensadan megawatin hiilivoimaloita tarvittaisiin 104 käymään 50 vuoden ajan (tai 5 200 käymään vuoden ajan). Kukaan ei halua laskea, kuinka paljon hiilidioksidipäästöjä siitä syntyisi. Samoin voidaan miettiä, mitä tarkoittaisi rakentaa 2 500 ydinvoimalaa, kun maailmassa tällä hetkellä on runsaat 400 voimalaa toiminnassa: riittäisikö teräs, betoni, uraani, aika, raha... Lukuja löytyy esimerkiksi lähteestä <http://www.indexmundi.com/energy.aspx>, http://en.wikipedia.org/wiki/Cubic_mile_of_oil

Aleksanteri Suuren väitetään havainneen valeltuaan orjapojan kokeeksi naftalla ja tuotuaan palavan lampun tämän vierelle.

TUOTANTOKONEEN ITSELIKUNNON EHDOT

Karkeasti voidaan hahmotella, että produktivistinen tuotantokone tarvitsee ainakin neljä tekijää käynnistyäkseen. Tekijät eivät ole toisistaan irrallisia vaan kietoutuvat yhteen tavoilla, joita kuhunkin neljään keskittyneet teoreetikot ovat enemmän tai vähemmän onnistuneesti kuvailleet.

Ensinnäkin tarvitaan henkiset olosuhteet. Toisin sanoen tarvitaan ihmisyhteisö, joka on halukas totaaliseen mobilisaatioon, halukas itsensä ja luonnon muokkaamiseen tavoitteenaan tuotanto, on se sitten ymmärretty talouskasvuna, edistyksenä, mukavuutena tai vaikkapa voittona ideologisessa sodassa. Tarvitaan yhteisö, joka osaa alistua elämän välillisyteen ja välillisyyteen, katkosten ja katkoksellisuuden tavanomaisuuteen ja haluttavuuteen. Naiivina mutta todellisena vastaesimerkkinä voi käyttää esimerkiksi alkuperäiskansaa, joka pitää luontoa pyhänä ja öljyä maaäidin verenä, jota ei sovi vuodattaa, saati polttaa. On todella tunnettu ja tunnetaan ihmisryhmiä, jotka kieltäytyvät tuotannosta esimerkiksi pyhyteen, tabuihin tai yksinkertaisesti elämän jatkamisen edellytyksiin vedoten. Niinpä tuotantokoneen henkiset edellytykset ovat erityislaatuiset, eivät universaalit.³⁶

---

36. Kaikki alkuperäiskansat eivät suinkaan pidä luontoa pyhänä tai vältele

Tällä hetkellä erityinen henkinen tausta on kapitalismin luoma kilpailuyhteiskunta, jossa geopoliittiset alueet kuten Eurooppa, Yhdysvallat ja Kiina, yritykset, kansallisvaltiot, seutukunnat ja lopulta yksilöt osin tiedostamattoman pakonomaisesti ja osin täysin tietoisesti taistelevat paikasta auringossa, pelkoon kasvajunasta putoaminen. Sopivien henkisten olosuhteiden syntyä on pohtinut esimerkiksi Heidegger 2000-vuotisen »olemisenunohtamisen» (*die Seinsvergessenheit*) nimellä, monista antropologeista, uskontotieteilijöistä ja sosiologeista puhumattakaan.

Toiseksi tarvitaan sosiaaliset olosuhteet. Tarvitaan yhteiskuntamuoto ja sosiaalinen teknologia, kasvatus ja koulutus, lainsäädäntö, byrokratia, informaatioteknologia, joka pystyy kannattelemaan työnjakoa, väestön- ja talouskasvua. Yhteiskuntatieteillä on näppinsä pelissä niin ilmiöiden kuvaajana kuin teknologioiden luojinakin, vaikka esimerkiksi kulutuksen, mainonnan, kaupungistumisen, väestökirjanpidon ja viihteen edistysaskeleita on otettu usein aivan ilman tieteellistä pohjaa.

Kolmanneksi tarvitaan sopiva teknologia eli aineelliset välineet. Antiikin kreikkalaiset ja myöhemmin Bysantin imperiumi käyttivät öljyä sotilaallisesti esimerkiksi erilaisissa liekinheittimissä ja palopommeissa (»kreikkalainen tuli»).

---

länsimaista teknologiaa. Silti esimerkkejä teollisesta sivilisaatiosta kieltäytymisestä löytyy monenlaisia, monista paikoista ja monilta historian hetkiltä. Jopa Aleksis Kiven *Seitsemän veljeksien* pako Impivaaraan voidaan tulkita tästä näkökulmasta. Suomesta tunnetaan myös syrjäseutujen kylä, joissa ainakin osa asukkaista on vastustanut tien rakentamista. Muualta maailmasta lukuisia tapausesimerkkejä löytyy esimerkiksi lehdestä *Cultural Survival Quarterly* (<http://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/>). Tuoreimpana voidaan mainita arktisten alkuperäiskansojen vetoomus öljynporauksen lopettamiseksi ja kieltämiseksi arktisella alueella: <http://www.greenpeace.org/finland/fi/media/julkaisut/Joint-statement-of-Indigenous-Solidarity-for-Arctic-Protection/>.

Kreikkalaisilla ei kenties olisi ollut henkisiä esteitä fossiilisten polttoaineiden laajamittaiseen käyttöön, ja jos Heideggeria on uskominen, rappio kohti totaalisen mobilisoitua yhteiskuntaa alkaa juuri heistä. Kreikkalaisilla ei kuitenkaan ollut teknologista välineistöä fossiilisten polttoaineiden valjastamiseen. Teollisen vallankumouksen kulku kertoo vastaavasti, että tarvitaan hyvin tietynlaisia olosuhteita ja teknologisten kehityssuuntien risteymiä (kuten höyrykone ja -pumppu, rautatie, 1800-luvulla kehitetyn sähköauton halveksuminen), jotta fossiilisten polttoaineiden laajamittainen ja lopulta globaali käyttö tulee mahdolliseksi ja muuttuu normiksi.

Neljänneksi tarvitaan fossiiliset polttoaineet itse, siis niiden olemassaolo ja saatavuus. Fossiiliset polttoaineet eivät ole ihmisen tekemiä tai valmistamia, vaikka vaativatkin usein jalostusta. Ne eivät myöskään ole inhimillisessä mittakaavassa uusiutuvia. Fossiiliset polttoaineet ovat ainutlaatuinen ja kertaluontoinen löytö, joka tulee tuotantokoneen käyttöön raaka-aineena erilaisille kemiallisille tuotteille ja polttoaineena tuottamaan lämpöä sekä liikettä ja siten työtä (sanan fyysisessä merkityksessä, esimerkiksi nostamaan kilon painoisen esineen metrin korkeudelle). Hiilen, öljyn ja maakaasun olemassaolo on muiden ehtojen toteutuessa tuotantokoneen fyysisen, aineellisen liikkeen perusta.

Toisin kuin kolmea muuta tuotantokoneen kaavamaista reunaehtoaa, energiaa työnä ei ole juurikaan filosofisesti analysoitu. Laiminlyönnillä on ainakin kaksi mahdollista kielteistä vaikutusta.

Ensinnäkin laiminlyönti johtaa muiden tuotantokoneen tekijöiden ylikorostumiseen. Ylikorostuminen voi näkyä sekä kriittisessä että kritiikittömässä muodossa. Kritiikittömässä muodossa energian jättäminen huomiotta saa kuvittelemaan, että kapitalistinen tai sosialistinen tuotantotapa

sinällään johtaa talouskasvuun ja hyvinvointiin. Kuitenkaan ei ole olemassa esimerkkiä kapitalistisesta tuotantotavasta, joka pystyisi tähän ilman fossiilisia polttoaineita. Mahdotonta se ei toki ole, mutta energian osuuden huomiotta jättäminen heikentää väitettä kapitalismin ja kasvun yhteydestä. Sama koskee esimerkiksi oletusta, että modernin luonnontieteen ja teknologian edistys ovat elintason takaajia. Tämäkin näkemys on mahdollinen, mutta myös puutteellinen ja siksi kyseenalainen. Vähintäänkin on lisättävä, että luonnontiede ja siihen liittyvä teknologia tarvitsevat henkisen ja sosiaalisen pohjansa lisäksi nykyisin – ja siksi ainoassa kokemuksellisesti tuntemassamme muodossa – myös fossiiliset polttoaineet.

Kenties voidaan kuvitella kapitalismi, joka tuottaa talouskasvua ilman fossiilisia polttoaineita, ja voi olla, että on olemassa luonnontieteellinen teknologia, joka merkitsee elintason nousua ilman fossiilisia polttoaineita – molemmat ovat ajateltavissa esimerkiksi tieteiskirjallisuudessa. Tällä hetkellä meillä ei ole sen paremmin kokemusta kuin kohdallista teoreettista kuvausta kummastakaan.

Kriittisessä muodossaan sama laiminlyönti näkyy oletuksena, että yhtä reunaehto muuttamalla koko tuotantokone käy mahdolltomaksi. Näin esimerkiksi joissakin marxilaisissa tulkinnoissa, joissa ajatellaan tuotantovälineiden omistussuhteita muuttamalla päästävän irti produktivismista sinällään. Vastavasti jonkinlaisessa ekoheidgegerilaisuudessa voidaan kuvitella, että totaalinen mobilisaatio on ylitettävissä mietiskelevällä, silleenjättävällä ajattelulla, joka sanoo teknologiselle maailmalle yhtä aikaa kyllä ja ei. Kuten marxilainen voisi heidgegerilaiselle todeta: mietiskely ei auta eikä ehkä ole edes mahdollista, jos on puskettava työtä tuotantokoneen osana. Tai kuten heidgegerilainen voisi vastata marxilaiselle: tuotantovälineiden

yhteisomistus ei auta, jos maailma edelleen nähdään tuotannon raaka-aineena. Valitettavan monet marxilaiset, heideggerilaiset, ekokriittiset tai anarkistiset näkemykset jättävät energian yleensä ja fossiiliset polttoaineet erityisesti huomiotta ja siten rampauttavat itsensä.

Laiminlyönnistä seuraa väkeviä sivalluksia, jotka osuvat hutiin. Kun esimerkiksi Marx ja Engels *Kommunistisessa manifestissa* vuonna 1848 kuvaavat kapitalismia järjestelmäksi, jonka myötä »kaikki pysyvä haihtuu ilmaan, kaikki pyhä häväistään», he luulevat puhuvansa kapitalismista sinänsä, mutta täsmällisemmin ottaen tarkoittavat kapitalismia, jota ruokitaan vuosi vuodelta suuremmalla fossiilienergialla. Virhe on ymmärrettävä, koska Marx ja Engels tunsivat vain hiilen ja öljyn kapitalismin. Vaihtoehtoista kapitalismia ei ole syntynyt näihin päiviin mennessä. Mutta jos tämä kapitalismin eteenpäin syöksyvä voima oli samalla Marxille ja marxismille syy pitää kapitalismia edistyksenä feodalismista, voidaan aavistaa, että myös sosialismin jo ty-rehtynyt eteenpäinsyöksy oli kytketty voimaan, jonka luonne jäi tunnistamatta. Sama koskee tietenkin yhtä lailla kaikkia niitä naivismieja, jotka lukevat esimerkiksi länsimaiden korkean elintason tai pitkät eliniät kapitalismin ansioiksi. Puulla ja vesivoimalla toimiva kapitalismi olisi mielenkiintoinen ajatuskoe, mutta kukaan ei tiedä, mitä se olisi käytännössä³⁷.

---

37. Oma lukunsa ovat näkemykset, jotka Marxin ja Engelsin tapaan pitävät kapitalismin kaiken pysyvän liuottavaa voimaa kapitalismin parhaana piirteenä ja haluavat sitä edelleen vahvistaa kohti antikapitalistista tai hyperkapitalistista tulevaisuutta. Tältä suunnalta löytyy niin subjektihakuisia kommunisteja, kuten Alain Badiou (2012, 38), kuin antihumanistisia nihilistejä, kuten Nick Land (2011, 623–628). Kummallekin tällaisen akselerationismin ääripäälle öljyntuotannon kasvun loppuminen tuottaa ikävän yllätyksen, jonka ne toki voivat teoretisoida näkymättömiin ei-inhimillisen produktivismin väliaikaisena hidasteena.

Oman itseymmärryksensä mukaan talouden perusasioihin nojaavien näkemysten kuten marxismiin tai erilaisten liberalististen ja kapitalististen talousteorioiden tapa laiminlyödä öljyä on eri tavalla noloa kuin laaja-alaisen kulttuurikritiikkiin ja filosofiseen kokonaisnäkemykseen pyrkivien teorioiden sokeus energian merkitykselle. Silti kun Heidegger luonnehtii yllä lainatulla tavalla nykyistä teknologista olemisenymmärrystä asetukseksi (*das Ge-stell*), jonka mukaan kaikki kohdataan raaka-aineena käyttöä varten, hän törmää tietämättään fossiilisten polttoaineiden kykyyn työkennellä puolestamme. Ilman työtä ei ole raaka-aineita, sen paremmin käsitteellisesti kuin konkreettisestikaan. Ilman työtä teknologia ja aine voisivat istua vierekkäin tekemättä mitään. Aine on raaka verrattuna työn jalostavaan vaikutukseen. Aineen asettaa raaka-aineeksi työ, ei teknologia yksin. Tällä hetkellä siis kymmenkertaisesti enemmän fossiilinen työ kuin ihmistyö.

Toinen mahdollinen kielteinen seuraus on energiaa itseään koskeva sokea piste tai tyhjä kohta. Mikä täsmälleen ottaen on valtavan energiansyötön merkitys? Jos tietynlainen työn organisointi, kapitalistinen omistusjärjestelmä, teknologiset välineet ja vaikkapa hegeliläis-marxilainen »herran ja rengin dialektiikka» tarkoittavat kokemuksellisesti ja yhteiskunnallisesti jotakin, niin mitä valtava, vuosi vuodelta kasvava halvan fossiilisen lisätyön syöttäminen tuotantokoneeseen tarkoittaa kokemuksellisesti ja yhteiskunnallisesti? Ei ole mitään lähtökohtaista syytä, miksi jatkuvasti kasvaneella fossiilisten polttoaineiden työllä ei olisi tunnistettavissa oleva kokemuksellinen, henkinen ja sosiaalinen puolensa, jos kerran muillakin kolmella tuotantokoneen yhteenkietoutuvalla reunaehdolla – henkisellä, sosiaalisella ja teknologisella – sellainen on. Pikemminkin päinvastoin. Nimenomaan työnä, joka automaattia liikuttaa,

fossiilinen energia on suoraan yhteydessä ihmisen lihasten, tunteiden ja kohtalon kanssa.

Tunnistamattomana työnä fossiiliset polttoaineet vierauttavat. Ne yhdistävät tutun ja lähellä olevan johonkin tuntemattomaan, ehkä jopa olemattomaan, kenties ihmeelliseen, kenties kauhistuttavaan. Esimerkiksi arkipäiväiset muoviesineemme – ja kuinka monta niitä onkaan aina vaatteiden kuiduista ja hampaiden paikoista puhelimiin ja pulloihin asti – ovat napanuorilla kiinni kaukaisten öljylähteiden ympäristötuhoissa ja sorrossa, esimerkiksi Suomeen tuotavan öljyn lähteillä Siperiassa, jossa suomensukuiset ja muut kansat ovat öljykenttien tiellä. Samat nuorat yhdistävät maailman valtamerillä kelluvia jättimäisiä muoviroskalauttoja, joista plastiikkirouhe vähitellen löytää tiensä merieläinten vatsoihin ja verenkiertoomme; öljy on edelleen tuhansin säikein kiinni ilmakehän hiilidioksidissa ja dioksiineissa, joita eri jalostusasteisten hiilivetyjen polttaminen synnyttää. Mutta tätä ei ole tarvinnut tietää, koska fossiiliset polttoaineet itse mahdollistavat niin pitkät napanuorat, niin suuret välimatkat ja niin korkeat hierarkiat, että lähellä oleva ei näytä liittyvän kaukaiseen, vaikka se on olemassa vain kaukaisen takia.

Tiivistäen: öljyn aikakautta luonnehtii jatkuvan lisätyön aiheuttama vierauttaminen, asioiden erottamalla yhdistäminen, joka ulottuu arkielämästä aina filosofiseen kritiikkiin asti. Filosofisen kritiikin tasolla vierauttaminen näkyy energian kokemuksellisuuden tunnistamattomuutena. Öljyn aikaa on moitittu tai ylistetty – yleensä kapitalistisena jättiläiskoneena –, mutta sokeana sen käyttämälle fossiiliselle energialle. Vierauttamiseksi tätä on syytä kutsua, koska tunnistamattomuus ja sokeat pisteet ovat olemassa juuri fossiilisen energian vuoksi. Esimerkiksi puun polttoon tai lihastyöhön perustuva yhteiskunta ja sen filosofinen kritiikki ei tekisi samoja virheitä.

Kutsuttakoon yhteisellä nimellä naftismiksi näitä näkemyksiä – kuten populaaria markkinatalousideologiaa, marxismia, ekologista heideggerilaisuutta – jotka ovat sokeita öljytyön ainutlaatuisuudelle ja juuri sokeutensa takia pitävät jotakin yhtä öljyn aikakauden piirrettä ratkaisevana; piirrettä, joka vailla öljyä olisi kovin tehoton tai peräti olematon.

Yhdessä naftismin ääripäässä on Heidegger ja heideggerilainen ajattelu, joka pyrkii luonnehtimaan 1800-luvun jälkeistä kriisitietoisuutta nimenomaan kokemuksellisesti. Sen mukaan aikakautta luonnehtii teknologia, joka näkee kaiken raaka-aineena ja resurssina käyttöä varten. Tästä näkökulmasta kaikki aikamme toimiva ajattelu ja järjestäytyminen on sidottu teknologiseen näkökulmaan: esimerkiksi politiikasta tulee väistämättä vain kilpailua resurssien tehokkaasta hallinnoinnista. Vaihtoehtona on mietiskelevä, merkitystä etsivä pohdinta, joka pyrkii vapautumaan teknologisesta olemisympäristöstä. Hyvä niin! Kokemuksellinen ja ei-teknologinen näkökulma on tarpeen. Mutta heideggerilainen teknologian analyysi sisältää yhtä kaikki vierauttamista. Teknologian raaka-ainesuhteesta puuttuu ratkaiseva lenkki, energia ja sen työ. Aine on raaka-ainetta vain, jos siihen voidaan kohdistaa työtä. Teknologian luonne on kenties tämä kaikkalainen kohdistaminen ja asettaminen, mutta ilman työtä mitään ei teknologisesti tapahdu. Heideggerilaisessa runollisuudessa teknologia on vierautettu työstä ja työn kokemuksesta tavalla, jonka vain fossiiliset polttoaineet tekevät mahdollisiksi.³⁸

Toisessa naftismin ääripäässä on oman käsityksensä mukaan taloudelliseen perusrakenteeseen kiinnittyvä ajattelu, kuten marxismi, jonka mukaan tuotantosuhteet ja yleinen

---

38. Tästä syystä Heideggerin 30-luvun yritykset ryhtyä modernin työnjaon purkuun ovat filosofisesti tarkkanäköisempiä kuin toisen maailmansodan jälkeiset rituaaliset pyhydentavoittelut.

kognitiivis-teknologinen kehitys määrittelevät inhimillisen vapauden asteen. Näkemyksen mukaan vieraantumisen ongelma ratkeaa, kun yksityisomistukseen perustuvat luokkasuhteet katoavat. Kuten heideggerilaisuudessa, kuvaus ongelman ratkeamisesta saattaa hyvinkin olla oikea, mutta itse ongelman kuvaus sisältää vierauttamista: perinteisten siteiden katkeaminen rahataloudessa on myös riippuvaista lisätyön määrästä ja lisätyö puolestaan edelleen polttoaineista, jotka eivät olemassaolossaan ole tuotantosuhteista eivätkä ihmisen kyvyistä riippuvaisia, vaikka tietenkin ovat sitä tuotannossaan, käytössään ja jakelussaan. Marxilaisuus on vierauttanut inhimillisen vapautumisen ja ihmisestä riippumattomat luonnonvarat³⁹ ja pitää heideggerilaista uuden pyhyden etsimistä taantumisenä esikapitalistisiin olosuhteisiin.

Inhimillinen vapautuminen ja luonnonvarat voidaan kuitenkin nähdä toisistaan erillisinä vain, jos saatavilla on runsaasti halpaa fossiilista polttoainetta. Samoin kognitiivis-teknologinen tietämys voidaan nähdä pistemäisenä, muusta erillisinä ja epäpyhänä vain kasvavan energiansyötön olosuhteissa. Sama koskee muutettavat muuttaen antimarxilaista kapitalistista markkinaoppia, jonka mukaan markkinat aina löytävät kysynnän kasvaessa tehokkaan korvaajan tuotteelle kuin tuotteelle. Tämä väite ei voi alkeellisestikaan aineellisessa maailmassa pitää paikkaansa muutoin kuin jatkuvan lisätyön avulla. Jos tuote pitää tuoda markkinoille lihasvoimin, ovat markkinat lakeineen erilaiset kuin polttomoottorilogistiikan ruokkimat markkinat. Samaan tapaan kuin elävä

---

39. Pitkällisen kauppasaarron ja Neuvostoliiton romahduksen aiheuttaman öljyntuonnin lähes täydellisen loppumisen takia kuubalainen talouselämä on tottunut muusta maailmasta eroaviin ehtoihin. Siksi ei ehkä olekaan yllättävää, että muistelmissaan Fidel Castro (2008, 355) oivaltaa: »Marx ajatteli, että varallisuuden kasvua rajoittaa sosiaalinen järjestys, ei luonnon resurssit, kuten nykyään tiedämme.»

ihmiskeho tarvitsee nimenomaan vesimolekyylejä, tarvitsee nykyinen teollinen infrastruktuuri logistiikkoineen nimenomaan hiilivety-molekyylejä. Korvaa ei ole.

Vastoin marxilaista Heidegger-kritiikkiä on korostettava energian kokemuksellisuuden ja ei-inhimillisyyden merkitystä. Inhimillinen vapautuminen ei ole ihmisen vapautumista ei-inhimillisestä itsessään, ei varsinkaan ei-inhimillisestä energiasta. Siksi pelkästään subjektitason järjestyksen muuttaminen ei riitä. Vastoin heideggerilaista marxismikritiikkiä on puolestaan korostettava historiallisten olosuhteiden nimenomaisuutta: öljyn aikakausi ei selity pelkästään teknologialla eikä vieraantuminen liberalismilla. Yhdessä Marxista ja Heideggerista saadaan näkemys, jossa olosuhteiden erityisyys, niiden aineellisuus ja kohtalokkuus, tarkoittaa myös työn ja energian kokemuksen paikallisuutta⁴⁰.

Ei ole olemassa ympäristöä, kokemusta tai voimaa yleensä, vaan nimenomaisesti. Siksi myös vieraantumattomuus tai vapautuminen on nimenomaista, ajallista ja paikallista. Ajattelun paikallistaminen, alueellinen tarkkaavaisuus ja elämänkonaisuuden punnittu rajaaminen on vierauttamisen ja naftismin vastalääke. Paikallistaminen ja vierauttaminen eivät ole kuitenkaan toistensa symmetriset vastakohtat, vaan ne ovat yksisuuntaisessa ja tasapainottomassa suhteessa. Paikallistamisen aineellinen perusta – jota edempänä kutsumme »ala-aineeksi» – ei ole riippuvainen inhimillisen kulttuurin reaktioista siihen. Hiilen, öljyn ja maakaasun olemassaolo ei ole inhimillisen tahdon varainen asia, kun taas vierauttaminen inhimillisenä reaktiona on mahdollinen vain ala-aineen

---

40. Esimerkiksi suunnilleen bioregionalismin mielessä: erilaisilla luonnonolosuhteilla ja niihin sopeutuneilla historiallisilla ihmiselämän muodoilla on ehtoja (esimerkiksi säähän, maaperän laatuun ja niin edelleen liittyen), jotka eivät päde toisaalla, eivät välttämättä aivan lähelläkään.

liikuntojen varassa. Siksi on seuraavaksi syytä pohtia, mitä voimme ymmärtää öljyn ala-aineellisuudesta ja millaiseksi se muokkaa kokemuksellisuutta, jota se on tuottamassa.

II – ÖLJYN KOKEMUS

»Hei, hän syntynyt on vauhti kallossaan.

Hei hei hei, ja bensaa suonissaan.»

– Rauli »Badding» Somerjoki

YLENKATSOTTU KANTO

Sananlaskun mukaan »ylenkatsottu kanto se reen kaataa». Siellä se on, tumppina muiden joukossa, mutta eihän sillä tämän kuorman kanssa ole mitään tekemistä. Öljystä kohdataan korkeintaan sen näkyvä osa, bensa-aseman pumpput ja valot, ja mustan jäävuoren massa jää pinnan alle tiedostamattomiin. Metafyysisemmin näkymättömyyden huomaa kirjailija ja filosofi Ernst Jünger, jonka mukaan historian suunnan ratkaisevat asiat, joita ei voida tietää. Kohtalokasta kyllä, tietämättömyys tai ei-tieto öljystä on tällä tavalla historiallista.

Öljystä – fossiilisten polttoaineiden kanssa elämisestä – on kuitenkin kokemusta. Vaikka sitä ei olisi nimetty juuri kokemukseksi energiasta, fossiilisista polttoaineista tai öljystä, tuo kokemus on kuitenkin tunnistettavissa, kun elämää energian kanssa ei katsota pelkistävästi luonnontieteellisenä tai yhteiskuntatieteellisenä muodostelmana, vaan ei-yksilöllisesti ja ei-psykologisesti. Kokemuksissa on yhteneväisiä piirteitä sikäli kuin ihmisten elintavoissa on yhteneväisyyttä. Merkillisellä tavalla juuri fossiilinen työ tuottaa yhtenäistä elintapaa toisin kuin lihastyö, joka ainutlaatuistaa⁴¹. Tässä on kaksi erilaista öljyn kokemuksen tasoa: öljy yhdenmukaistajana yleensä ja

---

41. Lihan ainutlaatuistavasta voimasta ks. Varto 2008.

öljyn aikakauden kokemuksen erityiset tunnistettavissa olevat piirteet. Siksi öljyn kokemuksen tarkastelu vaatii käsitteitä, jotka eivät palauta energiaa yhdeksi asiaksi kuten esimerkiksi jouleiksi, eivätkä erota energiaa ihmisen olemisesta, tahdosta, lihaksista, työstä.

Yksi harvoista energian kokemuksellisuutta pohtineista 1900-luvun filosofeista oli Georges Bataille, joka korosti paitsi aineellis-energeettisen ja sisäis-henkisen yhteyttä, erityisesti kokemuksen pohjamaterialistista (*le bas matérialisme*) ja sovitamatonta yhteismitattomuutta. Bataille saa gnostilaisesta perinteestä ponttimen ajatella materiaa yhteismitattomana aktiivisena toimijana. Bataillen tulkinta gnostilaisuudesta korostaa autonomisesti toimivan aineen tuntemattomuutta ja pimeyttä, aineen yötä, joka ei ole idealisoitavissa tai asennettavissa minikään ontologisen koneen osaksi⁴². Tämä *ala-aine*, jota ei ole valjastettu ihmiskäyttöön, esineistetty ja nimetty, elää omilla tavoillaan, sillä on oma olemassaolon muotonsa ja vaikuttamisen tapansa. Ala-aine ala-aineena on tuntematon ja salattu ja hyvä esimerkki siitä on öljy ennen sen teollista hyödyntämistä. Ylimuistoisten aikojen paineessa maan alle on tiivistynyt nesteistä pimeyttä, jolla on valtava voima. Tällainen materia on perustavinta ja samalla arvaamattominta, se on ihmistarpeiden ja -halujen suhteen yhteismitatonta. Materia ala-aineellisessa muodossaan ei palvele mitään, toisin sanoen se on materian suvereeni, itsevaltainen osa.

Yhdysvaltalainen nykyfilosofi Allan Stoekl väittää perustellusti, että Bataillen materiakäsitys on juuriltaan alkemistinen⁴³ ja saa väkevimmät ilmentymänsä Giordano Brunolla ja markiisi de Sadella, joista kummatkin Bataille tunnisti edeltäjikseen. Brunon käsityksessä kaikki on materiaa, mutta materia ei

42. Ks. Bataille 1970.

43. Stoekl 2007, 5.

ole materiaa – ainakaan missään nykytieteellisessä mielessä. Sen sijaan materia on Jumalasta sieluttunutta, eikä materia ja Jumalan jatkumolla ole hierarkiaa. Jumaluuden läsnäolo elävöittää materiaa ja saa sen toimimaan itsenäisesti ja merkityksellisesti kuten alkemistisessä perinteessä usein tavataan ajatella. Näin ollen Brunon Jumalalle kuului myös materiaa mustuus, tuho ja vääristymät, samat piirteet, joista de Sade ammensi perversioidensa käyttövoiman. Brunoa, de Sadea ja Bataillea yhdistääkin huomion kiinnittäminen materiaa aktiivisuuteen sitä idealisoimatta, resurssioimatta ja lokeroimatta. Brunon Jumala on yhtä kaikki mädäntyvässä rusakossa; de Saden hekumallinen ilo löytyy ruoskitun ruumiin eritteistä; Bataillen lahja on »leikkivä salama», jolle »kaikkein vierainta on rauha»⁴⁴. Näiden kirjoittajien energia-ajattelu on ei-inhimillistä ja usein mustaa vitalismia; se ottaa kuoleman mukaan piirileikkiin, jota elävän materiaa oikullisuus tahdittaa.

Tältä pohjalta Bataille erottaa kaksi elämän ja talouden aluetta: *homogeenisen* ja *heterogeenisen*. Homogeenista luonnehtii yhteismitallisuus, kuten esimerkiksi kapitalistisena aikana rahassa mitattava arvo, kun taas heterogeeninen alue on loputtoman eriaineksinen ja yhteismitaton. Esimerkiksi heterogeenisestä käy vaikkapa Durkheimilta periytyvä vasemman ja oikean käden pyhä: yhtäällä kaikesta pakonomaisesti erotettu saastainen ja kammottava (vasen pyhä), toisaalla minkään kanssa yhteismitaton jalo ja puhdas (oikea pyhä). Energia ja kokemus ovat tässä mielessä heterogeenisiä, eriaineksisia, vailla keskusta ja vailla tavoitetta. Energian homogeeninen, jotain päämäärää ja tarkoitusta varten suunnattu käyttö eli työ on Bataillen mukaan vain väliaikainen pysähdys energian heterogeenisessä liikkeessä, jossa energia lopulta valuu tyhjiin ja hukkaan, hyödyttömästi. Heterogeenisen

---

44. Sama, 217.

energian kokemus on kokemus tarkoituksettomasta, laittomasta, atomisoitumattomasta ja yksilöimättömästä, joka sellaisenaan pätee itseisarvoisesti, kuten vasemman tai oikean käden pyhä pätee ohi yhteismitallisen. Keskeinen ero Heideggerin ja Bataillen välillä on, että Heidegger ontologisesti erottelee ja arvottaa teknologisen sekä ei-teknologisen energiankulutuksen muodon, kun taas Bataillelle energiaa ja sen kulutusta ei voi erottaa toisistaan⁴⁵.

Homogeeninen talous, kuten vaikkapa liberalistisesti ymmärretty fossiilikapitalismi, on rajattu erilleen yleisestä eli aurinkotaloudesta. Rajan vetää yhteismitallisuus, joka pyrkii säilyttämään, kasaamaan ja jopa lisäämään käytettävissä olevaa energiaa. Tätä vastoin yleistä taloutta luonnehtii silmitön tuhlaus, jota kuvastaa auringon tapa syyttää energiaa koko ajan joka suuntaan, päämäärättä. Yleinen talous on samalla heterogeeninen, koska siinä virtaavia energioita ei ole tasa-aineistettu jonkin mitan tai päämäärän mukaisiksi. Vaikka aurinko ehkä onkin yksi, siitä saapuu maapallolle energioita monella spektrin taajuudella ja monella tavalla; lopultahan myös aurinko ja maapallo ovat varhaisempien aineellisten mullistusten kuonaa. Aurinko ja maa ovat ala-ainetta, kuten myös auringon säteilyn aiheuttavat ja aiheuttamat fysikaalis-kemiallis-kvanttimekaaniset reaktiot.⁴⁶

---

45. Stoekl 2007, 141

46. Tämä tarkoittaa, että aurinkoa ja maata ei voida klassisen tieteen tai klassisen epistemologian mukaisesti tietää, vaan ne kietoutuvat eräänlaiseen episteemiseen usvaan tai sumuun. Klassisen määrittelystä ks. Plotnitsky (2002, 1–2); klassinen tiede ja epistemologia edellyttävät tiedon kohteiden olevan olemassa ihmisestä riippumatta (realismi) ja käyttäytyvän syyn ja seurauksen lain mukaisesti, siten, että jotakin tapahtuu vain jostakin syystä ja että yksikäsitteisillä syillä on yksikäsitteiset seuraukset (kausaalisuus ja determinismi). Tätä vastoin esimerkiksi kvanttimekaaninen tapahtuminen on ei-klassista: sitä ei voida kuvata yhtä aikaa realistisesti ja kausaalideterministisesti.

Riivattu britti-filosofi Nick Land korostaa Bataille-tutkimuksessaan *Thirst for Annihilation* (1992) oivallusta, että tavallisinkin luonnon valtavuuksista saa inhimilliset kuvitelmat äärettömyyksistä näyttämään pieneltä. Fossiiliset polttoaineet ovat tällainen luonnon valtavuus, joka on riittävän suuri ollakseen ihmisten tietämättömissä. Auringon heterogeeninen vuorovaikutus maapallon kanssa tuotti fossiiliset jäänteet, jotka porvarillistuva ja kapitalisoituva Eurooppa ja eurooppalaisuus otti vastaan homogeenisenä varantona. Silkalla koollaan, määrällään ja hurjalla työllään tämä homogeeninen massa sai aikaan illuusion jatkuvasta kasvusta, rajattomasta edistyksestä. Samalla massan oma luonne ja merkitys piiloutui.

Bataillen mukaan yhteiskunnan heterogeenisiä aineksia ovat ennen produktivismin aikakautta edustaneet niin sotilaat, papit kuin aristokratiakin, joiden energieettisenä tehtävänä on ollut energian suvereeni tuhlaaminen – aurinkokuninkaan tavoin pienoisaurinkoina toimiminen – toisin kun tuottavaan työhön keskittyvillä ihmisryhmillä. Totaalisen mobilisaation myötä heterogeenisen alue käy ahtaammaksi. Kaiken pitää palvella tuotantoa. Kapitalistisen ja erityisesti kalvinistisen tuotannon erityinen ongelma on tuhlaavuuden ja turhuuden kieltö, yritys tehdä koko yhteiskunnasta homogeenisen tuotannon alue vaila eriaineksisuutta, vaila tuhlausta ja siksi vaila itseisarvoisuutta. Kulutusta pyritään yksilöittämään ja elämyksellistämään korvikkeena heterogeeniselle tuottamattomalle tuhlaukselle. Yritys ei onnistu, koska homogeeninen on aina homogenisoitua ja välinearvoinen itseisarvoisen päälle rakennettua – jäävuoren huipusta ei ole koko vuoreksi. Mutta tämä yritys vallitsee länsimaista päivätajunta niin kaikkinaisesti, että ylipäätään heterogeenisen kokemuksesta puhuminen saati sen tieteellisesti täsmällinen tietäminen vaikuttaa mahdottomalta

– siksi Bataille johdonmukaisesti kutsuu pohjamaterialistista ymmärrystä »ei-tiedoksi».

Kaikien pohjamateriaalisen tapaan öljy luo oman eriytyvien merkityskeskusten galaksinsa (jollaisia käsittelemme jatkossa nimellä »tarkoitusto»). Koska merkityskeskittymä on kokemuksellisesti jännittynyt, eripurainen ja eriaineksinen, se pääsee vain vaivoin ja vääristyen järjestäytyneen päivätiedon maailmaan. Tunteimatonta kantoa ei voi muuta kuin ylenkatsoa. Silti se ilmenee elämässä, kokemuksessa ja sitä voidaan muiden tuotantokoneen ehtojen tapaan kuvata eri tasoilla. Erilaisissa olosuhteissa, ilmastoissa, eri hetkillä, kulttuureissa, eri tapaan öljyn liikkeisiin liittyvissä paikoissa kokemukset ovat erilaisia eikä niiden ainutlaatuisuuksien tasoittaminen käy päinsä. Silti monissa näistä kokemuksista on tunnistettavia ja jaettuja piirteitä.

Pohjamateriaalisesti hiilivetyjen ja erityisesti öljyn ainutlaatuisin ominaisuus on sen tähtitieteellisen⁴⁷ suuri energiahyöty, jota voidaan kuvata EROEI-arvolla (*energy return on energy investment*)⁴⁸. Arvo lasketaan jakamalla saadun energian määrä energian tuotantoon käytetyn energian määrällä. Jos luku on suurempi kuin yksi, tuotanto antaa lisäenergiaa, jos alle, energiaa kuluu enemmän kuin sitä saadaan. Jos yhden öljytynnyrin tuottamiseen tarvittava energia on suurempi kuin yhden öljytynnyrin sisältämä energia, on EROEI alle yhden, jos pienempi, yli yhden, jolloin käytettävissä olevan energian määrä lisääntyy.

Kun energialähteen EROEI-arvo on korkea, esiin otettuna ja käytettynä se pumppaa koko ajan lisää työtä tuotanto-

47. Öljyn suuren energiamäärän luonnontieteellinen selitys kuuluu, että siihen on tiivistynyt osa miljoonien vuosien kuluessa maahan saapuneesta aurinkoenergiasta. Öljy on »muinaista auringonvaloa», kuten Thom Hartmannin (2004) kirjan nimi kuuluu.

48. Öljyn EROEI-arvoista ks. Gagnon ym. 2009.

koneeseen aiheuttaen harhakuivan itseliikunnosta, tuotannon ylimäärästä tai raaka-ainemaisuudesta. Näin ollen juuri korkea EROEI on ominaisuus, joka tuottaa öljyn aikakaudelle ominaisen kaiken muunneltavuuden, ilmaan haihtuvuuden ja kiihtyvyyden tunnelman. Ikään kuin mikä tahansa voitaisiin työstää miksi tahansa tai mitä tahansa prosessia laajentaa ja nopeuttaa mielin määrin – kunhan vain resurssit suunnataan oikein. Mutta taustalla jyllää huomaamattamme suuri määrä helposti tuotettua korkean EROEIn energiaa, jota ilman niin teknologiset koneet kuin huiman korkeat pyramidimaiset sosiaaliset järjestelmätkin lakkaavat toimimasta.

Öljyn alkuaikojen tyrmäävät EROEI-luvut, jopa yli yksi sataan, ovat historiallisesti täysin poikkeuksellisia ja ainutlaatuisia. Mikään muu tunnettu energialähde, parhaita hiiliesiintymiä lukuun ottamatta, ei pääse lähellekään vastaavaa energiahyötyä ja -määrää⁴⁹. Yksinkertaisesti: ainutlaatuinen EROEI yhdessä öljyn suuren määrän kanssa huumasi ihmisapinan pään ja se alkoi kuvitella öljyn ilmiötä osittain omiksi ansioikseen, osittain jonkinlaisiksi yhteiskunnan tai luonnon lainomaisuuksiksi. Tämä oman ansion ja lainomaisuuden yhdistelmä on jäänyt kummittelemaan käsityksiin teknologiasta, kapitalismista ja sosialismista. Ovatko teknologia ja talousjärjestelmät ihmisen ansioita

---

49. Energiamuotojen EROEI-arvoista ks. Murphy & Hall 2010. Arvot riippuvat kovasti laskentatavasta ja kulloisenkin energiamuodon yksityiskohdista (Mikä kustannukset lasketaan mukaan? Missä lähde tai kaivos on? Kuinka pitkä matka on jalostamoon? Minkä ikäinen laitos on? Mitä infrastruktuuria on käytettävissä? Kuinka usein se vaatii huoltoa?), mutta esimerkinomaisesti muutamia arvioita: ydinvoimalle on Murphyn ja Hallin mukaan esitetty lukuja 5–15, aurinkosähkölle 6,8, biodieselille 1,3, etanolille (sokeriru’osta) 0,8–10, tuulelle 18, vesivoimalle jopa yli 100, hiilelle 80, nykyiselle öljyntuotannolle keskimäärin 35.

vai väistämättömiä, lainomaisia evoluution lopputuloksia?⁵⁰

Öljyn EROEIn juovuttavuuden aiheuttamat harhat koskevat paitsi luonnontieteille, teknologialle ja talousjärjestelmille annettua ansiota, myös historian kulkua. Jared Diamond on tutkimuksissaan kuvannut, kuinka löytöretkien aikaan alkaneen eurooppalaisen sivistyksen maailmanvalloituksen takana oli eräässä mielessä satunnaisia luonnon alueisiin liittyviä seikkoja. Esimerkiksi useimmat viljeltäviksi jalostettavissa olevat heinäkasvit sattuvat kasvamaan Välimeren seudulla. Samoin useimmat kesyyntyvät ja siksi työhön koulittavat ja ruoaksi kasvatettavat eläimet löytyvät samoilta seuduilta. Muualta, kuten esimerkiksi Australiasta tai Etelä-Amerikasta, jalostettavaksi käyviä viljelyskasveja ei löytynyt lainkaan tai vähän, samoin kesyyntyviä eläimiä. Varhaisen ja eläinten

-
50. Missä vaiheessa tottumus muuttuu turtumukseksi, äly hybridiksi? Fyysikko Tom Murphy esittää blogissaan (<http://physics.ucsd.edu/do-the-math/2012/06/ruthless-extrapolation/>) mielenkiintoisen kertomuksen siitä, mihin »armoton ekstrapolointi» (»ruthless extrapolation») voi johtaa olosuhteissa, joissa on totuttu jonkin kehitystrendin muuttumattomuuteen. Esimerkki koskee matka-aikaa Euroopasta Amerikkaan. Pitkän aikaa – satoja vuosia – matka kesti kutakuinkin kaksi kuukautta, purjelaivalla. Teknologinen kehitys ei siihen juurikaan vaikuttanut, joten oli ennakoitavissa, että niin tulee aina olemaan. Höyrylaivan keksimisen jälkeen ylitysnopeus alkoi kuitenkin parantua, Murphyn laskelmien mukaan noin 1,2 prosenttia vuodessa. Jos näin olisi jatkunut, nykyään ylitys kestäisi 37 tuntia. Mutta tuokin ekstrapolaatio meni pieleen lentokoneen keksimisen jälkeen. Matka alkoi nopeutua vielä kiivaammin, 5,7 prosenttia vuodessa. Parhaimmillaan Concorde pyyhkäisi Atlantin yli runsaassa kolmessa tunnissa. Armoton ekstrapolointi johtaisi oletamaan Concorden jälkeen, että vuonna 2012 ylitys kestää 19 minuuttia ja matkanopeus ylittää valonnopeuden vuonna 2200. Mutta mitä! Näinhän ei ole laita. Ylitys kestää tällä hetkellä pidempään kuin kolme tuntia, koska Concorde tuli liian kalliiksi ja se otettiin pois käytöstä. Murphyn tarinalla on monta opetusta. Ensiksi, että ennakointi ja trendien ekstrapolointi on tärkeää, kenties jopa välttämätöntä – ja petollista. Toiseksi, että ennakointi voi pettää molempiin suuntiin, olla ylioptimistinen tai ylipessimistinen. Kolmanneksi että »kehitys» menee myös taaksepäin, kuten Atlantin ylitys Concorden jälkeen. Analogia on selvä, kun matka-ajan tilalle asetetaan talouskasvu.

kanssa tai niiden lähellä asuen aloitetun maanviljelyksen takia eurooppalainen väestö puolestaan tuli kosketuksiin siipikarjasta, sioista ja naudoista peräisin olevien epidemioiden kanssa. Ajan mittaan syntyi vastustuskyky bakteereille ja viruksille, jotka eurooppalaisten mukana levitessään muualla maailmassa tuhosivat kokonaisia kansoja.⁵¹

Samankaltainen historiallinen polkuriippuvuus koskee teollistumisen ajan ja fossiilien maailman voittokulkua. Englannin ja Walesin hiiliesiintymät antoivat Britannian imperiumille etulyöntiaseman. Yhdysvalloissa öljy löytyi niin helpolla, että sille oli vartta vasten ja puoliväkinen keksittävä jonkinlaista käyttöä ja markkinoita. Toisen maailmansodan jälkeen Lähi-idän öljy on kaiken aikaa ollut Yhdysvaltain ja sen liittolaisten erityisessä suojeluksessa, synnyttäen Saudi-Arabian kaltaisia kummallisuuksia ja lukuisia vallankaappauksia ja sotia. Monet politiikan tutkijat ovat analysoineet, kuinka Yhdysvaltojen tarve ylläpitää »hyviä diktaattoreita» on synnyttänyt tekopyhyden ja riiston ilmapiiriin, jossa islamilaisen fundamentalismin on ollut hyvä kasvaa. Teollistuminen ja tuotantokoneen organisointi lähti luonnonolosuhteiden vuoksi liikkeelle ensin Euroopassa ja Yhdysvalloissa ja tämän etulyöntiaseman järjestelmällinen ylläpito sotilas- ja talouspolitiikan avulla on tuottanut omalaatuisen tilanteen, jossa »meidän öljymme on heidän hiekkansa alla».

Neuvostoliiton hajoaminen sattui samaan aikaan kuin sen öljytuotannon huippu. Tästä eräät länsistrategit ovat halukkaita ottamaan osa-ansion; kilpavarustelu vei Neuvostoliiton taloudelliset voimavarat ja Pohjanmeren öljylöydöt ratkaisevan siivun sen vientituloista. Venäjä on ensimmäisen vuosikymmenen rajun laskun jälkeen onnistunut kääntämään tuotannon jälleen nousuun ja on hetkittäin jopa suurin öljyn ja maakaasun

51. Diamond 1997.

viejämaa. Tämä Venäjä-feeniksin nousu maailmanpoliittiseksi mahdiksi Gazprom-tsaari Putinin johdolla on alkaneen vuosisadan tärkeimpiä ilmiöitä, johon lähialueilla, kuten Suomessa, ei vielä ole herätty. Valtiomiestason poliitikot jopa kuvittelevat sitovansa Venäjän Eurooppaan tiukemmin käymällä öljystä ja kaasusta entistä enemmän kauppaa sen kanssa huomaamatta, että tässä kaikki valtit ovat Venäjän käsissä. Sokean pisteen kokemuksellisuutta tämäkin: valtiomiestekoina tulee tehtyä valtiopetoksia!

Vuoden 2008 jälkeisen finanssikriisin oloissa länsimaiden johtajat ovat saaneet totutella uutena tosiseikkana siihen, että lama Euroopassa ja Yhdysvalloissa ei laskekaan öljyn hintaa, koska maksuhaluisia ja -kykyisiä asiakkaita löytyy muualtakin. Yllättäen rikkaat maat eivät enää olekaan suurimpia öljyn ostajia. Öljyn tuotannon kasvun lakkaaminen on merkinnyt myös tieteellistekniselle edistykselle noloa paleoenergeettistä ratkaisua: öljyn jälkeinen energialähde on sama kuin sitä edeltänyt, eli hiili. Vain hiiltä on riittävästi ja vain sillä on riittävän korkea EROEI, jotta se voi korvata edes osittain öljyn saataavuuden heikkenemistä ja hinnan nousua.

Jopa markkinatalouden perusvertauskuva, »näkyvätön käsi», joka kysynnän ja tarjonnan lain avulla järjestää ostajalle vastaavan myyjän, on joutunut outoon valoon. Öljy on kuluttajille liian kallista, mikä aiheuttaa kysynnän laskua, vaikka vain kasvava energiankulutus lisääisi reaalitalouden liikettä. Samaan aikaan öljyn hinta on tuottajille liian alhainen, koska EROEI-arvot laskevat. Öljyn tuotanto on entistä hankalampaa ja kalliimpaa. Sitä haetaan syvältä meren alta, arktisilta alueilta tai öljyhiekoista. Siksi tuottajat tarvitsisivat entistä korkeampaa hintaa, jota kuluttajat puolestaan eivät pysty maksamaan. Näkyvättömän käden suopeen järjestelyn sijaan tuottajien ja kuluttajien väliin iskeytyy kiila. Liian kallis öljy

kurittaa kuluttajia, liian halpa öljy laittaa tuottajien hankkeita koipussiin. Koska öljyn osuus on ratkaiseva kaikessa kuljetuksessa ja tuotannossa, myös niin kutsuttujen vaihtoehtoisten energiamuotojen hinta nousee öljyn hinnan noustessa. Jos lama hellittää, öljyn hinta nousee ja muodostaa talouskasvulle esteen.

Miten tällaiset yllätykset ovat ylipäättään mahdollisia? Eivätkö poliitikot ja tieteilijät ole kiinnittäneet huomionsa nimenomaan öljyyn, hiileen, energiaan? Emmekö varsin hyvin tiedä tai ainakin aavista teknologisen ja taloudellisen titanismin seurauksia? Jos tosiaan emme hahmota niitä, niin kokemus, jota luonnehtivat erottamalla yhdistävä vierauttaminen ja sokeat pisteet, täytyy seuraavaksi erotella tarkempiin osiin. On tarkasteltava niin arkista kuin kriittistäkin kokemusta. Yhdessä vierauttaminen ja sokeus viittaavat (sokeiden pisteiden seurauksena) yllätyksellisyyteen ja (vierauttamisen seurauksena) yllätysten välttämättömyyteen. Naftologian tehtävänä on yhdistää nämä näennäiset vastakohtat.

ALUEEN ALUEELLISUUDEN TUHO: ATOMISAATIO

Öljy ohjaa historian suuntaa salavihkaa. Geopoliittisten seurausten sisällä on nousevan hiilidioksidipitoisuuden tavoin kaikkialle ulottuva atomisaatio, öljyn tapa katkoa kokonaisuutta kasassa pitäviä siteitä. Kenties huomattavin öljyn ajan kokemuksellisuus on vierauttamisen aiheuttama aineellisten asiayhteyksien katoaminen, joka tunnistetaan kokonaisnäemyksen puutteena ja vieraantumisenä.

Jo varhaisessa »Totaalinen mobilisaatio»-esseessä vuodelta 1930 Jünger käsittelee aluksi tilanteen epävarmuutta ja selkeytymättömyyttä. Kenties paljon puhutun edistyksen (*der Fortschritt*) taakse kätkeytyy jotakin muuta, kenties edistyksen suunnitelmat ovat vain marionetteja jonkin muun käsissä. Kiintopisteen, mitan ja hahmon katoaminen ei tässä ole yhden kokonaisnäemyksen katoamista öljyn pimeään monikeskisen ei-inhimillisyyden vuoksi, vaan nimenomaan alueellisuuden heikentymistä. Öljyn muunneltavuus, alkemistinen sopivuus kaiken raaka-aineksi ja polttomoottorin avulla kaiken liikuttajaksi, hajottaa tunnistettavat alueet, olivat ne sitten luonnonympäristöjä, kulttuureita tai taitoja. Kun »palautemekanismit» (*feedback*) ovat liian pitkiä, niitä ei enää tunnisteta. Kun esimerkiksi hiilidioksidipäästöt, muut jätteet ja raaka-aineiden

tuotanto ovat liian kaukana kulutuspaikasta, ne siirtyvät sokeisiin pisteisiin.

Filosofi Paul Virilion mukaan jokaiseen yksittäiseen teknologiaan sisältyy erottamattomasti onnettomuus. 1900-luku ei ole vain Auschwitzin ja Hiroshiman vaan myös Titanicin ja Tšernobylin vuosisata. Virilio tiivistää, että laivan keksijä keksi myös haaksirikon, ja mallia seuraten voimme todeta, että polystyreenin keksijä keksi samalla merten muovilautat. Koska energia on mukana kaikessa teknologiassa, se on mukana kaikissa onnettomuuksissa yhtä hyvin kuin onnistumisissa. Mutta energia ei ole sama asia kuin teknologia. Siksi myös sen pimeä puoli on erilainen kuin teknologiaan liittyvät enemmän tai vähemmän pistemäiset onnettomuudet⁵². Ala-aineen tapaan energia levittää unohduksensa laajalle kuin öljykalvo veden pinnalla. Mahdollistamalla talviset sisäurheilulajit ja laskettelukeskukset aavikolla energia samalla mahdollistaa miltei minkä tahansa yhteyden ja palautemekanismin unoh-tamisen.

Korkean EROEI:nsä ja suuren määränsä ansiosta öljy on erityisen väkevä unilääke, huume ja sumuverho. Sotateoreetikko Carl von Clausewitzilta peräisin oleva ilmaus »sodan usva» (*fog of war*) tarkoittaa sodassa väistämättä vallitsevaa epävarmuutta ja epätietoisuutta⁵³. Omasta ja vihollisen tilanteesta on mahdoton olla perillä koko ajan ja reaaliaikaisesti, koska tapahtumia ei saa pysäytettyä eikä niiden merkitystä

52. Näin siitä huolimatta, että Virilio (2001, 32) povaa valon nopeudella toimivan informaatioteknologian myötä globaalia, kaikkiihteistä onnettomuutta.

53. Preussilainen von Clausewitz ei itse käytä sittemmin englantilaiseen muotoon kiteytynyttä ilmausta »fog of war» vaan puhuu kuvailevasti sotatilanteesta vallitsevasta hämäristä, ikään kuin usvasta tai kuunvalosta, joka estää selkeän näkemyksen ja vääristää mittasuhteita (Carl von Clausewitz, *Vom Kriege*, toinen kirja, toinen kappale: <http://www.clausewitz.com/readings/VomKriege1832/Book2.htm#2>).

heti tulkittua. Vertauskuvallisesti teollisen vallankumouksen jälkeistä luonnon tuhoa on kuvattu sodankäyntinä luontoa vastaan. Tässä vertauskuvassa suuri osa ympäristötuhosta ja sen yllättävyydestä selittyy yleisellä luontosodan usvalla, jonka taustalla puolestaan on liikkuvuuden ja työn taannut fossiilienergia, ensin hiili, mutta ennen muuta öljy. Öljy tuotti 1900-luvulle eräänlaisen yleispätevöityneen »sodan usva»-tilanteen, jossa niin ajattelu kuin toimintakin hukkasivat tarkkuutensa.

Alueellisuuden ajatusta voidaan selventää filosofi Albert Borgmannin kehittämän »fokaalisen käytännön» käsitteellä, joka perustuu Heideggerin teknologian filosofiaan. Kokeemuksellisesti produktivisessa maailmassa eläminen merkitsee monimutkaisten järjestelmien varassa ja osana olemista ilman varsinaista näkymää näiden järjestelmien kokonaisuuteen tai rationaliteettiin. Borgmann kuvaa ilmiötä käyttäen esimerkkinä talojen lämmitystä. Aikanaan asumus lämmitettiin tulisijan avulla, mikä teetti paljon työtä ja vaati esimerkiksi taitavaa varautumista talveen.⁵⁴ Työ oli pitkäjänteistä, aikaa vievää. Poltettavan puun laatu ja hankinta oli syytä tuntea hyvin, koska työtaloudelliset hyödyt puun laadusta (kuivuudesta, lämpömäärästä) ja määrästä olivat tunnettavissa suoraan omissa huoneissa, lihaksissa ja ajassa. Samalla lämmön tuotanto – puut, kirves ja saha, puuvarasto, tulisija, sytytysvälineet – oli koko ajan muodossa ja toisessa läsnä. Tämä mahdollisti taitojen kehittymisen, yhteisöllisen jakamisen ja ymmärryksen siitä, mikä elämää pitää yllä, jos on pitääkseen. Vastaavasti produktivismin myötä keskuslämmitetystä talossa asuttaessa lämpö on pikemminkin tuote, josta maksetaan markkinahintaa ja jonka lähteestä, siirrosta ja tuottamisesta ei tarvitse eikä aina edes voi yksittäisessä asunnossa

54. Borgmann 1984.

olla perillä. Ja vaikka siitä energiayhtiössä oltaisiinkin perillä, tuo tieto leikkautuu irti kokemuksesta ja kotitiedosta. Jonkinlainen taito tietenkin tarvitaan rahan hankkimiseen ja laskujen maksamiseen, mutta tämä taito on laadultaan hyvin erilaista verrattuna esimerkiksi puun hakkaamisen, kuljettamisen, kuivaamisen, varastoimisen, pilkkomisen ja kakluunilla lämmittämisen taitoihin.

Produktivismiin taidot ovat geneerisiä, abstrakteja, vierautettuja, hajaantuneita, välittyneitä ja atomisoituja. Heideggerilaisella kielellä sanottuna ne erottavat ihmisen kehollisen ja kohtalokkaan maailmassaolemisen hänen ymmärryksestään niin, että elintavan (*Daseinin*, suomeksi *kohtolon*⁵⁵) kehittyminen varsinaiseen suuntaan ei ole todennäköistä tai ehkä edes mahdollista. Kun kuluttaja toteaa, ettei hänen autonsa välitä, tuleeko siihen tankattava bensa Venäjältä vai Venezuelasta, ollaan naftismin ytimessä, öljyn käymän ja öljystä käydyn sodan usvan saartamina.

Borgmann ehdottaa produktivismiin tai hänen omilla sanoillaan sanottuna laiteparadigman (*device paradigm*) ylittämiseksi keskittymistä ja tarkentamista. »Fokaaliset käytännöt» kokoavat ihmisolemisen yhteen jonkin taitoa, perinteitä ja sosiaalisuutta vaativan ja kehittävän ilmiön, *fokuksen*, äärelle. Esimerkkinä voi olla juuri vaikka puulämmitys ja kakluuni, jotka käytäntönä ja esineenä kokoavat tietyn elämäntavan ja mahdollistavat sen kehollisen ja ymmärtävän

---

55. »Kohtolo» on *Da-seinin* tapaan jaettavissa kahteen osaan. »Koht-» avautuu kohti kohtaa ja elintavan erityistä paikkaa ja sen rajallisuutta. Samalla »koht» osoittaa kohti, sillä on suuntautuneisuutensa, joka heideggerilaisesti on kohti kuolemaa. Omaperäisen olla-verbin olo-johdos viittaa vuorostaan olemisen subjektittomaan ja minättömään alueeseen. Lisäksi kohtolo on ihmisen kohtalo, jonka valitseminen ja tuossa valinnassa pysyttäytyminen avaa sanan molempien osien merkitykset. Ks. Salmisen suomennos Heideggerin esitelmästä *Mitä on metafysiikka?* (2010) ja Salminen 2010.

kehittymisen ja ylisukupolvisen välittymisen.⁵⁶ Toinen esi-merkki on yhdessä valmistettu ja nautittu päivällinen, joka yhdistää henkisen, sosiaalisen ja aineellisen.

Fokaalisuus kamppailee Borgmannin mukaan laiteparadigman hajanaisuuden. Fokaalisuuden ehtona on käytäntöjen ja esineiden ylitsekäyvä läsnäolo (*commanding presence*). Läsnäolo vuorostaan vaatii keskittymistä, sitoutumista, omistautumista ja taidokkuutta, jotka kaikki kehittävät ihmistä kokonaisuutena. Samaan tapaan kuin paikallisuus, fokaalisuus toimii vierauttamista vastaan. Kokemuksen ja harjaantumisen myötä fokaalinen kokemus rakentaa taitoa, sen koossa pysymistä, yhteyksiä. Puunhakkaaja koettelee ja hioo metsää, joka koettelee ja hioo hakkaajaa; puut koettelevat tulisijaa ja talvivarastoa, jotka puolestaan koettelevat puita ja niin edelleen. Tässä kaksisuuntaisessa koettelussa useampien ihmisikien myötä syntyy usein kestäviä ja välitettäviä taitoja, joissa ihminen on mukana tuhoamatta. Tällöin ihmisosakin muuttuu merkitykselliseksi: enää se ei ole teknologinen hyödyntäjä vaan ei-inhimillistä sisältävän paikallisen yhteyden solmu.

---

56. Borgmannin käsitys saa kaikupohjaa esisokraattisesta anekdootista, jossa viisautta etsivät vieraat tulevat tapaamaan filosofin mainetta niittänyttä Herakleitos Efesolaista. Vieraat hämmästyvät löytäessään vanhan miehen vaatimattomasta huoneesta värjöttelemässä tulisijansa (lat. *focus*) viereltä. Kenties Herakleitoksen ihailijat olettivat löytävänsä filosofin vaipuneena arvokkaaseen mietiskelyyn – sen sijaan Herakleitos (kuvitelkaamme hänet nyt rähjäisenä, noen ja hien tahrimana) ottaa vieraansa vastaan sanoin: »Myös täällä asuvat jumalat». Eittämättä Herakleitos oli pankollaan fokaalisen käytännön äärellä, käytännön, jossa arkinen elämän ylläpito vetää puoleensa pyhää ja jumalten läsnäoloa. Jos tulen filosofi Herakleitos tässä on ojentamassa nuorempiaan, hän kenties tarkoitti eleellään sanaa, että filosofia ei saa elävää merkitystään ylevästä maailmastairtautumisesta, vaan ajattelusta, joka kokoaa maailman täyteyttä merkityksellisiin osiinsa, ja ymmärtää pyhittämisen mahdollisuuden jopa kaikkein keskinkertaisimissa ja yksilölle nolouksissa tilanteissa. (Herakleitoksen tullesta ks. Kahn 1979, 273–274).

Mitä fokaalisuus on taitojen ja käytäntöjen piirissä, sitä alueellisuus on tilallisesti. Molempien ilmiöiden ydin on, että taito tai paikka ohjaa toiminnalliseen hahmottamiseen, jossa yhteydet, riippuvuudet ja symbioosit paljastuvat – varsinkin, jos ne vaativat ylyksilöllistä ja ylisukupolvista kiertoa. Huomionarvoista on, että fokaalisuus ja alueellisuus ovat nimenomaan toiminnallisia, joten kognitiivinen tiedostaminen – äly, intelligenssi – on niiden kannalta toissijaista. Se joko on mukana tai ei. Sen sijaan fokaalisuutta ja alueellisuutta luonnehtii taipumus ylyksilölliseen kestävyYTEEN, jota ilman niitä ei ylipäätään ole olemassa.

Alueiden alueellisuuden häviäminen on toinen puoli fokaalisuuden katoamisen kolikosta. Öljyn korkea EROEI atomisoi niin taidot kuin paikatkin. Kun alueita ei ilmiönä ole, eivät ne enää voi ohjata fokaalisia käytäntöjä. Vähintäänkin alueista tulee pienempiä, yksilöllisempiä, ja niiden mahdollisuus aineellistaa ylisukupolvista kokemusta näivettyy. Yhtäältä alueet menettävät maaperäisen historiansa ja siihen liittyvän muistitiedon, toisaalta ylihistorialliset ja myyttiset kerrostumansa, joihin ylisukupolviset kokemukset voisivat kiinnittyä. Tämä tekee fokaalisten käytäntöjen tunnistamisesta vaikeampaa ja niitä koskevasta kokemuksesta tiedosta erikoistuneempaa, ikään kuin se olisi yksi »vaihtoehto» muiden joukossa. Alueista tulee atomeita ja jokainen atomi on totaalisen mobilisaation sanoin näennäisesti liikkeessä yhtä päämäärää varten, vieläpä niin, että esimerkiksi autoilija ei saata huomata tätä liikettä, koska hän on sen elimellinen osa. Viitepisteet ja vertailukohdat muuttuvat liikevektoreiksi.

Kapitalismin harvinaisen epänaftistisella tavalla nimenomaan fossiilikapitalistiseksi tunnistanut politiikantutkija Elmar Altvater on analysoinut alueellisuuden häviämistä

tuotannon järjestelyn ilmiönä⁵⁷. Fossiiliset polttoaineet ja globaali kapitalismi sopivat toisilleen kuin käsi ja hansikas. Halvan kuljetusenergian myötä tuotanto voidaan irrottaa paikallisista olosuhteista ja keinovalaistuksen avulla se voidaan irrottaa ajankohdasta. Kun tuotannon paikalla ei korkean EROEIn energian ansiosta ole väliä, myös työntekijöillä on vähemmän valtaa. Vielä rankemmin fossiilikapitalismi voidaan nähdä kehitysmaatutkija Jussi Raumolinin⁵⁸ tapaan ryöstötalouden (*die Raubwirtschaft*) muotona, jossa ratkaisevaa on ainutkertaisten resurssien kaappaaminen sieltä, missä niitä on saatavissa. Poikkeuksellisella tavalla Raumolin tarkastelee taloutta entropian näkökulmasta, jolloin ryöstötalous tarkoittaa myös tarkoituksellista ja kolonialistista alueiden muokkaamista: kaaosta yhtäälle ja vaurautta toisaalle.

Alueiden alueellisuuden häviämisen toinen muoto on aikojen ja paikkojen yhdenmukaistuminen. Halutessaan havainnollistaa historiallisen olemisenpaljastumisen eroja, eurooppalaisen kohtolon omalaatuisuutta, Heidegger julkeaa vielä käyttää esimerkkeinä grönlantilaisia ja afrikkalaisia »kaffereita» – näillä on hänen mukaansa kohtolo, joka paljastaa maailman eri tavalla kuin esimerkiksi saksalainen kohtolo⁵⁹. Eroja on toki edelleenkin, mutta yhdenmukaistumisen paine tekee jatkuessaan ajoista ja paikoista samankaltaisempia. Näin siitä huolimatta, että ilman järjestelmällistä yhdenmukaistamisen painetta, ilman imperiaalisia yhteiskunnallisia järjestyksiä, ala-aine yhä uudelleen moninaistuu; imperiumit luhistuvat ja valtakielet hajoavat murteiksi ja uusiksi kieliksi. Yhdenmukaistumisen vuoksi alueiden alueellisuuden katoa on syytä kutsua *atomisaatioksi* klassisessa

---

57. Altvater 2007.

58. Raumolin 1982.

59. Heidegger 1998, 81–83.

Demokritoksen kuvaamassa mielessä. Korkean EROEIn fossiilisten polttoaineiden työn avulla alueet hajoavat, mutta eivät ainutkertaisiksi, vaan yhtenäisiksi, keskenään samankaltaisiksi atomeiksi.

Fokaalisen käytännön ajatus kaiuttaa myös Heideggerin ajatusta oliosta (*das Ding*), jossa jumalat, kuolevaiset, taivas ja maa laskostuvat toinen toistaan heijastavaan neliyhteyteen (*der Geviert*) ja lyövät leikiksi. Tässä leikissä Heideggerille paljastuu maailman kokonaisuus, joka oliossa kokoutuu. Olio on toisin sanoen holografinen ja holistinen rakenne, joka saattaa olla hyvinkin arkipäiväinen, hetkellinen ja vaatimaton (kuten Heideggerille puro tai hevonen, peili tai solki).⁶⁰ Oliollisuus on esineellisyyttä vahvempi ilmiö, koska olioita ei voida monistaa eikä niitä täten voida produktivistisesti tuottaa. Ajatus on kaunis ja fokaalinen kokoavuudessaan, mutta se ei nähdäksemme avaa riittävästi alueen alaa. Se on altis puhtauspyrkimykselle ja helpolle hierarkisoinnille: olio on parempi kuin esine ja esineestä voi tulla olio jonkinlaisen henkisen puhdistumisen avulla, kun teknologinen kuona jätetään taakse avoimen ja merkitystä etsivän maailmasuhteen hyväksi.⁶¹

Toisaalta voidaan vaivatta kuvitella tilanteita, joissa esimerkiksi produktivistisesti sarjatuotettu esine, vaikkapa tilitikkuaški koleana aamuna metsälaavulla, kokooa itseensä kaiken oleellisen. Lisäksi, vaikka Heideggerin nelinäisyys on eittämättä monta, se esittyy »Olio»-esseessä suljettuna ja

60. Heidegger 2009.

61. Ylipäättään kaikki ajatuskuviot, joissa erotetaan vaativa, juhlava ja hyvä erikoistapaus (»olio») langenneesta, arkipäiväisestä ja kehnosta tavallisuudesta (»esine»), ovat epäilyttäviä. Jos tavoiteltavat kokemukset ovat erikoiskokemuksia, huippujuttuja, jotka ovat ratkaisevasti erillään arkipäiväisestä kokemuksesta, ne ovat uudelleen vierauttavia, vaikka kenties toisella tavalla kuin se vierauttaminen, jota vastaan ne on tähdätty.

jäännöksettömänä rakenteena, olemuksellisesti lopulta yhtenä, joka on sellaisenaan annettu ja sellaisena pysyvä. Leikkisyydestään huolimatta Heideggerin olio vaikuttaa kaunisteltulta fetissiesineeltä, joka ei tunnusta ala-aineellista arvaamattomuutta, fokaaliselle käytännölle välttämätöntä merkitysten kokeellisuutta ja sekoittuneisuutta, »leikin usvaa», jossa teknologia ei erotu ei-teknologiasta millään veitsenterävällä tavalla.

SUVEREENI KATKOS

Öljy sitoo katkomalla. Öljyn kokemuksellisuus ohentaa alueellisuuden ilmiötä ja vahvistaa samalla totalisaatiota. Se on eräänlainen yhteen pisteeseen kasatun hierarkian tuplaaja, joka aina pystyy kasaamaan vielä lisää pisteeseen suunnattuja voimia (kierroksia) ja hierarkian korkeutta (kerroksia). Öljy vierauttaa pystysuunnassa, horisontaalisesti. Pitkälle erikoistunut työnjako on mahdollinen vain jonkinlaisen tuotannollisen ylijäämän oloissa, mutta fossiilisten polttoaineiden hurjat ja ennen kokemattomat EROEI-arvot mahdollistavat paitsi globaalin työnjaon myös globaalit imperiumit, joissa valtiot hallinnoivat satoja miljoonia ihmisiä ja yhtiöt miljoonia neliökilometrejä.

Sitovaa katkoksellisuutta voidaan valaista filosofi Simone Weilin 30-luvun ajattelun avulla. Weil näkee voiman (ransk. *force*) hiukan Schopenhauerin *Willen* tapaan sekä luonnossa että ihmisen sisäisessä ja sosiaalisessa elämässä vallitsevana periaatteena, jolla on taipumus epäinhimillistää ja orjuuttaa. Voima pakottaa olemaan elossa, syömään, käyttäytymään väkivaltaisesti, käyttämään hyväksi, hallitsemaan.

Kuuluisassa *Ilias*-tutkielmassaan (*L'Iliade ou le poème de la force*, 1940) Weil kuvaa, kuinka voima tekee esineitä niin ylhäisestä kuin alhaisesta ja kääntää nurin Kantin esittämän

maksiimin, jonka mukaan ihmistä on aina kohdeltava päämääränä itsessään. Voima saa ihmiset näyttämään esineiltä toisilleen ja itselleen. Alhainen, voitettu, on voittajan silmissä pelkkää ainetta ja parhaiten pärjää sotapäällikkö, joka saa alaisensa näkemään vihollisen vain esineinä, tai vielä paremmin, jonakin tuhottavana. Vastaavasti ylhäinen, voittaja, ei varsinaisesti valitse, että näkee orjansa tai kukistamansa vastustajan epäinhimillisenä. Hän on itse voiman käytössä sosiaalisen ja psykologisen roolinsa toteuttaja, mikä tekee hänestäkin epäitsenäisen, automaatin kaltaisen, jopa vaihdettavissa olevan koneiston osasen.

Weilin analyysi tukee myös laajasti ottaen yhteiskunnallista vallankumousta⁶². Työ yhteiskunnan alemmilla tasoilla,

62. Nuoruudessaan tulenpalava vallankumouksellinen Weil alkoi sittemmin epäillä, olisiko väkivaltainen vallankaappaus sittenkään kovin varma tapa vapautua. Hän ei myöskään usko »luontoon palaamisen» auttavan, koska luonnossa voiman pakottava vaikutus (nälkä, pyrkimys jäädä eloon) on käsillä kaiken aikaa. Analyysi *Iliasta* kuitenkin kertoo myös mahdollisuudesta vapautumiseen: runoelma kuvaa tapahtumansa traagisuuden ymmärtävällä tavalla, jossa niin voittajat kuin voitettutkin kärsivät ja katoavat, ovat samojen voiman sanelemien sääntöjen asettamia ja koettavat kukin omalla kehollisella, murskaantuvalla ja haavoittuvaisella elämällään tehdä parhaansa.

Iliaan hiukan etäinen, hieman katkera ja hieman myötemielinen katse kertoo elämästä tasapainoisesti ja pakottomasti. Weilin mukaan tässä on sen kauneus, joka mahdollistaa voiman pakottavista näkökulmista irtautumisen. Kauneutta ei voi eikä pidä syödä ja siksi se jo olemassaolollaan osoittaa, että ihmisessä on myös nälän pakottavalle voimalle vastakkaisia pyrkimyksiä. Samalla *Iliaan* näkemys kertoo, että eräänlainen passiivinen tai ei-toimiva toiminta on keino välttää voiman esineellistävät houkutukset. Weil liittää kauneuden ja hereillä olemisen mystiseen Jumalan työn ymmärtämiseen. Hänelle materia on voiman pesäke, joka on väistämätön osa myös ihmisen kehollisuutta ja – lähes täydellisen käänteisesti verrattuna Bataillen – vapautuminen tästä on mahdollista tunnistamalla välttämättömyyksien ja muotojen alue, joka materiaa rajoittaa ja jossa Jumalan työ tulee esiin.

Weilin ja Bataillen ratkaisuja yhdistää luottamus esimerkillisyyteen (Weililla kristillisten pyhimysten, Bataillilla sisäisen kokemuksen askeettien ja atleettien) ja siitä seuraavaan pyhyiden ja uhraamisen elämiseen yhteisölisesti. Kauempaa katsottuna tästä seuraa myös, että Weil ja Bataille ottavat

esimerkiksi tehtaissa, on voiman pakottamaa esineellistymistä. Nälän ja perimmiltään fyysisen pakon edessä ihmiset puurtavat toisteisissa ja mielettömissä tehtävissä niin, että heidän henkinen ja fyysinen ihmisyytensä häviävät. Eloojäämiskamppailu tällaisissa oloissa on Weilin omankin kokemuksen mukaan lopulta niin pakottavaa ja kuluttavaa, että jopa halu ajatella ja vapautua muuttuu vastenmieliseksi tai katoaa. Mutta ylempi hallitsijoiden luokkakaan ei ole vapaa voiman verkosta, koska heidän on yhtä aikaa kamppailtava sekä pysyäksensä omassa luokassaan ja siihen kuuluvien kilpailijoiden edellä että alistaakseen alempia luokkia.

Weilin mukaan jo alkeellinen työnjako kertoo, miten voima esineellistää. Jos yksi päättää, mitä tehdään, ja toinen toteuttaa teot, tulee päättäjä väkisinkin ajatelleeksi toteuttajaa vain välineenä. Samaan epäsymmetriseen tapaan alemmalla luokalla on Weilin mukaan parempi mahdollisuus olla perillä totuudesta. Koska alempi luokka kokee nälän, se tietää voiman pakottavan vaikutuksen omassa kehossaan toisin kuin ylemmän luokan edustajat, jotka voivat ainakin väliaikaisesti ja hetkittäin kuvitella olevansa oman kohtalonsa herroja, vaikka herruus perustuukin alemman luokan riistoon.

Jos pienikin nälän pakottama työnjako merkitsee voiman alistavaan ja esineellistävään pyrkimykseen taipumista, jos näin käy jo puolukkametsässä tai heinäpellolla, on helppo aavistaa, mitä tapahtuu, kun työnjakoon kytketään miljoonien palavien hiilivetytonnien voima. Työtehtävät voidaan pilkkoa entistä pienempiin osiin, ihmisten vaihdettavuus voidaan tehdä entistä täsmällisemmäksi. Jopa Chaplinin *Nyky aika*

---

ehdottamiensa esimerkillisten käytäntöjen ainut- tai erikoislaatuisuuden liian annettuina, ikään kuin vastaavanlaisia käytäntöjä ei olisi muitakin. Erityisesti on huomattava, että käyttäessään lähteinään tiibetiläisiä tekstejä Bataille hiljaisesti osoittaa, että monissa itämaisissa perinteissä esimerkillisiä käytäntöjä on kehitetty ja harjoitettu sukupolvien ajan.

(1936) on liian armollinen tätä taipumusta kohtaan. Samalla tarkka taylorilainen tai fordistinen työnjako mahdollistaa entistä korkeamman hierarkian, joka kokoaa päättäjiä päättäjien päälle. Näin hierarkisoituminen, pyramidisoituminen ja siihen liittyvä vallan keskittyminen eivät suinkaan ole öljyn aiheuttamien katkosten, irtautumisten ja »juurilta repimisten» vastakohtia vaan saman ilmiön toiset kasvot. Niin ikään hierarkioiden kerrosten välinen kommunikaatio voi olla heikkoa tai jopa olematonta. Öljy rakentaa pilvenpiirtäjiä, joiden eri kerroksissa asuvat ja työskentelevät eivät todennäköisesti koskaan kohtaa toisiaan.

Fossiilisista polttoaineista öljy on kaikkein hierarkiahakuisin. Öljyä voidaan kuljettaa helposti ja se sisältää tilavuusmittaa kohden erinomaisen paljon energiaa. Sen kuljetusta, jalostusta ja varastointia hallinnoimalla voi koota mahtavia energiaylijäämiä ja ruokkia niillä tuotantorakenteita, viihdeteollisuutta ja armeijoita, joista historialliset imperiumit saattoivat vain haaveilla. Tunnetaan toki joitakin yrityksiä laajentaa öljystä hyötyvää väestöpohjaa, kuten eräänlainen kansalaispalkkakoikeilu Alaskassa, Libyan ja Venezuelan populistis-autoritaariset ohjelmat ja Norjan massiiviset öljyrahastot. Yleensä kuitenkin öljy rahoittaa oligarkioita ja timokratioita, joissa suuromistajat, sheikit ja öljylobbarit elävät satumaisessa ylellisyydessä samaan aikaan, kun kaupungin toisella laidalla vallitsee virallinen tai epävirallinen orjuus. Tai kuten iranilaisen nykykirjailija Reza Negarestanin öljydystopia *Cyclonopedia* (2008) päähenkilö Z laittamattomasti toteaa, »Öljyn tuotannollinen välineellistäminen [...] on kuin ravitsisi itseään paholaisen ulosteella; on aina vaarana tulla myrkytetyksi kuoliaaksi tai vielä pahempaa»⁶³.

---

63. Negarestani 2008, 69.

Yksinkertaisesti: öljy kannattelee ennennäkemättömiä pysyvuoria rakenteita. Samalla se pilkkoo yhteisöt, taidot, työsuoritteet, kokemukset entistä pienemmiksi, pinoaa hierarkiat entistä moninaisemmiksi ja hienostuneemmiksi torneiksi. Kokonaisia ihmisryhmiä, yksilöistä puhumattakaan, jää omiin tornihuoneisiinsa tai kellareihinsa ilman tietoa toisten kerrosten olemassaolosta. Kaikki kulkee kuin rasvattuna – mutta itseliikunto on edelleen näennäistä ilman mustaa muskeliaa.⁶⁴

Platon ehdotti, että kohtuullista olisi, jos rikkain kansalainen omistaisi neljä kertaa enemmän kuin köyhin⁶⁵. Nykyään monikymmenkertaiset tuloerot ovat normaaleja länsimaaisissa yrityksissä, globaaleista eroista puhumattakaan. Toki kuninkaiden ja kerjäläisten välillä on ollut hurjia kuiluja ennenkin. Öljyn varaan rakennetun infrastruktuurin ainutlaatuisuus on, että kymmen- ja satakertaiset tuloerot normalisoituvat osaksi lähes kaikkien maapallon alueiden erilaistumista ja työnjakoa. Tyypillinen länsimainen ihminen nauttii kymmenten energiaorjien työstä ikään kuin syntymäoikeutenaan⁶⁶ samalla kun absoluuttinen köyhyys on yhtä absoluuttista kuin ennenkin. Nyt eroja ei normalisoida avoimen biologis-rasistisin keinoin, kuten teollisen vallankumouksen alkuaikoina, vaan asiantuntijuus- tai osaamisrasismilla, jonka mukaan rikkaat ansaitsevat energiaorjansa korkeamman teknologisen taitavuutensa perusteella.

On kyseenalaista, pystyisikö hiili pitämään yllä yhtä laajaa ja ankaraa hierarkisoitumista, niin kutsutuista vaihtoehtoista

---

64. Pyramidiyhteiskuntien rakenteesta ja kriittistä katso Kvalöy 1984 ja itseliikunnan aiheuttamasta liikkumattomuudesta Virilio 1999.

65. *Lait*, V, 744e.

66. Kuten Bush vanhempi totesi vuonna 1992: »amerikkalainen elämäntapa ei ole neuvoteltavissa».

energiälähteistä puhumattakaan⁶⁷. Energian tuotannon hajautus on lähes väistämättä vallan hajautusta. Öljyn esiintymien pistemäisyys – ja siitä seuraava sotilaallisen ja taloudellisen hallinnan mahdollisuus – yhdessä kuljetettavuuden, varastoitavuuden ja öljyntuotannon apartheidia muistuttavien olosuhteiden kanssa on luonut poikkeuksellisen keskittyneen energiajärjestelmän. Varsinkin liikkuminen ja teollinen tuotanto ovat nykyisissä muodoissaan mahdottomia ilman öljyä. Aiemmin mainitun *Bundeswehrin* tilaaman öljyhuippuraportin mukaan 95 % teollisesta tuotannosta on tavalla tai toisella riippuvaista nimenomaan öljystä⁶⁸.

Tunnusomaisin öljyn aikakauden merkki on kokemuksellinen shokki: muovilautat valtameressä, ilmastonmuutos. Tuotantokoneen kolme muuta ehtoa ovat oikeastaan homogeenisen suunnittelun helmiä ja ainakin joidenkin valtapyrkimysten tarkoituksellisia ja tietoisia tuloksia. Henkinen murros Luojan luomakunnan syntisestä osasta luonnon järkipäiseksi hyödyntäjäksi on tietoisten pyrkimysten tulosta. Myytit haluttiin purkaa, uskonnollinen auktoriteetti haluttiin suistaa jalustalta, luontoon haluttiin tunkeutua ja sen salaisuudet paljastaa. Samoin sosiaaliset ja teknologiset ehdot ovat olleet mitä voimaperäisimmän suunnittelun, tutkimuksen ja kokeilun esineinä. Voidaan tietenkin kysyä, miten hyvin parhaatkaan suunnitelmat tai paraskaan tahto koskaan toteutuu, mutta vähintäänkin on totta, että maailmassa on

---

67. Näin siitä huolimatta, että juuri hiilen tuotanto on nykyoloissa paikoitellen suorastaan murhaavaa. Kiinassa kuolee vuosittain tuhansia hiilikaivos-työläisiä: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_coal_mining_accidents_in_China

68. »Peak Oil. Sicherheitspolitische Implikationen knapper Ressourcen«. Zentrum für Transformation des Bundeswehr, Strausberg 2010, <http://peak-oil.com/download/Peak%20Oil.%20Sicherheitspolitische%20Implikationen%20knapper%20Ressourcen%2011082010.pdf>

pitkään ollut ja on edelleen merkittäviä poliittisia, taloudellisia ja tieteellisiä tahoja, joiden mielestä tuotantokoneen henkiset, sosiaaliset ja teknologiset olosuhteet ovat oikeansuuntaisella tolalla ja olisivat vielä suotuisimmat, jos vain resursseja olisi enemmän ja ne käytettäisiin oikein. Tätä vastoin neljännen ehdon, fossiilisten polttoaineiden, olemassaolo ei ollut suunnitelmassa eikä ennakoitavissa. Pikemminkin se oli kaikkien satunnaisten voittojen, *windfallien*, lähde. Samsukuista suunnittelemattomuutta ja ennakoimattomuutta on nähtävissä kaikkialla fossiilisten polttoaineiden hyödyntämisen seurauksissa.

Öljyn antama isku ja sen ennakoimattomuus kertovat parhaiten, että energia ei ole vain ihmisen tietoisten tarkoitusten jatke, niiden voimistaja, pidempi käsi, hallittavissa oleva esine. Yhteydessä kolmeen muuhun ehtoon fossiilienergia on kolmen enemmän tai vähemmän suunnitelmallisen tekijän avustaja, niiden nöyrä palvelija, mutta se on myös muuta. Teknologia on tavanomaisen näkemyksen mukaan kaksiteräistä: kaikilla uusilla välineillä on sekä rauhanomainen että sotilaallinen käyttönsä ja rauhanomaiseen käyttöön sisäänrakennettu vahinko, onnettomuus. Sen sijaan energia on moniteräistä, sillä sen määrä ja voima muuttuvat uusiksi laaduksiksi. Edes massiivisen totalisoiva kapitalistinen tuotantokone ja sen keskittävä, homogenisoiva taipumus eivät pysty pitämään öljyenergiaa uomissaan. Se, minkä pitäisi varmistaa, laskelmoida, optimoida ja turvata, tekeekin haavoittuvammaksi, vaarallisemmaksi, ennustamattommaksi. Ei ole mitään varmaa tapaa olla öljyriippuvainen, yhtä vähän kuin on ennakoitavissa olevia tapoja olla riippuvainen huumausaineista.

Metafyysisenä eli perimmäistä rakennetta määräävänä kokemuksena öljyn kokemus on katkoksen kokemus. Fokaalisten

käytäntöjen langat katkeavat. Paikkoja sitovat yhteydet katkeavat. Jumalten kantamat ylisukupolviset merkitykselliset elämäntavat tuhoutuvat. Kuten Ernst Jünger määrittelee esseessä »Über die Linie»⁶⁹, näyttää suorastaan siltä, että ihmiskunta on tullut seudulle, josta se katsoo entistä historiaansa ikään kuin vaikutuksensa ja ohjaavuutensa menettäneenä, kuin jollekin toiselle lajille kuuluvana.

Katkos kertoo öljyn suvereniteetista, sen perustavasta vaikutuksesta. Öljy on poikkeus, perustava poikkeus. Jos Bataillelle suvereeni on palvelematon, itseisarvoinen ja yhteismitaton, on öljy luettavissa Negarestanin tapaan viime vuosisadan itseliikunnan mitan asettajana pikemmin kuin sen alaisena, esimerkiksi rahan alaisena. Öljyllä on toki kaiken aikaa ollut hintansa, mutta tuo hinta on koko ajan selvemmin asettanut muut hinnat. Viimeistään öljylöytöjen hiivuttua 60-luvulla ja Yhdysvaltojen ohitettua tuotantohuippunsa 70-luvulla vaaka on alkanut kallistua toiseen suuntaan: öljy, sen saanti ja tuotanto asettaa rahan arvon⁷⁰.

Tarkemmin öljyn metafysisinen katkos saadaan esiin käyttämällä yhteiskuntafilosofi Carl Schmittin kuuluisaa määritelmää, jonka mukaan suvereeni on taho, joka pystyy saamaan aikaan poikkeustilan, laittomuuden, joka vasta perustaa lain, jos on perustaakseen. Bataillelaisittain tämä tarkoittaisi heterogeenistä mahtajaa, itseisarvoa tai arvottomuutta, joka perustaa homogeenisen alueen, välinearvon. Saapuessaan talouteen öljy aiheuttaa tällaisen poikkeustilan. Vanhat tuotannon, kulutuksen, vapaa-ajan, välimatkojen mitat eivät enää päde. Poikkeustilasta tehdään sääntö ja jatkuvasta katkoksellisuudesta tehdään uusi normaali ja yhteis-

---

69. Jünger 1950.

70. Öljyn ja dollarin yhteyttä on analysoitu jonkin verran, ks. esimerkiksi Clark 2005.

kunnallisen paradigman rikkoutumisesta uusi paradigma. Missään öljy tai laajemmin fossiiliset polttoaineet eivät saapuessaan asetu olemassaolevan homogeenisen järjestyksen palvelukseen, vaan tuottavat poikkeustilanteen, joka perustaa uuden järjestyksen.

Koneistettu maanviljelys, »vihreästä vallankumouksesta» puhumattakaan, ei ole samaa kuin hevosvetoinen maanviljelys; tehdaslaivat eivät ole samaa kuin perinteinen kalastus. Edes rautatie ei ole kärrytien paranneltu versio, vaan laadullisesti jotakin muuta. Jos ja kun öljyn lisäsyöttöä tuotantokoneeseen voidaan jatkaa ja muut teknologiset ja sosiaaliset olosuhteet pysyvät mukana, uusi järjestys mutatoituu ja etenee viime vuosisadalta tuntemallamme tavalla: globalisaatio, kaupungistuminen, massayhteiskunta, kulutus- ja riskiyhteiskunta. Vain poikkeukselliset sosiaaliset tekijät (kuten vaikka Kuubassa) tai suhteellinen etäisyys merkittävistä taloudellisista eduista (kuten joillakin käsityöhön perustuvilla ammattikunnilla tai työyhteiskuntaan muuten sopeutumattomilla ryhmillä) voivat osittain säästää poikkeustilan shokilta ja uudelta järjestykseltä.

Hetki 2000-luvun ensivuosina, jolloin öljyntuotanto lakkaa kasvamasta, kertoo myös katkoksesta. Ensimmäinen katkos oli öljyn laajamittainen käyttöönotto, toinen oli öljyn tuotannon tasaantuminen. Kolmas katkos on jo ennakoitavissa: se on tuotannon lasku. Tällä hetkellä, toisen katkoksen aikana, tarve kasvaa mutta tuotanto ei. Seuraa uusi suvereeni shokki, kun ensimmäisen shokin jälkeisenä vuosisatana yleispäteväksi ja »normaaliksi» koetun järjestyksen mitat alkavat horjua. Nykyinen suurlama peittää energiaongelman osittain finanssikriisin taakse. Seuraa uusi poikkeustila, kun talouskasvuun perustuva tuotantokoneen logiikka ei enää saakaan vuosi vuodelta enemmän fossiilienergiaa. Uusi poikkeustila

merkitsee joidenkin vanhojen totuuksien palaamista. Kun talouskasvu lakkaa, riistosta tulee taas riistoa. Yksien rikastuminen on suoraan ja entistä havaittavammin pois toisilta. Näin 1800-luvun marxismin ja anarkismin analyysit tulevat uudelleen ajankohtaisiksi.

Poliittiselle taloustieteelle uusi tilanne merkitsee uusvanhaa markkinoiden näkymättömän käden kyseenalaistumista. On ajateltu, että näkymätön käsi, varsinkin tieteellä ja teknologialla haarniskoituna, löytää vapailla markkinoilla korvaajan, kun jonkin tuotteen hinta nousee riittävän korkeaksi. Näin varmasti on tapahtunutkin juuri fossiilisten polttoainesten kasvavan syötön takia viimeisen runsaan sadan vuoden aikana. Mutta tämä poikkeustilanne on peittänyt tosiasian, että kaikki tuotteet eivät ole samanlaisia. Joitakin »tuotteiksi» kuviteltuja asioita tarvitaan juuri niiden itsensä takia, eikä korviketta ole olemassa. Öljy on paraatiesimerkki. Keinotekoista öljyä voidaan kyllä valmistaa, mutta tuotanto vie aina enemmän energiaa ja raaka-aineita kuin lopputuotteessa on. Öljyn ainutlaatuinen energiasisältö, helppo kuljetettavuus ja muunneltavuus eivät puolestaan ole korvattavissa millään muulla aineella, varsinkaan kun infrastruktuuria on jo pitkään rakennettu nimenomaan sen tarpeita varten. Tästä on seurannut kapeakatseiselle taloustieteelle yllättävä ja paradoksaalinen ilmiö.

Öljyn hinta nousee ja samalla käy entistä hankalammaksi – kalliimmaksi – kehittää sille vaihtoehtoja. Öljyn hinnan kohoaminen ei ainoastaan houkuttele vaihtoehtojen kehittämiseen, vaan tekee vaihtoehtojen kehittämisestä työläämpää. Tuotanto kallistuu, pääomia ei ole, velat kasvavat, kaiken kaikkiaan öljyn nostattama sodan usva ja poikkeuksellisuus tihenee. Hyvänä esimerkkinä on ydinvoima, jonka rakentaminen erikoisbetoneineen ja -teräksineen on niin kallista, että

sen mahdollisuudet hiipuvat yhdessä halvan öljyn myötä. Ydinvoima vaatii myös niin erikoistunutta työnjakoa ja yhteiskunnallista hierarkiaa, että sen kohtalo on sidottu yhteen halpojen fossiilisten polttoaineiden kanssa.

KIIHTYVYYS

Öljy ei takaa vain muutosta, vaan kasvavaa muutosnopeutta. Öljyn ajan kokemukseen kuuluu paitsi kaikkien pysyviksi kuviteltujen siteiden haihtuminen ilmaan, myös tämän haihtumisen tahdin kiihtyminen. 1900-luvun alun futurismi puhui taukoamatta kiihtyvyyden puolesta, monenlainen romantiikka sitä vastaan. Ei vain muutosnopeutta, vaan näkymättömissä pysyttelevän suvereniteetin kykyä aiemmin vain jumalille kuuluneeseen erioikeuteen: kokemuksen kokemuksen uudelleenmäärittelyyn.

Öljy ei tuottanut ainoastaan uusia kokemuksia, vaan öljyn aika muutti itse kokemuksellisuuden tapaa. Öljyn perusominaisuudet, liikkuvuus ja muokattavuus, muotoilivat elämäntavan, jolle alueiden erityisyydet olivat vaihdettavissa, ylitettävissä ja korvattavissa. Paikallisilla erityisyyksillä oli kirjaimellisesti yhä vähemmän väliä, kun alueiden rajat muuttuivat öljyn avulla pehmeämmiksi, yleismaailmallisuus normiksi ja liikkuvuus normaalitilaksi. Toisin sanoen öljyn kannattelemassa planetarisessa moderniteetissa perustava kokemusrakenne vaihtoi olomuotoa, faasia kiinteästä juoksevaan.

Politiikan tutkija Timothy Mitchell liittää kiihtyvyyden kokemukseen myös episteemisen ulottuvuuden. Koska öljyä oli

koko ajan saatavilla yhä enemmän, syntyi luottamus siihen, että energian saatavuudesta ei tarvitse huolehtia – tämä on eräs naftismin muoto. Luottamus öljyyn puolestaan mahdollisti uudenlaisen laskennallisuuden, joka oli irrallaan luonnonvarojen uusiutumisen kysymyksestä. Mitchell kutsuu arkailematta uuden naftistisen irrallisuuden yhtä seurausta nimellä taloustiede (*economics*). Hänen mukaansa taloustiede ei synny 1800-luvulla vaan vasta 1900-luvun alkupuolella, yhtenä ratkaisevana ehtonaan keskittyminen rahan omalakiseseen kiertoon vailla vanhanaikaisiksi ja vääriksi koettuja sidonnaisuuksia fyysisiin seikkoihin, kuten rajallisiin luonnonvaroihin⁷¹. Taloustiede syntyy vierauttamisessa, kun raha irrotetaan luonnonvaroista ja työ yhdistetään rahaan. Samalla taloustiede vierautuu politiikasta. Irrottajana ja yhdistäjänä on tietysti öljy. Taloustieteessä öljytyö luo objektiiviseksi koetun välimatkan talouden ja luonnon välille; sama öljytyö aiheuttaa myös välimatkalaiseksi koetun teollisen tuhon.

Kiihtyvyys voidaan liittää myös myöhäismodernismiin. Kulttuurin faasimuutos tapahtui kiinteästä ensin juoksevaan, kenties nyttemmin se on jopa kaasuuntunut, tai jos transhumanisteja olisi uskominen, se on muuttunut aina plasmaksi asti. Energian saantiin perustuva yhteiskunnallinen ja taloudellinen järjestys ei ole tässäkään materia- ja merkityskäsityksestä irrallaan, vaan öljykiihdytys muuttaa konkreettisesti arkipäiväisen maailman mieltä. Yleistasolla materian, hengen, talouden ja luonnon sfäärit saadaan lohkottua erilleen, koska niillä on öljyn suomaan varaa perustaa omat tieteensä ja instituutionsa. Alemmalla askelmalla elämän fragmentoitumisesta tulee universaalikulttuuria ja yksittäiset, ostettavat ja myytävät, merkitykset valjastetaan toisensa poissulkevien yksilöidentiteettien rakennusaineeksi.

71. Mitchell 2011, 234.

Yksilötasolla öljyyn kastetulle kokemusrakenteelle kevät ei tunnu enää miltään – vuodenaikojen kokemuksellinen ja ilmastollinen sekoittuminen on kiihdyttänyt vuodenkierron kvartaaliseksi voimavektoriksi, jossa ei ole sisällöllisiä eroja ja erityisyyksiä. Historiasta puhumattakaan. Kosketusta menetettyyn aikaan ja ylisukupolviseen kokemukseen ostetaan retrotuotteina, jotka nekin yllättävän usein ovat ehtaa muovia. Muovikasveja on helppo pitää puhtaina eikä niitä tarvitse kastella.

Paul Virilio sanoo, että varallisuuden pyramidi on nopeuden pyramidi. Toisin sanoen kyky liikkua nopeasti – muita nopeammin – on yhtä vallan ja varallisuuden kanssa. Yhteys näkyy selkeimmin sodissa ja sotiin valmistautumisissa – alueen hallinta riippuu liikkumisen ja liikkumisnopeuden hallinnasta. Samoin kuin marxilaisittain analysoitu tuotantorakenteen muutos, nopeuden ja vallan yhteys säätelee yhteiskuntien rakennetta ja muuttumista⁷². Virilio on tutkinut nopeuden ja kiihtyvyyden yhteiskunnallisia ja kokemuksellisia merkityksiä dromologian (kr. *dromos*, kilpajuoksu) nimellä. Koska 1800-luvulta lähtien nopeus, kiihtyvyys ja logistiikka ovat olleet öljyn varassa⁷³, voidaan naftologiaa tältä osin pitää dromologian alalajina: millaisen nopeuden, kiihtyvyyden ja logistiikan öljy antaa?

Kiihtyvyys kokemuksena on kliseinen 1900-luvun tunnus. Asioiden tärkeysjärjestys muuttuu moneen kertaan yhden ihmisiän aikana, koko ajan nopeammin vuosisadan kuluessa. Mutta newtonilaiseen kiihtyvyyssäilykseen pohjaava vertauskuva ei ehkä ole paras koetun muutoksen ja muutosnopeuden nimi. Muutosnopeus ei ole vain tasaisen kiihtyvää vaan myös hidastuvaa, jopa pysähtyvää. Näin muutokseen

72. Virilio 2001, 26.

73. Sama, 186.

liitty luonteenomainen sykäyksittäisyys. Ikään kuin Naomi Kleinin⁷⁴ kuvaaman shokkidoktriinin tapaan muutos iskee aallon lailla, kerralla murtaen ja kriisiyttäen – juuri siksi, että murtaminen ja muuttaminen ilman kriisiä ja äkillisyyttä ei onnistuisi. Öljyn mahtava vapaa työ sallii kokonaisten väestöjen ja maa-alojen muokkaamisen muutamassa vuodessa, ellei jopa kuukaudessa. Tähän ei tarvita edes sotaoloja, vaan yhtä hyvin rauhanaikaiset kriisit ja myönteisinäkin koetut sysäykset (miten olisi ajateltava esimerkiksi maaltapakoa?)⁷⁵ murtavat lähes kerralla totutun työn ja elinkeinon ja niihin liittyvän kokemusmaailman. Mutta sitten sysäys heikkenee tai voi taantuakin, vaikka nämä taantumukset imperiaalisen keskustan näkökulmasta kirjoitetusta edistyksen ja kehityksen historias- ta yleensä puuttuvat.

Kuin Sauronin silmä imperiumin katse ja huomio kääntyy paikasta paikkaan. Se syytää ruhjovan energiaylijäämän milloin mihinkin maankolkkaan ja vaatii työjärjestyksen muuttamista. Ja vielä: silmiä on useampia ja ne kaikki tähyilevät yhtä aikaa ympärilleen. Näin tullaan tilanteeseen, jossa tapahtuu

---

74. Klein 2008.

75. Sodan jälkeinen siirtolaisten asutus ja veteraanien asutustilat tehtiin vielä paljolti ihmisten ja hevosten lihasvoimin. Suomessa »peak horses» eli suurin hevosten lukumäärä oli vasta vuonna 1950 – tuolloin maassa oli noin 410 000 hevosta (http://www.stat.fi/tup/tietotrendit/tt_08_06_hevonen.html). Mutta sota itsessään ja uudistiloilla jyllänneet katepillarit olivat jo öljyn ajan ilmiöitä. Sodan jälkeen syntynyt pientilallisuus on edelleen silmiinpistävä monokulttuurinen ja keskusjohdettu hanke, vaikka se esimerkiksi kirjailija Heikki Turusen kuvaamana sisältääkin merkityksellisen työn ja sitä tietä jonkinlaisen itsellisyyden ja ikuiselta vaikuttavan omachtoisuuden piirteitä. Sodan jälkeinen maauskoinen kansa saa jo 60–70-luvuilla vastaansa »talonpojan tappolinjan», jossa heidän yhteistahdolla ja ankaralla raadannalla perustettu elonsa saakin kuulla olevansa ylimäärää ja rasitus. Edelleen 90-luvulla EU:n ja koneellistumisen myötä seuraa toinen öljyn sysäys. Kenties keskusjohtoisuus ja sen aiheuttama yksipuisuus on osasyynä siihen, että maakansa lopulta on sangen puolustuskyvytön kaikkea tätä vastaan.

Kommunistisen manifestin manaamaa ja kehumaa kaiken pyhän ja pysyvän haihtumista ilmaan, mutta myös samanaikaisia härmistymisiä, kun jo liikkumaan saatettu onkin yht’äkkiä jähmetettävä paikoilleen. Siksi niin pako, liikkuvuus kuin paikallaanjäpittäminen, silleen jättäminen, voivat tilanteen mukaan olla fossiilikapitalismille vastakkaisia. Molemmissa ratkaisevaa on niiden kokemuksellinen energia, jonka on oltava eriaineksista ja erimerkityksistä kuin fossiilisesti homogenisoiva ja Weilin epäinhimillistäväksi kuvaama merkityksetön työ. Näin siksi, että fossiilikapitalismi voi edelleen ottaa haltuun minkä tahansa paon tai pysyvyyden. Vain toiminnan laajapohjainen heterogeenisyys ja öljyyn sisältyvän keskittymistäipumuksen kamppaaminen ratkaisevat paon tai pysyvyyden itenäisyyden.

Niin haihtuminen kuin härmistyminenkin tuntuvat sykäyksittäisinä kokemuksen laadun, sekä merkityksen että maailman, muutoksina ja vaativat valtaisan vapaan työn suuntaamista. Kapitalismi saisi nopeudenmuutoksia aikaan ilman öljyäkin. Informaatioteknologia voi kasvattaa nopeuksia suhteellisen vähällä energiamäärällä. Silti juuri öljyn aikakautta luonnehtii iskuporamainen sysäyksittäisten murtumien ja vääntävän kierrosnopeuden liitto, joka pystyy jatkuvalla lisätyöllä murtamaan sitkeänkin vastarinnan. Oli vastarinnan apuna sitten maantieteellinen etäisyys, huonot kulkuyhteydet, hankalat sääolot tai henkisemmin yhteismitaton merkitysvastarinta, junttiuden pöpelikkö, jonka kiemuroita edistykseen on vaikea tunkeutua oikomaan, ovat jatkuva kasvu, vuosi vuodelta lisääntyvä työ ja sen sykäyksittäiset suuntaukset väsymättä jauhaen ja iskien virtaviivaistaneet yhdensuuntaisen yhdenmukaistumisen kokemuksen, kiihtyvyytenä tunnistetun murtumien ja murtumista selviytymisten jatkumon.

ÖLJYN TAHTO

Kaunokirjallisesti ja analyttisesti vakuuttavan kuvauksen öljyn alamaailmasta on esittänyt Reza Negarestani kirjassaan *Cyclonopedia*, joka liittää fossiilisista energioista mahtavimman inhimillisen kokemuksen pohjajuonteisiin, kuten ontologiseen kauhuun ja metafyyssiseen syöveriin, josta öljy syntyy aurinkotalouden mustana sivutuotteena. Negarestanille öljy muodostaa laiteparadigman materiaalisen tiedostamattoman, joka on peruuttamattoman riivattu, muodottoman kaoottinen ja miltei kaikelle eloisalle tuhoisa. Negarestanin lovecraftilaisessa universumissa materian pimeimmät ja korruptoituneet puolet ovat tietoisesti ja kärsivällisesti odottaneet vapautumistaan meidän päiviimme asti. *Cyclonopedian* kuvaama Lähi-itä ei ole orientalistisen mystinen, vaan sen vesi, pöly, kirjainmerkistö ja aavikon äänet ovat läpeensä riivattuja. Vastakkainasettelu »terrorismin vastaista sota» käyvän lännen kanssa jää lopulta näennäiseksi. Negarestanin tulkinnassa öljy sinänsä on lännelle ja idälle huomattavasti vieraampi kuin ne ovat toinen toisilleen.

Kuitenkin nimenomaan terrorismin vastaista sota käyvä länsi on öljyn mädättämä, koska lännessä öljyn demonisuutta ei

ole koskaan ymmärretty ja otettu vakavasti. *Cyclonopedia* henkilöahmo Z toteaa, että länsimaissa öljy kaadetaan moottoreihin, mutta islamilaisissa maissa se on apokalyptisen islamismin voiteluaine, jonka merkitys ja läpäisevyys on planetaarinen⁷⁶. *Cyclonopedia* luo uutta mytologiaa öljynarkootiselle yhteiskunnalle; se kertoo öljyn synnyistä ja demonisista pyhistä, joita kehittyneet jälkiteolliset yhteiskunnat ymmärtämättömyyttään palvovat:

»Salaisesta oikusta, islamilaisia islamilaisemman kiihkon ajamina kapitalismin sekopäät syöksyvät päin islamilaista apokalypsia öljyn voitelemine sotakoneineen. Kun asiaa katsotaan öljyputken läpi, valistuksen koneet ovat erittäinkin petromongoloideja.»⁷⁷

Koska öljyä on nykykulttuureissa eri muodoissaan kaikkialla, polttojäminä hengitysilmassa, mikroskooppisena muovisilpuna juomavedessä, Negarestani antaa ymmärtää, että öljyllä pohjustettu ja perusteltu elämänmuoto on välttämättä imeynyt itseensä öljyn korruptoivan olemuksen ja tehnyt siitä itselleen mitattoman mitan. Negarestanilla öljyssä ei ole mitään inhimillistä, ja niin muodoin se ei ole etiikan piirissä, mutta varmaa on, että se on tappavaa sille, joka tiedostamatta sen pimeää mahtavuutta pyrkii hyötymään siitä. Energia – ja kärjistyneesti juuri öljy – on yhteismitatonta luontoa, heterogeenistä inhimillisestä näkökulmasta. Öljyn omat halut tulevat esiin demonisena ei-tietona. Negarestanin kuvauksessa näillä demoneilla ja *djinneillä* on persialaisen ja islamilaisen esoteerisen perinteen nimet ja luonteet. Öljyputkia pitkin ja tankkereiden säiliöissä ne johdattavat hiekkamyrskyjen ja epätiendon logiikan, sodan usvan, kaikkialle, minne menevät.

---

76. Negarestani 2008, 20.

77. Sama, 72.

Energia kykynä tehdä työtä tekee muutakin kuin työtä käskettyä. Se tekee omaa työtään, joka on yhteismitaton inhimillisten pyrkimysten kanssa ja siksi ennakoimaton. Negarestanilaisesti ymmärrettynä öljy kuuluu hädin tuskin kosmokseen: se ei ole vain ihmistä tai elämää vaan kaikkea järjestäytyneisyyttä vastaan. Rajattu talous kohtaa öljyssä auringotalouden anarkkiset periaatteet niiden kaikkein tiheyneimmässä ja heterogeenisimmässä muodossa, itseään kiihdyttävänä ja kiihottavana kuolemanvimmana. Jos tätä öljyn mieltä ei tiedosteta, öljyperustainen talouskasvu, liberaali ja laitelähtöinen nautinto ja siitä uuttuva kokemus on elävän kuoleman taloutta.

Cyclonopediassa öljy, persian ja arabian *naft*, on salatieteellistä myyttistä materiaa, joka muodostaa Lähi-idän fantasmagorisen kollektiivisen ja poliittisen tiedostamattoman. Samalla tavoin kuin myyttinen kertomus sakkautuu ja painuu yhteisöllisen tietoisuuden pohjalle, hiilivetyketjun muodostuminen vaatii esihistoriallisia ajanjaksoja. *Cyclonopedias*sa öljystä hahmottuu niin ikään eräänlainen materiaallinen tuonpuoleinen, »ulkopuoli», jota kansoittavat sanoinkuvaimattomat hirviöt. Kertomuksen tietäjähahmo Parsani määrittelee tutkimuksiaan *tiamaterialistiseksi* babylonialaisen alkukaaoksen ja runsauden jumalan mukaan. Sukellus tähän perustavaan aktiiviseen materiaan avaa ktoonisen pyhän ulottuvuuden, joka on öljystä musta.

Negarestanilaista ajattelua voisi hieman pelkistäen määrittellä *mustaksi vitalismiksi*. Mustaa se on auringon ja silmän vastaisena, mutta myös keskittyessään tarkastelemaan elämänmuotoja ja kokonaisia kulttuureja tuhon ja kuoleman näkökulmasta. Tuhon perspektiivistä se juhlii syvästi epäinhimillistä, jopa epäorganista elämää, joka asettuu auringon talouden ja maan pintakerrosten elämän aliseksi ulkopuoleksi.

Öljyn demonisuus on samalla nimi sen kokemuksellisuu-
delle, toisin sanoen energiaan perustuvan ehdon keskellä ole-
valle sokealle pisteelle, joka vääristää sinällään »välinerationaa-
lisina» esiintyvät tuotantokoneen laskelmat – kuten von
Clausewitzin kuvaamat, ikään kuin kuun valossa mittasuhteil-
taan liioitelluilta ja groteskeilta näyttävät piirteet. Eihän ku-
kaan rationaalisesti halunnut esimerkiksi hiilidioksidipäästö-
jen moninkertaistumista ja siitä seuraavia supersääilmiöitä,
mutta silti juuri tämä väistämätön lopputulos on fossiilisten
polttoaineiden polttamisen ytimessä. Ei savua ilman tulta eikä
tulta ilman savua, kuten alkeellisellakin materialistisella älyllä
voidaan päätellä. Pohjamaterialistisessa katsannossa energian
ja materian musta savu nousee näkyviin, mutta liberalistisella
tai marxilaisella materialismilla se jää näemmä näkymättömiin.

Pisteen sokeus ja öljyn demonisuus tarkoittaa yksinkertais-
tenkin päättelyketjujen tulemistä mahdottomiksi tai merki-
tyksettömiksi tavalla, jota voidaan kuvata jo mainitulla Freu-
din käsitteellä »eristäminen». Fossiilisten polttoaineiden
massiivisen käytön kielteisiä seurauksia ei vain torjuta siinä
mielessä, että ne jätettäisiin tiedostamattomaan muhimaan.
Kielteisiä seurauksia koskevat totuudet voidaan lausua ääneen
ja julkaista mediassa, mutta niiden rationaaliset seuraukset
jäävät toteutumatta. Toisin sanoen sokean pisteen totuuksilla
ei ole sitä symbolista voimaa, joka myönnettyillä totuuksilla
yleensä on – ikään kuin öljyä koskevat totuudet olisi eristetty
totuuksien maailmasta omaksi luokakseen. Öljyä koskeva ko-
kemuksellinen tieto on demonista ei-tietoa ja faktuaalinen,
valistunut tieto on eristettyä, vaikutuksetonta. Tässä mielessä
öljyn raitis päivä ei ole vielä edes koittanut. Öljyn polttami-
nen ja hiilidioksidi ovat totuus teollisesta yhteiskunnasta,
mutta millainen totuus? Vierauttamisen luoma jännite erot-
tamalla yhdistettyjen välillä on *demoninen*.

Cyclonopediassa sama ajatus ja musta vitsi toistuu toistumistaan: saastaiset pyhät ja niiden hirviöt, se, minkä piti olla inhimilliselle vierainta ja kauimmaista, on »universaalina teluurisena voiteluaineena» läsnä lähes kaikkialla. *Cyclonopedian* herättämä kauhu syntyy oivalluksesta, että jihadinen, djininen ja demoninen pimeys ei lopulta paikannu Lähi-itään vaan vaikuttaa polttomoottoreissa, öljypohjaisissa lannoitteissa ja arkipäiväisissä muoviesineissä, niin rikkaassa pohjoisessa kuin köyhässä etelässäkin.

Öljyn ajattelemiseksi *Cyclonopedia* tarjoaa kaksi perusvoimavallusta. Ensinnäkään öljy ei *sisällä* abstraktia energiaa vaan on omaehtoinen voima⁷⁸. Ja voimissa on todella eroja eivätkä ne ole koskaan neutraaleja. Toisekseen voiman käyttäjä alkaa muistuttaa käyttämänsä voimaa: öljyn käyttämisen sijasta öljy alkaa käyttää käyttäjänsä. Öljy ei ole teollistuneiden yhteiskuntien käyttövoima, vaan teollistuneet yhteiskunnat ovat öljyn käytössä. Öljy ei siis ole lähtökohtaisesti energiaa; se on mustaa. Tarkemmin ajateltuna se ei ole ensisijaisesti energian lähde vaan elävien kohtalo ja lopputulos, muodonmuutoksen viime vaihe, johon pääsemiseksi tarvitaan valtavasti kuollutta kudosta, edistyksettömiä aikakausia ja syvää unohdusta.

Myöhäis-kapitalistinen öljylogistinen elämänmuoto puristuu näin ollen kahden energialähteen väliin. Öljyn musta maanalainen hohto sekä solaarinen valkoinen hehku muodostavat leuat, joiden väliin produktivistinen kone on puserrettu ja jotka se on aktiivisesti unohtanut. Näitä kahta tulta, maan hidasta ja näkymätöntä ja auringon sokaisevaa ja räjähtävää ei ymmärretä, koska niitä ei koeta, kun öljykalvon pintajännitys peittää kummatkin alleen. Planetaarinen saaste-

---

78. Paljon on kirjoittamatta siitä, kuinka tämä materian pahan tahdon aktiivisuus on gnostilaista juurta: missä viipyy kristillisen maailman Negarestani *Cyclonopedioineen*?

peitto muodostuu valtaosin öljyjaloiteista ja fossiilisista palamissaasteista. Saastuneissa metropoleissa tämä petroteollinen kätkeminen on konkreettisimmillaan. Savusumun vuoksi taivas on pilvessä ja maa on päällystetty bitumilla.

Fossiilisten polttoaineiden kaivuu ja pumppaus ovat yhtäällä, käyttö toisaalla, ja juuri tämä välimatka on fossiilisen polttoaineen luonne. Laajasta levinneisyydestään huolimatta fossiileja polttavan tuotantokoneen logiikka on yhtenäinen. Tuhat öljynporaustornia edustaa yhtä tapaa fokaalisoida, keskittää tuotanto ja talous, kun taas esimerkiksi aurinkovoimala, maalämmöllä ja puulla energisoitu asunto sisältää jo kolme. Energoilla ei tässä tarkoiteta yksinomaan teknistettyjä tai tieteellisesti laskennallisia energiamuotoja. Fokaalisuuden piirissä ovat kaikki ne voimat, joilla on mahtia kannatella elämänmuotoja ja -tapoja tai tuhota niitä. Ei-inhimillisinä ne ovat ihmisen suhteen välinpitämättömiä, etiikkattomia ja itsessään arvaamattomia. Ihmisnäkökulmasta ne eivät myöskään ole symmetrisiä, harmonisia, vaan lepäävät tyhjän päällä ja määrittelevät yksisuuntaisen riippuvuuden. Ihminen ja inhimillinen järjestys on riippuvainen fokaalis-paikallisesta energiasta eli ala-aineen järjestäytymättömyydestä, mutta ei päinvastoin. Ala-aineessa vallitsee omituisuuden monituisuus ja monituisuuden omituisuus.

Yleisen talouden kielellä sanottuna ja väliaikaisesti⁷⁹ termodynamiikan peruslait hyväksyen: koska rajatun talouden, esimerkiksi fossiilikoneen, järjestyksen astetta voidaan korottaa vain viemällä lisääntynyt epäjärjestys, siis kasvanut entropia,

79. Väliaikaisesti, koska termodynamiikan tapa käsitteellistää ilmiöitä on muun klassisen luonnontieteen tapaan sulkenut ulos energian kokemuksellisen ja (pohja)materialistisen tarkastelun. Tässä on syy suhtautua varauksellisesti myös termodynamiikkaan pohjautuvaan talousajatteluun. Senkin (homogeenisen käsitteellistykseen) sisällä on (heterogeenisiä) sokeita pisteitä.

rajatun talouden ulkopuolelle, aiheuttaa lisätyö lisätyhjyyttä. Vastaavasti ei-mikään voi räjähtää itsestään ulos energiana, olemattoman rekyylinä. Väkevintä on ala-aineellinen kaaos, ja fokaalisuus keskittyneinä yhteisöllisinä taitoina on erään apinalajin keino pyrkiä hallitsemaan tai neuvottelemaan sen kanssa. Mutta edes sitä ei tee ihminen yksin, ei ainakaan sellainen subjekti, joka päättäisi vapaasti, milloin neuvonpidon sopii alkaa tai mitkä ovat mahdolliset lopputulokset.

Fokaalisuus ilmiönä päästää ihmisen pois yksilösubjektin rajatusta taloudesta ja siksi parhaimmillaan sallii olemisen ainakin periaatteessa paljastua ei-teknologisesti. Tuhlauksen vapauttavuutta korostava Bataille ja olioissa leikkivää neliyh- teyttä suojaava Heidegger olisivat kuitenkin yhtä mieltä myös siitä, että toisenlaisen olemisenpaljastumisen toteutuminen ei ole yksin ihmisestä kiinni. Yksi puhuisi pohjamaterian ylioikuista, toinen jumalan odottamiseen valmistautumisesta. Yhtä kaikki: fokaaliset käytännöt eivät ole mahdollisia, jos käytäntöjen yhteys energiaa antaviin ja työtä tekeviin perustoihin – tällä hetkellä fossiilisiin polttoaineisiin – on sokeuden katkaisema, tai jos niistä suorastaan huokuu öljyn paha tahto.

Tästä syystä universaalien ja homogeenisen energian käsite on kyseenalaistettava ja hajautettava eri materioihin kiinnittyvien voimien kesken. Esimerkiksi tuulivoiman ja öljyn käytön välillä on niin lukuisia laadullisia eroja, geofilosofiasta paikallispolitiikkaan, että kyse ei ole enää kokemuksellisesti samasta energiasta. Sähköyhtiöstä ostettuna tämä kokemuksellinen ero peittyi siinä missä energialaadun alkuperäkin. Joidenkin kovien tieteiden ja esimerkiksi suhteellisuusteorian näkökulmasta väitteessä lienee hankaluutensa: energiaa ja mitä tahansa materiaa ei jäännöksettä voisikaan palauttaa toisiinsa ja abstraktista, eri elämänalueet yhteismitallistavasta energiakäsityksestä voitaisiin luopua modernina eetterinä.

ÖLJY JA NIHILISMI

Nihilismi ilmiönä on yksi niistä tunnuskuvista, jotka 1800-luvulta alkaen seuraavat talouskasvavaa, teollistuvaa ja kapitalisoituvaa maailmaa. Tämä ei tarkoita vain kiihtyvää muutosta ja sukupolvien välistä kuilua vaan kaikkinaista arvojen ja pyrkimysten tyhjentymistä. Dostojevskin ja Nietzschen välille jännittyy kysymys Jumalasta merkityksellisen elämän välttämättömyytenä. Dostojevski uumoaa ja toivoo, että kaikki ei ole mennyttä vaan aina edessä. Sen sijaan Nietzsche toimii jo tulevaisuuden reporterina todetessaan Jumalan kuoleman. Nietzscheä seuraten Bataillelle, Jüngerille ja kenties Heideggerillekin Jumalan kuolema on aktiivinen, meneillään oleva tapahtuma, johon ihminen ottaa osaa. Tilanne on hirvittävä, mutta jollakin tavalla myös lupaava.

Bataillelle Jumala ymmärrettynä ikuisena kaiken takuumiehenä, metafyyssisenä »liikkumattomana liikuttajana», on pohjamaterialismin katsannosta kaikkein palvelevin ja epäsuvereenein olento, joka jo siksi sisältää oman itsetuhoon aukevan kuilunsa. Näin ymmärrettynä Jumala on homogeenisuuden ylin piste ja takuu. Siksi Jumalan kuolema on Bataillen mukaan heterogeenisten kokemusvirtojen uudelleenreitittämisen väline.

Bataillen homogeeninen ja teleologinen Jumala on ikään kuin porvarillisuuden huipentuma, kaikkien energioiden py-sähtynyt ja varma varasto ja vailla mahdollisuutta minkään-laiseen tuhlaukseen. Siksi Bataillen käsitys eriaineksisuudesta on erittäin lähellä materialistista »aktiivista nihilismiä», jossa ateologinen ei-tieto ja sisäinen kokemus ovat paitsi omasyntyisiä yhteismitattomia aineksia, myös homogeenisuuden purkautumia. Mystinen kokemusrakenne on Bataillelle edelleen sisäisen kokemuksen paras esimerkki, mutta nykyisessä passiivisen nihilistisessä tilanteessa tuo kokemus on lohduttoman tyhjä ja koskee Jumalan sijasta ei-mitään, syöveriä, hape-tonta avaruutta, jossa Nietzsche mukaan meidät on tuomit-tu leijumaan ontoteologisen maanjärityksen tapahduttua⁸⁰.

Tässä ei ole sikäli mitään uutta, että samankaltainen anark-kinen ja kierteisen nihilistinen jumalkokemus löytyy esimer-kiksi Mestari Eckhartilta ja Ristin Johannekselta. Mutta ero-tuksena keskiaikaisiin mystikoihin kokemuksessa ei ole tätä nykyä panoksena yksilösielun pelastus vaan mahdollisuus löy-tää kokemuksellis-energeettinen perusta kokonaiselle tuleval-le elämänmuodolle. Työ tässä syöverissä ja ei-minkään koke-muksen kokeellinen tutkiminen on aktiivisen ei-teologinen mahdollisuus ylittää maho nihilismi ja saada pyhyiden kim-moke pohjakosketuksesta. Jokseenkin saman metodin – nihi-lismin ylittämisen sen sisimpään tyhjyyteen tunkeutumalla ja tämän myrskyn peilityn silmän tuijotuksen kestämillä – esittävät niin Heidegger kuin Jüngerkin.

Aktiivisen nihilismin työssä Bataillen heterogeeniseksi kut-suma on hyvin lähellä sitä, mitä Ernst Jünger kutsuu *elemen-taariseksi* tai elementaariseksi voimiksi. Jüngerin kokemus ja tulkinta nihilismistä perustuu hyvin konkreettisesti koke-muksiin ensimmäisen maailmansodan massiivisista fossiili-

---

80. Nietzsche 1980, 3, 480.

syöttöisistä materiaalistaisteluista (*der Materialschlacht*). Eturintamassa bataillielaisen ylilyyksellisen ja ylellisen soturiluokan korvasivat paitsi teknologinen »teräsmyrsky», myös taistelijan uusi rooli »sotilasaineksena», Marxin tuotantokonevertauskuvan mukaisesti tykinruokana. Tällaisen taistelijan ajattelu ja tunteetkin ovat sotakoneen titaanisen hengen määräämiä. Jüngerin ensimmäistä maailmansotaa kuvaavat tekstit käsittelevät tilannetta koettaen tunnistaa esiin tunkeutuvaa uutta ihmistyyppiä, joka toteuttaa tehtävänsä vailla romanttista tunteilua, jopa eräässä mielessä kylmänä. Samalla kun sota murskaa porvarillisen näennäisen pysyvän ja vakaan, pehmentyneen ja elämänvoimat hukanneen maailman, se paljastaa Jüngerin mukaan »punaisen veren syöksyssä» ihmisyksilöä voimakkaammat energiat. Niitä vallitsemaan tarvitaan miehinen tahto ja kuri, joka ei asetu pikkusieluisiin muotteihin.

Friedrich Kittler on koettanut tunnistaa täsmällisemmin ensimmäisen maailmansodan sukupolvikokemuksessa muutokset, jotka kiteytyvät Jüngerin ja erityisesti Heideggerin eksistentiaalisiksi kategorioiksi. Ei ole enää erikseen eliittijoukkoja, vaan kehittynein sotataito ja välineistö pyritään saamaan mahdollisimman laajasti koko armeijan käyttöön; juoksuhautoja vallattaessa hyökkääjät syöksyvät vielä keskityksen kestäessä oman tulen keskelle, »heitettyinä»; teknologia ja rintamien takainen tuotanto ratkaisevat taisteluita; automobiilin kaltaiset keksinnöt kiihdyttävät sodan tuhovoimaa ja niin edelleen.⁸¹

Tällainen nihilismi ei merkitse kaaosta, dostojevskiläistä »kaiken ja ei-minkään tulemistä sallitaksi» vaan pikemminkin tietynlaista järjestystä, nihiloivaa järjestystä. Sillä ei-mikään voidaan ymmärtää ainakin kahdella tapaa: yhtäältä järjestäväksi

81. Kittler 2003.

periaatteeksi (titaaninen nihilismi) tai toisaalta syöveriksi, joka purkaa fossiiliset hierarkiat ja nielee sen vertikaaliset rakenteet. Ei-minkään traditioita kuten zenbuddhalaisuutta on käytetty niin keisarillisen Japanin totalitaarisen väkivallan kuin myöhäismodernin talousjohdonkin metodeina. Nihilistinen ja perustaton kokemus ei takaa mitään. Mutta Jüngeriläinen (tai bataillalais-heideggeriläinen) viisas saattaa ymmärtää, että ei-minkään perustattomuus ei ole päätepiste, *telos*, eikä periaate, *arkhē*, vaan kokeellinen, avoin ja sarjallinen kokemuksesta ja kokemukseen kutoutunut lähtökohta.

Ratkaisevaa on kuitenkin, että Jünger, joka oikeastaan lähtee hakemaan sodasta aristokraattisen kunniakasta pakoa porvarillisesta maailmasta, löytää toisen pakoreitin: materiaali-taisteluiden »nihilistisen» voiman, jossa porvarillinen yksilö katoaa. Sodan jälkeen Jünger tulkitsee havaitsemansa ilmiön laajemmin. Esiin ei ole tulossa vain uusi sotilas vaan kokonaan uusi hahmo, työläinen (*der Arbeiter*), josta sotilas on erikoistapaus. Jüngerille työläinen ei ole taloudellinen luokka, vaan kokemuksellinen ilmiö. Työläisyyttä luonnehtii läheisyys elementaarisiiin alkuvoimiin, kuten syntymään, kuolemaan, luontoon, kun taas porvari pyrkii luomaan välimatkan kaiken likaisen, vaarallisen ja laskelmoimattoman ja itsensä välille. Bataillalaisittain Jüngerin porvari merkitsee homogeenisista mittaa.

Porvari on myös energian lisäsyötön olento, jonka välimatkan ja turvan öljy tuottaa. Oikeastaan porvarillinen erillissubjekti on tässä katsannossa ylimääräisen energian sivutuote, sen energiaylijäämän, josta porvari mielellään haluaisi pysytellä kaukana. Porvari on naftisti. Sen sijaan työläinen ei karta maasyntyisten, ktoonisten voimien läheisyyttä ja on valmis uhraamaan itsensä niiden seassa työskennellessään. Mutta uhrauksessa on nyt uusi sävy: tarkoituksena ei ole palvella korkeampia

voimia tai pyhiä arvoja, ei uutta jumaluutta, vaan toteuttaa Nietzscheä kuvaamaa tahtoa valtaan, jonka Jünger tulkitsee titaanisena. Työläisen työ on teknologista, lopulta koneellista ja automatisoitua. Se pyrkii totaalisen mobilisaation tavoin ottamaan kaiken vastaantulevan työn kohteeksi, myös itsensä.⁸²

Työläinen on Jüngerille hahmo, joka ottaa koko planeetan haltuunsa maailmanvallankumouksessa. Heidegger hyväksyy Jüngerin näkemyksen ja molemmat ovat omilla tavoillaan ja oman aikansa vakuuttuneita myös siitä, että kansallissosialistien yritys rakentaa työläisvaltio, *der Arbeiterstaat*, on oikealla tiellä pyrkiessään ylittämään porvarillisen ja liberalistisen maailman, joka on auttamattoman vanha ja vieläpä ymmärtää teknologian ja teknologisen maailman väärin yksilön järkeväksi palvelijaksi. Molemmat tunnistavat – Bataillen kuvauksen mukaan oikein – kansallissosialistisen liikkeen yhteyden heterogeenisyyteen ja pitävät mahdollisena, että tämä yhteys mahdollistaa aidon vallankumouksen, jossa nihilismi oikeanlaisella tavalla otetaan totalitaristiseen käyttöön ja samalla avataan mahdollisuus sen ylittämiseen juurtumalla työläisyyteen. Mutta molemmat myös pettyvät kansallissosialismiin: Jünger paljon nopeammin, huomatesaan kansallissosialistien »laaduttomuuden» ja ylenkatsoessaan sitä jonkinlaisesta hengen aristokraatin näkökulmasta, Heidegger taas todetessaan kansallissosialismin romahtavan paineen alla vääränlaiseksi teknologian palvelemiseksi sen ylittämisen sijaan.

---

82. Mobilisaation nykyvaiheessa porvarin ja työläisen kokemukselliset luokat vaikuttavat tosin nesteytyneen jo siinä määrin, että työnsä voi tehdä työläisenä ja käyttäytyä ns. vapaa-aikana kuin porvari, ja kääntäen. Tämä ilmiö kertoo jälleen, että öljyn tuottamat katkokset ovat yhä sisäistetympiä, uurtuneempia ja joustavampia; katkokset eivät erota ihmisryhmiä tai luokkia toisistaan, vaan kulutuksen ja tuotannon prosessit hajautuvat ja irtoavat merkityksistään yksilössä itsessään.

Strategisessa mielessä kansallissosialismi onkin kaikesta sallasodastaan ja Heideggerin »metafyysiseksi ilmiöksi» kehumasta motorisoinnistaan huolimatta myös jossain määrin takaperoinen yritys. Kuvaavaa on pyrkimys – natseille yhtä aikaa välttämättömyys ja hyve – juuri keksityn Fischer–Tropsch-prosessin⁸³ ja valloitetuilta alueilta saadun orjatyövoiman avulla ylläpitää riittävää polttoaineen tuotantoa valmistamalla hiilestä nestemäisiä hiilivetyjä. Vanhin ja uusin yhtyvät. Hiilivaroiltaan Saksa oli riippuvainen Ranskasta, ja kun hyökkäys Kaukasuksella pysähtyi saavuttamatta Bakun öljykenttiä⁸⁴, oli liittoutuneiden materiaallinen ylivoima ja energiaylivoima liian suuri ja Saksan tappio ajan kysymys. Englanti laajensi imperiuminsa ympäri maailmaa, Yhdysvallat valtaamalla alkuperäiskansojen maat »omalla» mantereellaan. Hitlerin yritys toteuttaa imperiumin luomisen malli valtaamalla maita ja raaka-ainealueita keskellä Eurooppaa oli jos kohta röyhkeän rohkea, myös kummallisen myöhäsyntyinen ajatus.⁸⁵

Vuosina 1939–1940 kirjoitetussa, kesken jääneessä ja kesken jääneessä tekstissään »Sota» (*La guerre*) Bataille tunnistaa Jüngerin ansioksi sodan, uhrin ja sisäisen kokemuksen rakenteellisen yhteyden tunnistamisen. Mystisen kokemuksen sisäinen väkivalta, joka irrottaa sen porvarillisesta rajatusta taloudesta saa ulkoisen vastineensa lähitaistelukokemuksessa, joka sulattaa subjektin ja katkoo Jüngerin mukaan »kaikki siteet»⁸⁶. Bataille

83. Tällä kemiallisella menetelmällä voidaan tuottaa synteettistä öljykorviketta voitelu- tai polttoaineeksi.

84. Parvilahti (1958) ja Lappi-Seppälä (1945) kertovat suomalaisten SS-miesten silmin Saksan hyökkäyksen pysähtymisestä Terek-joelle, josta Groznyi oli jo näkyvissä.

85. Virilio (2001, 43) toteaa napakasti: »Natsi-Saksaa ei voi ymmärtää ottamatta huomioon, että se ei ollut saanut siirtomaita ja siksi ryhtyi siirtomaapolitiikkaan kotitansereella.» Natsi-Saksan taloudesta ks. myös Tooze (2007).

86. 2012, 13–22, 17.

kritisoi Jüngeria taipumuksesta varata tämä kokemusrakenne yksinomaan soturiluokan etuoikeudeksi ja huomauttaa, että sodan totaalisessa liikekannallepanossa sisäisen kokemuksen vaatima reflektio jää enintään puolitiehen. Lisäksi Bataille epäilee sodassa tapahtuvan mystisen kokemuksen olevan liian äkillinen, vailla sitä syventävää pysähtymistä⁸⁷.

Toisin sanoen Jüngerin näkökulma on Bataillelle liian puhdas, välittömyyttä palvova ja kerrokseton. Empiirisesti nämä kokemusrakenteet mitä ilmeisimmin lankesivat yhteen toisen maailmansodan aikaisessa militarisoituneessa zenbuddhalaisuudessa, jossa ei-minkään refleктоiminen (Bataille) yhtyi »punaisen veren syökyyn» (Jünger). Kirjassaan *Zen at War*⁸⁸ Brian Daizen Victoria on osoittanut, että tällaisia (zen)mystikkosotureita todella taisteli toisessa maailmansodassa Japanin keisarillisen armeijan riveissä, eikä sattumalta, vaan pitkäikäisen traditiotietoisien koulutustyön tuloksena – eräästä vieläpä valaistuneen statuksella⁸⁹.

Kenties lopulta näennäisestä ristiriidastaan huolimatta Jünger ja Bataille ovat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että sodan oloissa yleisen talouden periaatteet – tuhlaus, uhraus, suvereniteetti ja kuolevaisuuden välitön kokemus – piirtyvät kirkkaina esiin ja sodasta tulee yleisen talouden koekenttä. Toisaalta, jos ja kun armeijat palvelivat yhteismitallista suvereenia,

87. Toisaalta Bataille myös kaipaa »elämää vailla reflektiota», päätöntä voimien ja älyn tuhlausta, joka ei takaisinkytkettyisi miettimään järkevästi ja sivistyneesti omia vaikuttamiaan.

88. Täydennetty laitos 2006.

89. Esimerkiksi *sōtō*-koulukunnan pappi Masunaga Reihō kirjoitti vielä 1945 sotakokemuksen valaistuksellisuudesta sanoin, joiden rinnalla Jünger vaikuttaa miltei maltilliselta maanpuolustajalta: »Erikoisjoukkojen hengen lähde on kieltämys yksilöllisestä itsestä ja sielun jälleensyntyästä, joka ottaa kantaakseen historian taakan. Muinaisista ajoista pitäen zen on pitänyt tätä mielen muodonmuutosta täyden valaistumisen saavuttamisena.» Victoria 2006, 139.

näennäisesti keisareita ja kansallisvaltioita, syvemmällä tasolla modernisoitumista, edistystä ja työläisen esiinmarssia, voidaan kysyä, missä määrin yleisen talouden periaate todella saattoi toteutua ja kuinka suvereeni kokemus saattoi syntyä suvereenin vallan palveluksessa. Bataillen kirje Roger Caillois'ille vuodelta 1946 vastaa, että ei oikeastaan lainkaan – vastaus oli viedä pohjan Bataillen tuolloiselta ajattelulta. 1900-lukulainen uhraamisen talous fasistisesti rakennettuna oli lopulta jotain aivan muuta kuin Bataillen sisäisesti väkivaltainen itseuhri, jonka merkitystä Collège de Sociologie ja Acéphale-salaseura kehittivät. Ala-aineelliset voimat eivät tee eroja, ja vaikka Bataille kirjoittaa kiihtyneessä kirjeessään ensisijaisesti väkivallan perustavuudesta, hän voisi puhua yhtä kaikki öljystä: »Sota osoitti meille Collège de Sociologien älyttömyyden. Pimeät voimat, joista olimme unelmoineet, vapauttivat itsensä, mutta seuraukset olivat jotain muuta kuin odotimme.»⁹⁰

Samoin Jünger ja Heidegger esittävät sodan jälkeen uuden tulkinnan sekä maailman metafyyysisestä tilasta että omista käsitteistään. Jünger lukee *Der Arbeiter*nsä uudelleen, ei niinkään yrityksenä ponnistaa ulos porvarillisesta maailmasta, vaan kuvauksena autonomisten, maasyntyisten voimien purkauksesta. Hän alkaa kutsua teknologisen nihilismin ja sen kiihtymisen ilmiöitä »titanismiksi», koska titaanien tapaan työläinen syntyy suoraan maasta, eikä ole peräisin ihmisistä eikä jumalista. Titaanityöläinen on maan oma ilmiö, kirjaimellisesti energian purkaus, jolla on titaanien tapaan taipumus olla tuntematta voimiensa rajoja. Näkemyksessään työläisyydestä titaanisena Jünger on sanaa mainitsematta ja ilmiön taustaa tunnistamatta lähimpänä öljyn kokemuksen kuvausta.

---

90. Bataille 1987, 131.

Heideggerille osoitetussa »Über die Linie«-esseessä (1950) Jünger kuvaa työläisen työtä kaiken laskelmoivana ja päkistäväenä (Bataillen termein homogenisoivana) toimintana. Työtä luonnehtii globaalisuus; aina ennen on jäänyt koskemattomia reservejä, mutta nyt kaikki paikat tulevat käyttöön, siis paikattomiksi. Tässä Jünger on jopa lähellä Bataillen natsismi-analyysia: sen sijaan, että työläisyys olisi heterogeenis-elementaaraisena elävöittänyt, juurruttanut tai pyhittänyt työn, luonut työläisille uuden merkitysavarouden, se sittenkin muodostui työläisvaltiossa totalisoivaksi ja homogenisoivaksi. Jünger kuitenkin toivoo, että nihilismin nollapiste, kaiken merkityksen imevä musta aukko, alkaisi olla käsillä ja kenties käärmeen pää jo nollalinjan tuolla puolen.

Heidegger hyväksyy myös Jüngerin uuden luonnehdinnan työstä. Juuri työn uusi globaali ja yhteismitallistava luonne tekee siitä aidon metafysisen ilmiön, joka vasta on täydellistämässä Nietzschen jo omalle ajalleen ja omalle ajattelulleen poaamaa metafysiikan kohokohtaa. Heidegger tulkitsee Nietzschen »tahdon valtaan« metafysisimmässä muodossaan »tahdoksi tahtoon«. Tämä on modernia tahtoa, joka itseensä perustuen tekee itsestään, omasta pysyvyydestään ja voimastaan tavoitteensa. Jünger hakee eräänlaista henkilökohtaista tai ei-kollektiivista ratkaisua vetäytymisestä, viime kädessä anarkin (*der Anarch*) hahmosta, joka on mukana maailmassa, mutta ei suvereenina osallistu sen valtakamppailuihin. Heidegger sen sijaan etsii vastausta uudenlaisesta ajattelusta ja kielestä, joka pyrkii kääntämään ympäri (*verwinden*) metafysisen perinnön. »Tahto tahtoon« pyrkii ehdottomuuteen, käytännössä varmaan välimatkaan ja koskemattomuuteen – joka vaatisi loppumattomasti kasvavan energiansyötön, vaikka Heidegger ei asiaa huo- maakaan. Tässä vaiheessa ympärikäännöksen on määrä luoda ajattelun ja sanomisen tapa, joka kutsuu ja velvoittaa.

Jos »tahto valtaan» tai »tahto tahtoon» tiivistetään pyrki-mykseksi hallita, kasvattaa tahtoa ja pystyttää sen itsevarmuus, on käännöksen jälkeinen vallan-kumous nimettävissä *vallitsemiseksi*. Ei ihmisen – yksilön tai supersubjektin, kuten kansan tai työläisyyden – vallitsemiseksi jonkin ylitse, vaan päinvas-toin paikan vallitsemiseksi paikkana. Vallitessaan paikka ku-moa keskittymispyrkimyksen elävien merkitysten jatkuvalla syntymisellä. Tällöin ihminenkin voi vallita tuolla paikalla, samaan tapaan kuin esimerkiksi sammalet vallitsevat suota.⁹¹

»Tahto tahtoon» on Heideggerille nihilismiiä myös siksi, että se pyrkii eroon ihmisen kohtolosta tyhjyyden ja pohjatto-man pohjan päällä. Heideggerille nihilismiiä on olettaa mikä tahansa pitävä pohja tai nimenomaisuus ihmisen olemiselle. Kaikki tietynlaisuus, oli se sitten biologista tai henkistä, gee-nit tai kuolematon sielu, peittää Heideggerin mielestä olemi-sen aidon arvoituksellisuuden ja ennakoimattomuuden, mys-teenin, ja ansaitsee siksi haukkumanimen »subjektiivisuuden metafysiikka». Mutta Heidegger saattoi silti monien myö-hempienkin aikalaiskritikoiden ja ajattelijoiden tapaan suh-tautua myönteisesti tai vähintäänkin välinpitämättömästi kriisiin kiihdyttämiseen, nihilismin viemiseen päätökseensä, jotta jokin muu kävisi mahdolliseksi.

Näin Jüngerin ja Heideggerin suhde »aktiiviseen nihilis-miin», Jumalan kuolemaa tuottaviin käytäntöihin, oli koko ajan kaksijakoinen. Yhtäältä he kaipasivat nihilismin ylittä-mistä, toisaalta tunnistivat nihilismissä ajan aidon suunnan,

91. Esimerkkinä vallitsemisesta voidaan ajatella permakulttuurista maasuhdet-ta. Siinä missä öljyintensiivinen monoviljely pyrkii ja usein väliaikaisesti onnistuukin hallitsemaan maan kiertokulkuja lannoittamalla, torjumalla ja säätelemällä tarkkaan maa-alueen koostumusta, permakulttuurinen vil-jely perustuu maan kanssa olemisen kokeiluun, tietyn biotyypin ja maa-laadun ominaisuuksien tunnistamiseen. Kasveja autetaan pölyttämään ja niiden vuorovaikutussuhteita lisätään paimentamalla käyttämättä mittavia ulkopuolisia energiapanoksia tai homogenisoivia kemikaaleja.

josta liberalismi, yksilöllisyys, teknologian palvelus, kulutus, arvofilosofia ja muut vastaavanlaiset puolinaisuudet eivät pelasta, vaan joka on metafyyssisenä totuutena tunnistettava ja saatettava koreimpaan kukintoonsa asti. Sama koskee totalitarismia, jossa kumpikin näki kenties ainoan mahdollisuuden yksilökeskeisen ja siksi matalimman mitan palvelukseen asetuneen demokratian ylittämiseen, mutta samalla myös teknologisen yhdenmukaistamisen korkeimman muodon. Siinä missä Jünger ei Heideggerin mukaan koskaan täysin onnistunut pääsemään metafyyssisten ajatustottumusten ja kielen (työläinen hahmona (*das Gestalt*), nihilismi nollameridiaani) pauloista, Heidegger puolestaan ei koskaan oikein vapautunut puhdistamis- ja keskittymistendenssistä eikä ehkä edes valtiokeskeisyydestä.

Tämä kaksijakoisuus ei kuitenkaan ole sattumanvaraista vaan tyypillinen energian aliteoretisoinnin seuraus. Aktiivisessa nihilismissä Heideggerin ja Jüngerin kaltaiset konservatiivivallankumoukselliset tunnistivat elementaarisen ja järjestävän periaatteen, mutta eivät sen pohjamateriaalista energeettisyyttä, energian välttämättömyyttä ja ohjaavuutta, sen nimenomaisuutta. Totalitarismissa he taas ihailivat kykyä ylittää porvarillinen laskelmointi ja synnyttää elementaarisheterogeeniseltä pohjalta uutta holistista ja fokaalista pyhää, mutta jättivät huomiotta hierarkisoivan ja puhdistavan keskittymisen. Kuitenkin vain huomioimalla sekä pyhitettävän eli fokaalisen moninaisuutta, tarkoitustoa, että pohjamateriaalisen energian fyysistä ja kokemuksellista todellisuutta voidaan edes periaatteessa pyrkiä tunnistamaan paikan vallitsevuus. Öljyn tuotantohuipulla ja sen jälkeen, meidän tilanteessamme, vierauttamaton yleiskatsauksellisuus palaa tälle paikalle.

FILOSOFIA JA ÖLJY

Miten vierautettua öljyä voisi tuoda lähemmäksi? Ehdotamme öljyn aikakauteen liittyvien kokemuksellisuuksien tunnistamista ja erittelemistä, naftismin ylittämistä naftologian yksityiskohdilla. Tämä on edellytys sille, että pääsemme lähemmäksi myös nykyisen öljyn kasvukauden päättymisen tilannetta ja omaa paikkaamme siinä. Kokemuksen tunnistamiseksi tarvitaan ensin negatiivinen havainto: edellä mainitut vierauttaminen ja sokeat pisteet. Mutta toiseksi on syytä pyrkiä kokemuksen sisällölliseen luonnehdintaan. Tähän tarvitaan käsitevälineitä, jotka pystyvät tarttumaan öljyyn ylittäen ylenkatseellisen suhtautumisen kokemukseen yleensä ja öljyn kokemukseen erityisesti. Näiden käsitteiden on voitava myös välttää kriittisen ajattelun liian yksipuoliset tai suorastaan sokeat tavat redusoida öljyn ajan ongelmat yhteen pisteeseen, vaikkapa omistussuhteisiin, teknologiaan – tai jopa öljyyn sinänsä.

»Energian kokemuksellisuuden» ymmärrämme tarkoituksellisesti kaksoismerkityksessä. Ensimmäisessä merkityksessä, ihmisosassa, tuo kokemuksellisuus tarkoittaa, että luonnon-tieteellisestä ja mitattavasta energiasta koettuun energiaan muodostuu jatkumo, jonka kokemuksellisinta osaa mikään

luonnontieteellinen mittari ei rekisteröi⁹²; itse asiassa valtaosat ihmisvoimista ovat vain koettavissa. Mitattu fyysikaalinen energia ja fysiikkaan sidottu energiakäsitys tavoittaa vain kaupan alueen energian kokonaisuudesta ja yhteismitattomista energioista. Yksinkertaisina esimerkkeinä luonnontieteellinen käsitys energiasta ei selitä esimerkiksi sisukkuuden, omantunnon, tarkkaavaisuuden tai väkevien tunteiden kuten rakastumisen, riemastumisen tai masennuksen kaltaisia ilmiöitä, jotka voimistavat, heikentävät, sysäävät ja saavat ihmisen toimimaan siinä missä voimavirta saa koneen liikkeelle. Siksi nimenomaan mittaamaton kokemuksellinen energia antaa elämälle voimaa ja liittyy sen merkitykseen ja pyhään, kun mitattu energia pääosin sitoo selviytymiseen ja resursseihin (jos kohta sylillinen halkoja on joissakin tilanteissa merkityksellisempi kuin Kantin tuotanto).

Toisessa merkityksessä »energian kokemus» on energian kokemusta itsessään, toisin sanoen ihmisessä (kuten eläimessä, enkelissä ja jumalassakin) energia kokee ja koettelee itseään: tämä on keskeinen ala-aineellinen tapahtuma. Ala-aineen tasolta tarkasteltuna energia on asubjektiivinen itseliikuttaja, jonka pyörteissä kokemukset, subjektit ja objektit muodostuvat akanvirtoina, hetkellisinä ajallis-energeettisinä solmuina kosmisessa energiavuossa. Ala-aine on suvereeni ja siksi sitä ei

---

92. Ei ole olemassa luonnontieteellistä mittaria, joka kertoisi, milloin kokemusta (tai edes tietoisuutta tai tunnetta) on läsnä. Tässä mielessä kokemus ja tietoisuus eivät ole luonnontieteellisiä käsitteitä, toisin kuin esimerkiksi säteily (Geiger-mittari) tai laskennallinen energia (esimerkiksi kalorimetri). Kokemuksellisesti on kuitenkin kiistatonta, että eri kokemuksilla on erilaisia voimakkuuksia ja että erilaiset mielentilat sisältävät eri määrän energiaa, voimaa. Edelleen voidaan esimerkiksi fenomenologista tieteen kritiikkiä seuraten väittää, että fyysikaalinen voiman tai energian käsite lainaa *merkityksensä* voiman tai energian kokemuksesta, eikä päinvastoin. Toisin sanoen, jos meillä ei olisi kokemusta tai sille perustuvaa tietoisuutta, meillä ei olisi fyysikaalista energian käsitettä (eikä kalorimetrejä).

sovi häiritä höyrypöisillä kuvitelmissa hallinnasta. Jos niin tapahtuu, tilanne muuttuu kohtalokkaaksi ja poikkeustila säännöksi, kuten nyt öljyn tapauksessa.

Ensimmäiset askeleet, jotka 1900-luvulla otettiin energian kokemuksellisuutta, kohtalokkuutta ja reduktiivisuuden kyseenalaistamista kohti, voidaan jäljittää siis Bataillen auringon ja yleisen talouden filosofiasta. Bataillen ajattelu elää ei-inhimillisen energian vuossa ja käsittelee sitä kokemuksen tasolla pitäen samalla silmällä energian ja politiikan yhteyttä. Häneltä saamme yleisen ja rajatun talouden käsitteet ja niihin liittyen heterogeenisen ja homogeenisen mitan. Mikä ratkaisevinta, Bataille käyttää käsitteitään ainutlaatuisen fasismin analyysiin, jonka avulla käy mahdolliseksi tunnistaa yhteiskunnallisten muodostelmien ja kokemuksellisten energioiden suhteita. Näin pääsemme neljännen ehdon, fossiilisten polttoaineiden olemassaolon, kokemuksen äärelle.

Bataillen energia-ajattelu on kiinnostunut paitsi fasismin vastustamisesta, myös kapitalistisen tuotantokoneen ylittämisestä. Hänen ehdotuksensa on pyhyden tavoittelu Jumalan kuoleman jälkeen. Laajasti ottaen tämä ehdotus sopii heideggerilaiseen teknologian filosofiaan, joka myös pyrkii valmistelemaan jumalten paluuta. Kuten edellä todettiin, Heideggerin ajatusta on kehittänyt täsmällisempään, tuotantokoneen kanssa vietetyn yhteiselämän analyysin suuntaan Albert Borgmann. Fokaaliset käytännöt sitouttavat osallistujansa yhteisölliseen kokemukselliseen kenttään, ja Borgmannin mukaan tämä kenttä samalla estää olemisenymmärryksen, joka näkee kaiken raaka-aineena. Näin fokaalisuus tarjoaa esimerkin vierauttamisen vastapuolesta, sitoutumisesta ja kokemuksellisesta tunnistamisesta, joka on suorassa eli ei-kognitiivisessa yhteydessä toimintaan.

Bataillen moniaineeksisen energianäkemyksen ja Borgmannin sitoutuneen fokaalisuuden välillä on kuitenkin syvälinen ristiriita. Bataillen energia-ajattelu johtaa moninaistumiseen (laittomaan, itsenäiseen ja kurittomaan ala-aineeseen) myös kokemuksellisella tasolla, kun taas Borgmannin tarkoittama fokaalisuus nimensä mukaisesti kerää yhteen ja tarjoaa kokemukselle kiinnittymispisteen, fokuksen. Emme pyri ylittämään tätä ristiriitaa, jonka elossa pitäminen vasta kypsyttää käsityksen käytännöistä, joissa energia työnä voidaan ottaa huomioon riittävällä aineellisella painolla niin, ettei samalla menetetä kolmen muun ehdon parissa tehtyä merkittävää kriittistä analyysiä. Pikemminkin otamme seuraavaksi vielä yhden askeleen ristiriidan suuntaan; monistamme fokaalisuuden ajatuksen *tarkoitustoksi* ja juurrutamme sen samalla käsitykseen energiasta. Bataillen ja Borgmannin työkalujen avulla haluamme luoda merkityksen syntymästä käsityksen, joka muistuttaa öljyn aikakauden ei-inhimillistä voimaa ja moniaineeksisuutta mutta vastustaa sen totalisoivaa ja atomisoivaa taipumusta.⁹³ Väitämme, että

---

93. Hyväksymme Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin teoksen *Mille Plateaux* (1980) kuvauksen öljyn ajan deterritorialisaation ja reterritorialisaation pyörteestä, joka kykenee ottamaan paikalliset elämäntavat ja -muodot haltuunsa purkaen-rakentavalla kaksoisliikkeellä. Tuo liike saa paikalliset merkitykset ja kokemukset virtaamaan ulos itsestään ja hammastumaan fossiilikoneeksi kutsuamme järjestelmään. Sen sijaan hylkäämme Deleuzen ja Guattarin analyysistä toisinaan seuraavan johtopäätöksen kapitalismin kiihdyttämisestä. De/reterritorialisaation pyörre ei ole aikamme onto- vaan naftologinen piirre tai tarkemmin: nafta on osa aikamme vaikuttavaa ontologiaa. Näin ollen neljännessä pääluvussa käsiteltävä tarkoitusto eroaa rihmastosta niiden ilmeisestä läheisyydestä (heterogeenisyys, moninaisuus) huolimatta kahdella tavalla: kuvaus on eri tasolla, osittain myös erilaista. Tarkoitusto, jota luku neljä tarkemmin käsittelee, koskee kokemusta, tarkoituksellisen kokemuksen syntymää, kun taas rihmasto on yleensä ymmärretty ontologis-epistemologisena käsitteenä, joka koskee merkitysten järjestäytymistä. Näin ollen tarkoitusto eroaa rihmastosta, koska se on ensinnäkin hengityksen ja hajun tapaan aina uudelleen

tällaisen käsityksen avulla saadaan puhuttua öljyn kokemuksesta, mutta tämä ei kuitenkaan velvoita meitä jatkaamaan tuon kokemukseisuuden nimissä, sitä kiihdyttäen.

---

syntyvä, pysymätön ja hetkellinen, mutta harjaantuva ja rytmillinen. Toiseksi se on epälokaalinen eli sisältää fysiikan kannalta mahdottoman »kaukovaikutuksen» kausaalisesti toistensa kanssa yhteydessä olemattomien ilmiöiden välillä. Kolmanneksi tarkoitusto on ei-inhimillistä ihmisessä, asubjektiiivisen kokemuksen ilmiö, jolla on väliä muutoinkin kuin merkitys- saati merkkijärjestelminä.

III – POLTTOPISTEET

»Tällä tavoin Luonnon Pimeät Voimat sekoittavat
ihmisen veren – syvältä ja nopeasti.»

– Gustav Meyrink, *Öljyä Öljyä*

YLEINEN TALOUS JA YHTEISÖ

Aurinko syytää energiaa silmittömästi joka suuntaan koko ajan. Sitä saapuu maapallolle niin paljon, että aine alkaa kiemurrella ja monimutkaistua synnyttäen elämää. Kasvit saavat aurinkoenergiaa niin paljon liikaa, että kasvavat ja levittyvät. Kasveja on niin paljon liikaa, että eläimet voivat syödä niitä. Eläimiä on niin paljon liikaa, että ne voivat syödä toisiaan. Kuollutta eliömassaa on niin paljon liikaa, että siitä syntyy tonneittain hiilivetyjä; ihminen kokee elämän sinänsä liiallisena, ja niin edelleen. Lopulta kaikki tämä energia syöksyy eliöinä ja kokemuksina kuohuttuaan tyhjyyteen, hukkaan.

Ylenmäärän tuhlaantuminen on Bataillen lähtökohta teoksessa *La Part Maudite* (1949), joka käsittelee yleistä auringon taloutta (*économie générale*). Yleisen talouden sisälle asettuu rajattu talous pyrkimyksenä padota ja varastoida energiaa, estää sitä hukkaantumasta. Patoavan ja puhdistavan talouden Bataille ymmärtää kapitalistisena ja porvarillisena, miksei myös teknologisenä yrityksenä pysyä ja varmistaa. Yleinen ja rajattu talous eivät ole ontologisesti eri asioita, eivät siis erikseen olemassaolevia olioita tai olioiden ryhmiä, vaan erilaisia toiminta- ja kokemustapoja. Ne ovat

yhteismitattomia: yhden tärkeys ei ole tärkeyttä toisessa. Siksi yhden oliot eivät ole olioita toisessa, aivan kuin newtonilaista painovoimaa ei ole suhteellisuusteoriassa, joka puhuu avaruuden kaarevuudesta.

Bataille pureutuu tuotantokoneen energiaehtoon ja käsitteellistää energian ja yleisen talouden kokemuksellisuutta. Hän ei kuitenkaan valitettavasti huomaa fossiilisten polttoainneiden ainutlaatuisuutta, uusiutumattomuutta, mahdollista niukkuutta.⁹⁴ Jos useimpien filosofien sokea piste on »yleinen», toisin sanoen fossiilikoneen neljännen ehdon laiminlyönti ja energian kokemuksellisuuden huomiota jättäminen, on Bataillen sokea piste »erityinen», fossiilisten polttoainneiden erityislaadun huomiotta jättäminen. Bataillelle fossiiliset polttoaineet ovat ongelmattomasti auringon energiaa ja 1950-luvulla hän olettaa ydinvoiman tulevan lähivuosikymmeninä tuottamaan energiaa enemmän kuin ihminen pystyy säännöstellen käyttämään⁹⁵.

Porvarillisen hyötykäytön sijaan Bataille korostaa, että yhteisö tarvitsee aina holtittoman ja turhan tuhlauksen. Historiallisesti ylijäämän ovat tyhjyyteen syytäneet erilaiset kohtuuttoman kulutuksen yhteiskuntaryhmät kuten papisto, aristokratia ja erityisesti sotilasluokka. Kuuluisa on Bataillen analyysi Amerikan Tyynenmeren rannikon alkuperäiskansojen *potlatch*-kulttuureista, joissa kilpaillaan omaisuuden tuhoamisella. Porvarillisen vallankumouksen erityinen ongelma on, että se pyrkii tuotannon kasvattamiseen ja tuotannon

94. Syy on rakenteellinen. Yleisen talouden puitteissa ongelma on energian pysyvä ylijäämä ja sen tuhlaaminen, siis tuottamaton tuhlaaminen. Kaikki tuottava tuhlaaminen, kuten kasvin tai eläimen kasvu, synnyttää lisää ylijäämää.

95. Käsitteiden pohjana on Bataillen yhteistyö ydinfysiikko Georges Ambrosinon kanssa. Ambrosino oletti ydinenergian pian takaavan ihmiskunnalle ehtymättömän energialähteen, ks. Stoekl 2007, 39.

varantojen kasaamiseen, muttei sisällä ylijäämän hukkaanheiton menetelmää. Poikkeuksena tästä kaavasta Bataillelle kehuu Marshall-apua, jota Yhdysvallat toisen maailmansodan jälkeen antoi Eurooppaan. Yhdysvallat siirsi ylijäämäänsä tavalla, jolla toki oli laskelmoitujakin tavoitteita⁹⁶, mutta joka synnytti poikkeuksellisen rauhallisen ja hyvinvoivan »kultaisen kauden» sekä tuhlaavissa Yhdysvalloissa että koko niin kutsutussa läntisessä maailmassa.

Yleisen talouden näkökulma kutoutuu ratkaisevalla tavalla materialismiin, josta sekä kapeasti ymmärretty luonnontieteellinen fysiikka että kaikki idealistinen ihmiskeskeisyys on purettu. Yleisen talouden luonto on paitsi sisäisesti heterogeeninen myös täysin yhteismitaton kaiken (yksilöllisen, subjektiivisen tai objektiivisen) inhimillisen suhteen. Samoin kuin aurinkotalous on filosofis-runollinen kuva yleisestä taloudesta, yleinen talous itse on filosofis-runollinen kosminen näkemys, mutta ei jäännöksettä käsitteellistettävissä oleva teoria, koska luonnon liike ei kutistu ihmisen mitta-kaavaan eikä tule muutenkaan homogeenisesti ilmaistavaksi. Siksi se on klassisesti ymmärrety n tieteen ulkopuolella⁹⁷.

96. Tällaisia olivat ainakin Yhdysvaltojen valta-aseman turvaaminen ja sosialismin etenemisen estäminen, mikä oli myös lausuttu julki. Mitchell (2011, 29) väittää, että suuri osa Marshall-avusta suunnattiin tarkoituksella Euroopan infrastruktuurin siirtämiseen entistä tiiviimmin öljytalouden piiriin.

97. Kuten edellä, tässäkin tarkoitamme klassisella luonnontieteellä Plotnitskya (2002, 1–2) seuraten tiedettä, joka pitää kohteenaan objekteja, jotka ovat yksiselitteisesti käsitteellistettävissä ja yleensä myös representoitavissa. Tällaiset kohteet ovat useimmiten idealisoituja ja niitä kuvaava malli (teoria sovelusalueineen) on realistinen, kausaalinen ja deterministinen. Plotnitskyn »klassisen» määritelmä vastaa melko täsmällisesti Bataillen (1998) kuvausta tieteen »funktionaaliseen päämäärästä», joka on homogeenisen alueen palveleminen eli hyödyllisen tiedon lisääminen. Heterogeenistä koskevan tieteen olisi siis Plotnitskyn ja Bataillen mukaan oltava vähintäänkin eiklassista, siis joko antirealistista, ei-kausaalista tai indeterminististä, tai jokin yhdistelmä näistä.

Sekä oletus luonnon lainomaisuudesta että sen sattumanvaraisuudestakin ovat ennakkoluuloja, joilla kokemusta voidaan järjestää sopivaan hahmoon, mutta joista luonnon ei tarvitse piitata suuntaan eikä toiseen.

Bataille ironisoi ihmisen tietoa muistuttamalla, että kyseessä on aina irvistelevän apinalauman omakehu. Esimerkiksi Nick Landin kuvaamana Bataillen hahmottelema tieto yleisestä taloudesta on ei-tietoa, koska se vaatii subjektin pyyväisten rakenteiden purkua, toistamattomissa olevaa ja ainutkertaista kokemusta, joka sellaisenaan ei ole tuotavissa tasalaatuistetun ja hyödyllisen tiedon piiriin⁹⁸. Landilla tätä mahdottomuutta, joka samalla on ehdottoman ei-teologinen ja ei-teleologinen, kuvaa käsite nolla. Nolla ei osallistu jakamiseen eikä ole jaettavissa. Ei-minään se muodostaa pohjattoman pohjan, energian lämpökuoleman, joka ei ole mitattavissa eikä koettavissa muutoin kuin heterogeenisenä ja siksi yhteensopimattomana ja rikkovana.

Tavoitteellisuuden hylkäämisen ja eräänlaisen lohduttomuutensa vuoksi Bataillen materialismia voidaan kutsua »pohjamaterialismiksi». Samaa yhteismitattomuuden ja lain tuolla puolen olemisen ilmiötä voidaan tavoitella nimittämällä pohjaa »luomattomaksi luonnoksi». Tällä materian muodolla ei ole luotuja lakeja, sen paremmin ihmisen tunteita kuin tuntemattomiakaan. Toisaalta tätä ala-ainetta – vastineena atomisoiduille ja mitattaville alkuaineille – on Bataillen mukaan myös ihmisessä itsessään. Bataille ottaa esimerkikseen isovarpaan, joka mahdollistaa seisaallaanolon ja kokemuksellisen siirtymän neljältä jalalta kahdelle – viime kädessä koko sivilisoitumiskehityksen. Isovarvas on sivilisaation fysiognominen edellytys, mutta juuri siksi se aiheuttaa inhoa ja mieltyy taidottomaksi kömpelykseksi, toisin kuin

98. Land 1992.

vaikkapa sormet. Varvas on maan omana ja kosketuksissa perustaan välttämättä likainen ja heterogeeninen, ja siksi se pyritään pitämään piilossa ja koetaan monissa kulttuureissa luotaantyöntäväksi⁹⁹. Halusimme tai emme, olemme osaltamme ala-ainetta, joka koetaan ruumiin rajojen rikkoutuessa sisältä käsin. Kavahtaessaan saastaisuuttaan tai erittäessään hallitsemattomasti (ja milloin ihminen ei erittäisi lukemattomista erikokoisista huokosistaan tahtomattaan, milloin ei ottaisi vastaan ainetta?) ihminen on lihassaan yleisen talouden piirissä.

Energian meistä riippumaton suunta, tuhlaus, on tunnistamattomissa ja kokemattomissa kuin kuolema, koska siellä, missä se on, me emme enää tietoinemme ole. Toisaalta tietoa voidaan luonnehtia ja siihen liittyvää kokemusta tavoittaa asubjektiiivisissa oloissa, kuten erilaisissa hurmioissa ja itsensä hukkaamisen tiloissa. Bataille itse keskittyi tutkimaan näitä kokemuksellisen voiman tai energian muotoja, joista hänelle keskeisimpiä olivat erotiikka ja uskonto. Tutkimuksessaan hän pyrki kokeellisesti tavoittamaan Jumalan kuoleman jälkeisen maailman kykyä velvoittavaan pyhyyteen. Bataille ei nimitä tutkimuksiaan teknologisen tuotantokoneen ylittämiseksi tai purkamiseksi. Silti velvoittava pyhyys on yritys voimakkaampaan elämänlaatuun, vieraantumisen tuolle puolen. Kokemuksellisen väkevyys ja ainutkertaisuus tarjoaa toisen (ei-kristillisen) pyhän jäljen.

Laskelmoivan porvarillisuuden vastakohta on suvereeniksi nimetty, palvelematon ja hyödytön oleminen. Suvereniteetti on lähtökohtaisesti asubjektiiivista eli yhteisöllistä tai kollektiivista silloinkin, kun paikalla näyttää olevan vain yksi ihminen. Suvereniteetti on rajatun subjektiviteetin ylittämistä tai alittamista kokemuksessa, joka osallistuu yleisessä taloudessa

99. Bataille 1970, 200–204.

tapahtuvaan tyhjyyteen virtaamiseen. Siksi se ei palvele mitään ulkoista periaatetta; vaikka ja varsinkin kun virta on kuljetettu taidokkaiden, monimutkaisten ja -polvisten labyrinttien läpi kuten ekstaattisessa uskonnollisuudessa tai erotiikassa. Molemmat näistä ovat Bataillelle kuninkaanteitä ei-mihinkään, joka ottaa vastaan kaiken ja takaa suvereniteetin toisen reunan: kyvyn olla ja haluta ei-mitään, olla maailmassa takeitta, takertumatta ja tarkoituksetta, edustamatta, kuvatta, asioita ajamatta.

Rajatun talouden ylittäminen tai alittaminen ei kuitenkaan ole helppoa, koska Bataille marxilaiseen tai yleisemmin sosiologiseen tapaan näkee, että yhteiskunnallinen elämä on viritetty luomaan palveluskelpoisia yksilöitä. Tuotantokone tuottaa lisää itseään, jollei sitä kampata. Siksi tarvitaan uusia yhteisöllisiä käytäntöjä, jotka pystyvät suvereeniin kokemukseen ja viraalisesti levittämään sitä yhdenmukaistamisen painetta vastaan. Ekstaattista yhteisöllisyyttä tarvitaan myös politiikassa, joka muutoin on Bataillen arvion mukaan vajoamassa hallinnoinniksi.

Näillä kohdin Bataillen ja Heideggerin käsitys tuotantokoneen hallitseman yhteiskunnan ongelmasta on yhteneväinen. Subjektin pysyvyyttä palveleva oleminen voi politiikassakin vain laskelmoida, optimoida resursseina nähdyn maailman jakoa. Vaikka Bataille pitää tylsää demokratiaa parempana kuin murhaavaa totalitarismia, hän kuitenkin Heideggerin tapaan luonnostelee liberaalin yksilöpolitiikan tuolle puolen yli- tai aliyksilöllisten voimien politiikkaa, joka voidaan ymmärtää ehdotuksena »uskonnoksi ilman Jumalaa» tai uskonnoksi Jumalan kuoleman jälkeen.

Yksilöä suuremman velvoittavuuden etsiminen tuo Bataillen epäilyttävän lähelle fasismia, jota on kuvailtu esimerkiksi politiikan estetisoinniksi. Yksilön hukkaaminen itseään

suurempaan yhteyteen ei ole harvinainen ilmiö. Poliitikassa voidaan kansallista kokemusta käyttää organisoinnin välineenä tai mobilisoida muita hurmaannuttavia ja velvoittavia kokemuksellisia yhteisöidentiteettejä, joista porvarillinen vallankumous oli Marxin kiittämällä tavalla vast'ikään ihmiset vapauttanut. Siksi Bataille joutuu tarkastelemaan velvoittavan pyhyden syntymistä tarkemmin kuin vain porvarillis-liberaalin yksilöllisyyden ylittämisenä. Energian näkökulmasta rajatun talouden purkaminen riittää kenties yksilöitä ja yksiköitä vaativan talouskoneen välttämiseen, mutta se on edelleen vaarassa palata totaalisen mobilisaation palvelukseen.

ÖLJYN LAITTEET JA ESINEET

Merkityksen velvoittavuus on energieettinen, voimakas kokemus. Merkitys itse on kokemuksellista energiaa: se tuntuu, se koskee. Kokemuksen ja merkityksen energieettinen yhteys kuitenkin menetetään Borgmannin kuvaamassa laiteparadigmassa, koska laitetta ei elävöitä kokemus, eikä ihminen myöskään voi tai ehdi luoda riittävästi merkitystä kokonaisuutta muodostamattomiin, lyhytkestoisiin ja kokemusta vieraannuttaviin laitteisiin. Fossiilikapitalismissa kokemuksen eloisuus ja sen ylisukupolvinen uusiutuvuus korvataan uusiutumattomilla energialähteillä. Kokemuksesta itsestäänkin tulee petrokemiallinen: se on kertakäyttöisen ja tuhoavasti tuhlaavan elämän kulutuksellinen osa, se, mitä elämyksinä myydään.

Laitteparadigmassa tuotantokone valmistaa »välittömiä, kaikkialla saatavilla olevia, turvallisia ja helppoja»¹⁰⁰ tuotteita, joilla on kasvava taipumus olla esineettömiä, kuten keskustelun tuottama lämpö, tai jopa aineettomia, kuten ostokokemuksen tuottama mielihyvä. Samaan aikaan tuotantokoneen muodostavat laitteet vetäytyvät taka-alalle ja muuttuvat käsittämättömiksi. Kuka osaa korjata autonsa tai tietää kuinka ranteessa oleva sykemittari toimii?

---

100. »[I]nstantaneous, ubiquitous, safe, and easy», Borgmann 1984, 41.

Fokaalisuus antaa ihmisen olla muuta kuin teknologinen subjekti, joka hyötylaskelmoiden käyttää itseään resurssina; jotakin muuta kuin teknologinen objekti, joka tulee käyte-tyksi välineenä tiettyä tarkoitusta varten. Filosofit Hubert Dreyfus lisää Borgmannin tulkintaan ajatuksen, että sitoutunut ja taidokas fokaalisuus avaa mahdollisuutta ymmärtää olemisen ei-totaalisesti, lukkoonlyömättömästi, siis niin, että kaikki ei esittäydy masinoitavissa olevan tehokkuuden raaka-aineena¹⁰¹. Jos teknologinen nihilismi tarkoittaa yhden tietyn olemisymmärryksen valtaa, toisenlaisten olemisymmärrysten auki pitäminen riittää nihilismin kyseenalaistamiseen.¹⁰²

Heideggerille olemisenpaljastumisessa tärkeää on sen velvoittavuus, ei-vapaaehtoisuus: se koskee (*angehen*) kohtoloa. Merkitykselliset asiat kutsuvat ja kohtaloittavat ihmistä hänen yksilöllisistä ja subjektiivisista haluistaan huolimatta – usein juuri niitä vastaan. Heidegger kutsuu tyhjentymiseksi (*ent-leben*) liberaalin vapaasti valitsevan ja vapaastileijuvan yksilön tapaa kohdata elämä niin, että mikään ei velvoita, vaan esillä olevista yksilöidyistä vaihtoehtoista voidaan rationaalisesti valita paras, sopivin tai eloonjäämiselle edullisin. Heideggerin käsitys tarkoittaa velvoittavuuden yli- tai aliyksilöllisyyttä, jota Borgmann kuvaa fokaalisuuden sosiaalisuudella ja sitoutuneisuudella, sen taidollisuudella, jossa mukana on koko ihminen.

Toisaalta Heideggerin ajatus merkitsee kokemuksellisen energian portaittaisuutta tai askeleittaisuutta. Kokemuksen voimakkuus ei ole päällä–pois-kytkin tai ylipäättään jäsenny vastakohtittain. Se on eri suuntiin voimistuvien ja heikentyvien jännitteiden alue. Kokemus ei voi olla väärä. Se ei voi

---

101. Dreyfus 1993.

102. Dreyfus esittää siekailematta, että esimerkiksi Woodstock-konsertin esimerkillistämä hippiliike sisälsi kulttuurisia ituja, joista olisi pitkittyessään ja laajentuessaan voinut syntyä uusi ei-teknologinen olemisymmärrys.

olla olematta kokemusta, mutta se voi olla etäällä siitä energialähteestä, josta se saa voimansa. Siksi juuri öljyn logistiikka on omiaan viruttamaan kokemuksista niiden väkevyttä ja sitovuutta.

Tätä voidaan havainnollistaa näkemyksellä, jonka mukaan fyysiset esineet kantavat mukanaan käyttöarvonsa lisäksi estetiikan ja »aineettomat» merkitykset, jotka paljastavat, millaisen fokaalisen tai paikallisen maailmanpaljastumisen ne sisältävät. Monia perinnekulttuureita luonnehtii esineistö, jossa funktionaalisuus ja esteettisyys yhtyvät. Käyttökelpoinen on kaunista ja päinvastoin. Tyypillisesti kaunis tarkoituksenmukaisuus nähdään osana pitkään hioutunutta, taitavaa, sitoutunutta ja luonnonympäristöön sopeutunutta paikallista perinnettä, tapakulttuuria. Samoin perinteisessä käsityössä merkityksen ehdot syntyvät yksistä käsistä tai yhdessä tehden. Käsityön vaatima energia on jotain muuta kuin tuotantokoneen syöttövoima. Se ei ole digitalisoitavissa vaan lihassa. Tuossa lihassa on myös pitkään jalostuneen taidon vaatima ylisukupolvinen kokemusrakenne: sepän, kankurin tai nahkurin kädet tai silmä kauneudelle, jotka vain osin ovat yksityisesti oman, henkilökohtaisen harjoituksen muovaamat.

Myös tuotantokoneen esineet eli Borgmannin sanoin laitteet voidaan tulkita samalla tavalla. Tuotantokoneen totuus asuu sen esineissä. Tyypillisesti tuotannollinen kone tai laite ei ole itsessään esteettinen tai taidokas. Siksi tuotteet tarvitsevat silaajikseen erikoistuneita designereita, konsultteja, jotka lisäävät niihin estetiikan ja kokemukselliset merkitykset erikseen käyttötarkoituksesta ja valmistustavasta riippumatta, esimerkiksi rakennuksen »funktionalistisen» arkkitehtuurin, auton oven vakaan kiinnipaukahduksen, ääritapauksessa pelkästään tuotemerkin tai myyntitapahtuman.

Kulutusesineet kertovat öljyn kokemuksesta. Muoviset massatuotteet ovat sileitä, puhtaita, helppoja, »huoltovapaita». Ne eivät ruostu eivätkä lahoa, eivät kasva bakteereja. Muoviesinettä ei korjata – koska sitä ei voi korjata, ja koska tilalle on saatavissa toinen täsmälleen samanlainen. Muoviesine ylipäättään on harvoin *tietty*. Siltä puuttuu tämyys¹⁰³, koska se voitaisiin vaikka yön aikana salaa vaihtaa vastaavaan, eikä käyttäjä huomaisi asiaa. Vaihdeavuus, etäisyys, puhtaus eivät kuitenkaan pysy irti kokemuksesta vaan imeytyvät sen ominaisuuksiksi vierauttamisena. Muoviesineiden abstraktisuus ja alkuperättömyys on koettavissa toisinaan brutaalissa, toisinaan huolellisesti hiotussa ulkomuodossa. Näiden tuotteiden nihilistinen elinkaari öljylähteeltä kaatopaikalle on ilmeinen, mutta muovinen esineellisyys kaikessa hygieenisessä loistossaan pyrkii peittämään tämän itsestäänselvyiden historiattomana, muuttumattomana ja tulevaisuudettomana. Muoviesine on eräänlainen materiaallinen universaali ja esineellinen absoluutti, jolla ei ole suhdetta aikaan, paikkaan tai käyttäjänsä. Se maailmallistuu ja yksilöityy lähinnä vain lopullisesti hajotessaan.

Toisaalta öljyesineiden estetiikkaan kuuluu myös niiden pysyvyys ja ajattomuus, osittain suorastaan myrkyllisyys – muoviesineitä ei voi olla ilman roskista, roska-autoa ja kaatopaikkaa. Aito muoviesine on aina jo roska, jäte. Hienoinkin petrokemiallinen tuote on ajallisesti katsoen hylätty. Öljyseinettä ei myöskään ole ilman liikettä, joka kuljettaa raaka-aineen ja puolijalosteet ympäri maailmaa. Liikenne, logistiikka kirjoittautuu esteettiseen kokemukseen edelleen vierauttamisena, jossa etäisyydet tuotannon, käytön ja hylkäämisen välillä eivät tunnu, vaan koostavat helppouden ja välittömyyden.

---

103. Teologi Johannes Duns Scotuksen kuvaama *haecceitas*.

Näiden vierauttamisten valossa voidaan tunnistaa öljyn musta ulottuvuus. Tuhon maisemilta näyttävät öljylähteiden kentät, höyryävät ja palavat jalostamot, lähteistä esiin kiemurtelevat putkistot; kaikki ulottavat myrkkukasansa, rasvaiset vanansa ja lonkeronsa yhä pidemmälle ja pidemmälle. Laivareitit ja tankkeriautot kuljettavat pistävänhajuisen ja liuottavan nesteen putkienkin ulottumattomiin. Massa jakautuu aina pienempiin ja pienempiin tankkeihin, kunnes kalastaja kanisterillaan kantaa muutaman litran bensaa perämoottorilleen. Ei ole kolkkaa, johon sulavan huomaamattomasti heilahtava lonkero ei ulottuisi, ei pintaa, josta öljy ei saisi otetta, jos haluaa. Öljyn infrastruktuuri, sen makrotaloudelliset esineet ovat paitsi valtavia myös valtavan voimakkaita ja välittömän tuhoisia. Ne korostavat ulkoasullaankin epäinhimillisyyttään, paljasta voimaa ja käyttökel-
poisuutta.

FOKAALISUUS JA PAIKALLISUUS

Fokaalisuuden ajatusta voi sen paikallisuuden vuoksi verrata myös ekologisten kokonaisuuksien hahmottamiseen, esimerkiksi biologisten alueiden tunnistamiseen niin kutsutussa bioregionalismissa. Jokin maanpinnan muotojen, vesistöjen ja ilmasto-olosuhteiden yhdistelmä voi muodostaa eräänlaisen muuttuvan ja reunoiltaan epämääräisen seudun, joka kuitenkin on tunnistettavissa ekologisena kokonaisuutena, johon kuuluvat tietyt kasvi- ja eliölajit omine ekologisine lokeroineen. Saaliilla ja pedoilla, syödyillä ja syötävillä on heilahteleva tasapainonsa, ja hyvät ja huonot vuodet erottuvat toisistaan. Alueen luonne voi olla riippuvainen esimerkiksi tietyn vuoriston antamasta suojasta tai sen suomista sateista, merivirroista, tiettyihin jokiin nousevista kaloista, joidenkin hyönteisten vaelluksista ja niin edelleen.

Joskus kokonaisuus on niin tiivis, että siitä voidaan tunnistaa niin kutsuttu indikaattorilaji, jonka vointi kertoo koko ekologisen kokonaisuuden voinnista, suomalaisina esimerkkeinä vaikkapa liito-orava tai naava. Joskus ihmiset myös haluavat nimetä tällaisen alueen jonkin tunnusomaisen piirteen mukaan («metsäpeuran maa», «norpan koti»), mutta tämä ei tarkoita, että kokonaisuus olisi kokoontunut nimetyin tai indi-

kaattorilajin vuoksi tai sen ympärille. Kokonaisuuden osilla on kullakin oma erityisyytensä ja mittansa ihmisen kuvailuista huolimatta, eikä ihminen kaikesta taidokkuudestaan huolimatta ehkä lainkaan tunnista kaikkia tai edes useimpia kokonaisuuden olemassaololle välttämättömiä tekijöitä. Tämä on käynyt toistuvasti ilmi erilaisten luonnonympäristöjen tai -olosuhteiden tuhouduttua ikään kuin vahingossa.

Kun ihmisryhmä asuu pitkään – useita sukupolvia – tällaisella alueella, se alkaa tuntea alueensa kasvillisuuden ja muun eliöstön monia pieniä yksityiskohtia myöten, tuntematta tietenkään *kaikkea*, ja osaa mahdollisesti hyödyntää sitä kestäväällä tavalla tunnustaen kokonaisuuden osien keskinäisen riippuvuuden. Syntyy ravinnon ja suojan lähteiden, elintapojen, nautintojen ja vuosittaisten rytmien monimutkainen kudos. Tyypillisesti niin kutsuttujen alkuperäiskansojen kulttuuriset alueet, esimerkiksi heimot, vastaavat pääasiallisia ekologisia alueita – eivät välttämättä suinkaan yksi yhteen, koska esimerkiksi paimentolaisuus tekee sen mahdottomaksi. Silti ne perustuvat vähintäänkin ekologisten kokonaisuuksien tunnistukseen ja näillä alueilla elävät ryhmät osaavat elää sijojaan tuhoamatta.¹⁰⁴ Taidokas, heterogeenisesti sitoutunut ja ylisukupolvinen elo luonnonympäristössä sitä heikentämättä opettaa ikään kuin itsestään oman kokonaisuutensa hukkaamatta yksityiskohtien tietynlaisuutta. Ihmislaji, kuten moni muukin eläinlaji, voi löytää alueen ehtoja tukevan ja rikastavan elintavan.

Alueen luonne kokonaisuutena katoaa, jos tunkeileva sivilisaatio julistaa alueen omakseen ja paloittelee sen ehdoilla, jotka eivät noudata ekologisen kokonaisuuden hahmoa. Näin käy, kun alueen läpi vedetään ylittämätön raja. Rajan eli kokonaisuuden puuttumisen takia aiempi kestävä elämäntapa

104. Esimerkiksi saamelaisten siidojen rajat olivat tyypillisesti vedenjakajilla.

käy mahdolltomaksi. Suomalaisena esimerkkinä vaikkapa porojen paimentava laidunnus, jonka rajat estävät. Samaa tietä käy ennen pitkää mahdolltomaksi ylipäätään oppia tai tietää, mitä kestävyys oli tai olisi voinut olla. Koska kokonaisuutta ei enää ole, ei sitä myöskään voi ymmärtää, vaikka asuisi seudulla pitkään. Kokonainen tiedon ja elämän laji jää puuttumaan ja saattaa siksi näyttää mahdolltomalta tai jopa epätoelliselta. Jäljelle jää vain karkea tieto luonnolliseksi oletetusta eloonjäämiskamppailusta.

Ajatukseen fokaalisista käytännöistä sisältyy oletus samankaltaisesta itsestään koossa pysyvistä ja itseään opettavasta kokonaisuudesta. Tulisijalla lämmittäminen virittää kokemuksen puiden kasvusta ja saatavuudesta, lihastyön vaivalloisuudesta ja aikaavievyydestä, ihmisen suojantarpeesta ja luonnon siihen tarjoamasta vastineesta ja niin edelleen. Samoin monenlainen käsityö, puhumattakaan vaikkapa itäisis-tä *do*-taidoista, voi sisältää enemmän kuin taidannan ja sen esineet: kokonaisen elämän- ja ihmiskäsityksen, jota taidon harjoittaminen perinteisin muodoin ikään kuin opettaa itsestään. Jos tällaisesta kokonaisuudesta rajataan tai leikataan ulos jokin olennainen osa, vaikkapa puiden omaehtoinen hankkiminen tai *do*-perinteistä henkinen kasvu, fokaalisuus menettää ymmärryksen johdattavan luonteensa. Seurauksena on palkkatyötä halkokuormien maksamiseksi ja kilpaurheilua.

Heidegger on kuuluisa väitteestään, jonka mukaan teknologia ei ole ihmisen väline eikä ihminen hallitse teknologiaa, vaan pikemminkin teknologia olemisenpaljastumisena käyttää ihmistä. Sama väite pitää vielä konkreettisemmin paikkansa energiasta. Borgmannilaisittain sanottuna fossiilisten polttoaineiden massiivisen kulutuksen ongelma on, että kuluttaessamme mitattavia energiavarantojamme ne kuluttavat

meitä. Fossiilisten polttoaineiden käyttö tuhoaa massiivisesti luontoja ja elinehtoja, mutta sen lisäksi välittyneisyydellään, monimutkaisuudellaan ja laitteisuudellaan myös masentaa, tyhmentää ja koulii taitamattomaksi. Jokainen polttomootorin työtahti lyö poikki paikalliseen luontoon sitoutuvia ymmärryksen lankoja, jokainen imutahti tuo paikalle vierauttamisen voimaa. Palava työ koetaan tehostumisena ja asiantuntijuutena, yhtä aikaa tuhoutumisena ja taitamattomuutena. Öljyn kuluttaminen kuluttaa ja heikentää maailmasuhdetta, latistaa voimia, jotka antaisivat kokemukselle väkevyyttä ja merkityksille ulottuvuutta. Öljy helpottaa viimeisten ihmisten elämää.

Fossiilisten polttoaineiden sokea piste ei luonnehdi vain teorioita vaan yhtä hyvin arkielämää, jossa sokeus ilmenee laitteen läpinäkymättömyytenä ja kehittymättömyytenä. Laitteelle annetaan energia, joka voisi olla ihmisen, kasvin tai eläimen energiaa, ja ihmistehtäväksi asettuu laitteen ohjaaminen, huoltaminen ja päivittäminen uuteen yhä monikäyttöisempään, toisin sanoen kokemusta yhä enemmän totalisoivaan laitteeseen, kun tuotantokone sitä edellyttää. Se, mikä laitteen totalisoitavuudessa ja arkipäiväisessä käytännöllisyydessä kenties voitetaan, menetetään läheisen lähellä pitävässä elämänymmärryksessä. Kokonaisuus voi näyttäytyä enää vierautettujen erillisyyksien summana, jota pitää koossa sokeassa pisteessä oleva ja siksi näkymätön fossiilisen lisätyön logistiikka. Elämän ehdot ja mieli eivät enää kirjoittaudu esineisiin, joilla näitä ehtoja ymmärretään ja joiden avulla tässä mielessä eletään. Pikemminkin laitteet kirjoittavat omaa vierasta historiaansa, joka tuottaa myrkkyyä äidinmaitoon ja avaruusromua kiertoradalle, yllätyksiä lähelle ja kauas. Naftismi tekee juoksusta kohti kuilun reunaan normaalia politiikkaa.

RISTIRIITA: HETEROGENIA JA FOKAALISUUS

Yhteisöllinen velvoittavuus luo väyliä ulos naftistisesta yksilöstä. Vaarana on kuitenkin yhteisö, joka uudelleen totalisoi velvoittavuuden, pyrkii puhtauteen ja sulkee vierauden ulos. Velvoittava yhteisöllisyys voi olla fasistista tai natsistista. Samoin perinteikkäät fokaaliset taidot sitovat naftattomia kokonaisuuksia. Ne päästävät ei-teknologisen elämän hengittämään ohi atomisoitujen yksilöiden. Fokaalisen taidon keskittyminen kuulostaa kuitenkin rajatun talouden ilmiöltä, ikään kuin kaikki hyvä voitaisiin eristää ja tiivistää johonkin taitoon ja sen esineisiin, irralleen yleisen talouden vuosta.¹⁰⁵ Miten siis saadaan velvoittavuus ilman fasismia? Miten luodaan fokaalisuus yleisen talouden ilmiönä?

Fokaalisen taidon kehittyminen voidaan tulkita jonkinlaisen yksilöllisen mestaruuden kehittymiseksi. Kuten Slavoj Žižek on toistuvasti huomauttanut¹⁰⁶, jopa zeniläinen egosta

105. Tarkoituksemme ei ole kiistellä Borgmannin fokaalisuuskäsityksen oikeasta tulkinnasta. Kenties velvoittava läsnäolo, yhteisöllisyys ja kehollis-maailmallisen taidon yhdistelmä oikein ymmärrettynä on aina moniaineksinen ja sisäisesti yhteismitaton. Onhan jo yhteys fokaaliseen esineeseen »ekstaattinen» ilmiö, joka irrottaa ihmisen kapeasti ymmärretyistä subjektiiviteetista.

106. Esim. 2001, 12.

vapautumisen taito on otettu tietenkin samuraiden kuolemanhalveksunnan perustaksi, mutta myös Japanin toisen maailmansodan militarismin palvelukseen¹⁰⁷, globaalin kapitalismin kalifornialaisen huippumuodon liukastamisesta puhumattakaan. Samoin liberaalin yksilöllisyyden kahleista vapautetun ihmisyyden yhteisöllisyys voidaan kääntää vihamieliseksi kaikkia muita yhteisöllisyyksiä kohtaan. Itse asiassa viha ulkopuolisia kohtaan on yksi hyvä ja tunnettu tapa yliyksilöllisen ja velvoittavan yhteisöllisyyden luomiseksi.

Tuotantokoneen tavoin ymmärretystä taloudesta ja yksilöydestä vapautettu ihmisoleminen on yhä homogenisoitavissa. Fokaalisen käytännön fokaalisuus – teknologiasta vapaan olemisyymmärryksen avoimena pitäminen – ei itsessään vapauta kokemusta mahdollisuudesta joutua palvelukseen, jopa jonkin yhden ainoan ja tietyn asian palvelukseen. Pikemminkin fokaalinen omistautuminen voi hyvin palvella tarkoitustaan totaalisen mobilisaation oloissa. Ajatellaan vaikkapa käsitystä »orgaanisesta kansanruumiista»¹⁰⁸, jossa jokaisella ammattiryhmällä tai ihmistyyppillä on »oma» paikkansa ja tehtävänsä, jota mahdollisimman fanaattisesti toteuttamalla kokonaisuus saa parhaimmat tehot irti itsestään. Mitä paremmin kukin kansanruumiin osa tehtävänsä keskittyy, sitä paremmin kokonaisuus toimii: näin saadaan aikaan kitkaton totalitaarinen valtio.

Ja mikä olisikaan parempi totaalisen mobilisaation väline kuin öljy? Viime vuosisadan realipolitiikan totuus oli öljyn logistisesta, sotilaallisesta, taloudellisesta, Virilion sanoin dromologisesta hallinnasta seuraava maailman hallinta. Edes

107. Vrt. Victoria 2006.

108. Natsi-Saksan tunnetuksi tekemä käsitys orgaanisesti jäsentyneestä kansan kokonaisuudesta (*Der Volkskörper*) perustuu 1800-luvun loppupuolella vahvasti politisoituun metaforakimppuun, jonka avulla hahmoteltiin esimerkiksi kansakunnan »sairauksia» tai »elinvoimaa».

valtavalla pakko- ja orjatyövoimalla toiminut natsi-Saksa ei pystynyt keinotekoisilla polttoaineilla paikkaamaan öljyn puutetta. Öljy oli ja on keskipiste, joka tuottaa yhdenmukaisuutta – ajatellaan vaikka kaikkialla toistuvaa alkuperäiskansojen elinmahdollisuuksien tuhoutumista hiilikaivosten tai öljy- ja maakaasulähteiden vuoksi, kansainvälisen talouden petrodollarijärjestelmää, Dubain, Lontoon, Dallasin ja Shanghain pilvenpiirtäjiä, elokuvien ja pelien oheistuotteita – lista on loputon, symbolit kaatuvat toistensa päälle.

Globalisaatio on korkean EROEIn ilmiö, kuten Altwater¹⁰⁹ osoittaa. Tuotanto voidaan irrottaa paikallisista luonnonolosuhteista, vuorokauden- ja vuodenaajoista ja keskeneräisiä kappaleita ja raaka-aineita voidaan kuljettaa pitkiä matkoja. Fossiilikapitalismin myrskynsilmässä on öljy. Ja vielä: globalismin, joka suhtautuu globalisaatioon samoin kuin totalitarismi totalisaatioon, perustana on tottumus öljyn tuottamaan vierauttamiseen. Vaihtoehdoton näennäispakko globalisoitumiseen on mahdollista vain öljyn avulla, joten globalismi on naftismin alalaji. Maailmantalouden näkökulmasta fossiilisten polttoaineiden tuottaminen ja jalostaminen on tunnistamaton fokaalinen käytäntö, ja jos Negarestania on uskominen, tuo fokaalisuus ylittää rationaalisena ymmärretyä teknologiaa ja on päästänyt nimetyt ja nimettömät paholaiset valloilleen.

Pelkkä fokaalisuus keskittymisenä ei pelasta meitä tuotantokoneelta – ei edes vaikka keskittyminen olisi kehollista, sitoutunutta, taidokasta ja tiettyihin esineisiin kiinnittyvää. Vaikka postfordistinen kapitalismi näyttää suosivan monenlaista identiteettileikkiä, minuuden kameleonttimaisuutta, hajautuneita verkostoja ja kaaoksesta nousevaa sosiaalista tuotantoa, sille sopii myös fanaattinen ja askeettinen taidokkuus,

---

109. Altwater 2007.

omistautuminen, stahanovilainen työläisyys ja mestarillinen laatu. Kaikki tämä voidaan helposti kaupallistaa, tuotteistaa, mobilisoida rahan ja tuotannon mitoilla. Kaikkein vähiten fokaalisuus pelastaa meidät yhdenmukaistamisen eli totalisoinnin mahdollisuudelta. Mitä muuta esimerkiksi myyttinen ja pseudobiologinen SS-järjestö oli kuin tietoinen yritys perustaa uusi fokaalinen käytäntö, uusi uskonto, jossa ylisukupolvinen taidokkuus, toveruus ja tietynlainen symboliikka ja esi-neistö velvoittavat ylyksilöllisesti ja kertovat jaetusta pakanallisesta ja holistisesta olemisenpaljastumisesta?

Fokaalisuuden ja totalitarismin ongelma saadaan esiin tarkastelemalla Bataillen jo vuonna 1933 esittämää käsitystä fasismin psykologisesta eli kokemuksellisesta rakenteesta. Kuten todettu, homogeenisella Bataille tarkoittaa kaikkea esimerkiksi hyödyssä tai rahassa yhteismitallista ja siksi palvelevaa ja ei-itseisarvoista. Homogeeninen tuotanto on Marxin kuvaileman tuotantokoneen toimintaa. Homogeenisuus on tuotantokoneen rahamitan ja tiedon (taloustieteen, porvarillisen tieteen ylipäätään) asettamaa olemista, jossa ihminen ja hänen toimintansa näyttäytyy mitallisena ja kohdallisena koneen osana.¹¹⁰ Marxilaiseen tyyliin Bataille korostaa, että teollisessa tuotannossa tuotantovälineiden omistaja määrää homogeenisuuden mitan eli työn ja tuotteiden arvon. Määrittelyä ei suinkaan tee työläinen, kuten vielä jonkinlaisessa käsityöläisyudessa. Keskiluokkaisuuteen verrattuna työläisyyden etu kuitenkin on, että työläinen on homogeenisen järjestelmän osa »vain» tuottajana ja kuluttajana, mutta samalla ulossuljettu siitä rakenteellisesti ja poliittisesti. Tuotantokoneeseen nähden proletaari on hetero-

---

110. Fasismi-esseessä Bataille näkee rahan luonteenomaisena mittana, mutta Foucault'ta seuraten on yhtä hyvin syytä tarkastella esimerkiksi tietoa – kuten tietoa itsestä – vastaavanlaisena yhteismitallistavana tekijänä.

geeninen, eriaineksinen, jos ja kun hänellä ei ole muuta menetettävää kuin kahleensa.¹¹¹

Tieteet ja teknologian Bataille ymmärtää homogeenisuuden tuottajina. Ne palvelevat tyyppillisesti tuotantokoneen järjestäytymistä, on sitten kyse automatisoinnista, tuotannon tehostamisesta, uusien tuotannonalojen valtaamisesta, työntekijöiden kouluttamisesta, ideologian ylläpitämisestä tai mediasta. Homogeenisuus ei tule itsestään, vaikka se on tuotantojärjestelmän piirre ja tavoite. Kaikki eivät hyödy tuotannosta tai eivät kuka mistäkin syystä voi tai halua ottaa koneen tarjoamia paikkoja mitakseen. Marxin tapaan ja Foucault'ia ennakoiden Bataille näkee modernin valtion ja sen yksilönluomistekniikoiden olevan merkittävin homogeenisuuden ta.

Bataille pitää valtiota välineenä, välittäjänä, toisin kuin Foucault. Valtion auktoriteetin ja legitimitietin lähteenä on aina jokin suvereeni eli palvelematon ja itseisarvoinen. Valtio foucault'laisena mikrovalan koneistona syntyy, kun eriaineksisuuteen taipuvaiset elementit tulevat tekemisiin tuotantokoneen kanssa, mutta tuotantokoneen mitan pätevyys riippuu jostakin valtiosta suhteellisesti erillisestä suvereenista tahosta kuten kuninkaasta, kansakunnasta tai uskonnosta. Valtio sopeuttaa (itsekuri, demokraattinen sovittelu ja niin edelleen) ja tarvittaessa käyttää voimaa. Mutta Foucault'n tapaan Bataille

---

111. Marxilaisen tapaan Bataille pitää yhteiskunnallisen muutoksen syntyssyynä homogeenisen järjestyksen sisällä syntyviä ristiriitoja, jotka aiheuttavat sen piirissä eriaineksisuutta, eripuraisuutta ja näin muodostuneiden heterogeenisten aineiden irtilohkeamista. Näin myös fasismien tapauksessa. Mutta materiaaliset syyt olivat Italiassa ja Saksassa Bataillen mukaan erilaiset. Italiassa ongelmana oli pääoman ja työläisten ristiriidan yhteensovittaminen, Saksassa pikemminkin kapitalististen yritysten välinen vapaa kilpailu, josta haluttiin eroon. Tästä syystä Bataille pitää psykologista rakennetta ensisijaisempana italialaista ja saksalaista fasismia selittävänä ja yhdistävänä tekijänä kuin materiaalisia syitä.

tunnistaa, että yksilöitymiskehitys samalla toimii vastavaltavana, jonka myötä ihmiset voivat pitää valtiota välineenä kutaakin yksilöllistä itseä varten pikemmin kuin esimerkiksi ylyksilöllistä kansakuntaa varten.

Bataillen käsitys heterogeenisyydestä sisältää mielenkiintoisen tieteenfilosofisen huomion. Määritelmän mukaan heterogeeninen on yhteismitaton homogeenisen kanssa, mutta myös sisäisesti yhteismitaton, erilainen itsensä kanssa. Siksi tieteellä, jonka tarkoituksena on tuottaa homogeenisuutta, on vaikeuksia määritellä saati tutkia heterogeenisen aluetta. Äärimmillään tilanne on tieteenfilosofi Karl Popperin¹¹² toteaman kaltainen: (kokeellisella luonnon)tieteellä ei ole mitään sanottavaa ainutkertaisista tapahtumista, koska vain toistettavissa oleva kuuluu tieteen piiriin. Heterogeenisen kohdassaan jopa yhteiskuntatiede jää Bataillen sanoin vaille »funktionaalista tyydytystään», ei voi siis täyttää homogeenisoivaa tehtäväänsä, ja siksi heterogeeninen on »*de facto* sensuroitu», tuntematon, tutkimaton, tiedostamattoman tapaan torjuttu¹¹³. Bataille käyttää esimerkkinä Durkheimin yritystä määritellä pyhä; ainut mielekäs määritelmä on, että pyhää on kaikki, mikä on eriaineksista (heterogeenistä) verrattuna tavanomaiseen. Kuitenkin – edelleen myös tiedon ja tieteen näkökulmasta – pyhyyttä on mahdollista kokea ja jollakin lailla kuvailla.

Pyhän lisäksi Bataille mainitsee heterogeenisestä esimerkeinä kaikki homogeenisen yhteiskunnan hylkäämät – tuhlaamat, hävittämät, ulostamat – ainekset. Kuten antropologia tuntee, tällaiset elementit häilyvät kaikkein alimman ja vastenmielisimmän ja kaikkein ylimmän ja haluttavimman välillä: erotiikka, hulluus, väkivalta, kuolema, syntymä ja niin

112. 1959.

113. Bataille 1998, 68.

edelleen. Kokemuksellisuuden näkökulmasta tärkeä on Bataillen¹¹⁴ määritelmä, että heterogeenista on ylipäättään kaikki sellainen, joka herättää voimakkuudeltaan vaihtelevan affektiivisen reaktion. Tiivistäen ja karkeistaen: kokemuksellinen voimakkuus on heterogeeninen meissä.

Homogeeninen näyttäytyy todellisuutena, kappaleiden, esineiden, olioiden yksilöiden ja yksiköiden kokonaisuutena, mutta heterogeenisyys ilmenee murtumina, shokkeina, liiallisena kokemuksellisena voimakkuutena, kokemuksellisina arvoina ja siirtyminä, jota ei yksilötahdolla tai subjektin järjellä voi hallita. Tässä on batailleilaisen asubjektiivisuuden juuri: heterogeeninen tulee esiin sisäisessä kokemuksessa, kullekin kokijalle ominaisella voimakkuudella – miksi juuri tuo eroottinen objekti on haluttava eikä vaihdettavissa, miksi juuri tuo mätä ruumis on vastenmielinen eikä unohdettavissa? Tämänkaltainen kokemus ei silti ole subjektin, vaan pikemminkin vetää subjektin ulos itsestään sitä laajempien voimien maailmaan.

Seuraa ratkaiseva päätelmä: fasistiset johtajat ja fasistinen symboliikka ovat heterogeenisiä voimia. Johtajat ovat oman käsityksensä ja myös ulkopuolisten havaintojen mukaan tavanomaisten ihmisten, sääntöjen ja lakien tuolla puolen. Fasististen johtajien, symbolien ja liikkeen kanavoimina heterogeeniset voimat tulevat käyttöön ja voimistuvat samalla kun niitä keskitetään yhteen pisteeseen. Bataillen heterogeenisenä voimana kuvaama kokemuksellinen sulautuminen liikkeeseen tai samastuminen johtajaan voidaan teoretisoida myös Heideggerin tapaan kansallisena (*völkisch*) kokemuksena, jossa liberaali yksilösubjekti liukenee päästääkseen velvoittavammat ja juurevamat kokemuksen alueet ohjaamaan asubjektiivisen kollektiivin toimintaa. Eräässä mielessä tällainen hetero-

---

114. Sama, 69.

geenisuus tarjoaa fokaalisen käytännön, joka sitouttaa ja ruumiillistaa ihmisolemuksen. Velvoittava perinne ja sen sitoutunut seuraaminen, oman taidon ja rajallisen olemassaolon uhraaminen jollekin itseä suuremmalle, muodostaa suorastaan kohtalonomaisen yhteyden, jossa Heideggerin termein voidaan kuulla »olemisen kutsu».¹¹⁵

Koska fasistinen liike ja kokemus on heterogeenistä, se on myös suvereenia. Toisin sanoen se ei palvele itsensä ulkoista tarkoitusta ja siksi pystyy perustamaan oikeutuksen, syyn ja päämäärän valtiolle. Suvereenin oikeutuksen toimintatapa on symbolinen: toiminta pysyy samana, mutta sen tekeminen sen itsensä vuoksi ja tästä tietoisena kohottaa sen legitimiiksi. Teurastaminen on surkeaa ja julmaa, mutta korotettuna tietoiseksi sodankäynniksi siitä tulee jaloa ja oikeutettua. Sääntöjen seuraaminen ja palveleminen on nöyryyttävää ja tylsää, mutta valtion ylläpitäminen on kunniakasta. Samalla tässä symbolisessa muunnoksessa, joka tapahtuu esimerkiksi armeijoissa ja byrokratioissa, näkyy mahdollisuus heterogeenisen kaksivaiheeseen homogenisointiin.

Ilman univormuaan ja aseitaan sotilasjoukko näyttäytyisi kurjana massana, varsinkin koska sotilaat useimmiten värvätään köyhistä luokista. Tämän heterogeenisen massan muuntaminen porvarillisen tuotannon kannalta edelleen vaarallisen eriaineksiseksi ja tuottamattomaksi armeijaksi on jo ensimmäinen askel homogenisoinnissa, kun muodoton ja monikollinen muuttuu järjestäytyneeksi ja yhdenmukaiseksi.

---

115. Jünger on ainakin jälkikäteen esittänyt vuonna 1939 julkaistun *Marmorijyrkänteillä*-kirjan (suomennos vuodelta 2006) ylimetsänhoitajan esittävän yhtä hyvin Hitlerin kuin Stalininkin kaltaista totalitaristista johtajaa, vaikka kirja on tyypillisesti tulkittu natsismia koskevana avainromaanina. Kirjassa ylimetsänhoitaja on irrationaalisen vetovoimainen, heterogeenisten ja elementaaristen aineiden pyörre, joka järjestöineen lupaa vapauttaa kahlitsevasta ja tasapäistävästä porvarillisesta elämästä.

Lopulta homogenisoinnin viimeistelee komentajan, ylipäällikön hahmo, joka antaa koko armeijalle yhden identiteetin ja päämäärän. Samankaltainen kaksivaiheinen homogenisaatio voidaan tunnistaan missä tahansa hierarkisessa organisaatiossa, kuten esimerkiksi poliittisessa liikkeessä. Bataille kuvaa tätä dialektista muutosta näin:

»Heterogeeninen olemisen tapa käy läpi selvän ja perustavan muutoksen, joka päättyy voimakkaan homogeenisuuden toteutumiseen ilman, että perustava heterogeenisuus väheneisi.»¹¹⁶

Homogenisoitu heterogeenisuus on totalitarismin juuri, kun siihen liittyy yhteen pisteeseen keskitetty käskyvalta. Bataille kutsuu herruudeksi (»imperatiiviseksi suvereniteetiksi») herran ja orjan, vanhemman ja lapsen, kuninkaan ja alamaisten suhdetta, jossa ylempiarvoinen on heterogeeninen – koske-maton, lakien yläpuolella¹¹⁷. Herran auktoriteetille ei ole funktionaalista selitystä; käskyt pätevät niiden antajan perusteella. Mutta yhtä lailla orja on heterogeeninen, ei varsinaisesti yhteisön jäsen, pikemminkin ulkopuolinen, likainen, hylättävä. Homogeenista on oikeastaan vain suhde, herra–orja-hierarkia, joka energian syötöllä voidaan monistaa ja korottaa lähes mitaltaksiin mittoihin, jollei herra tai orja pysty kamppaamaan suhdetta ylläpitävää voimaa.

---

116. Bataille 1998, 104.

117. Tätä rakennetta voi verrata ydinvoimaan. Kauempaa katsottuna saattaa näyttää, että ydinenergia olisi paras mahdollinen esimerkki yleisestä taloudesta ja tuottamatta tuhlaavasta energiamuodosta kohtalokkaana, virulenttina ja hallitsemattomana. Näitä kaikkia se onkin: uraani jos mikä on ala-ainetta, jos sitä sellaisena tarkastellaan. Mutta kun tuon ala-aineen suvereeni homogenisoidaan teknisesti monimutkaisissa reaktoreissa, laitos kääritään terrori-iskun kestävään betonivaippaan ja kun ydinvoimateollisuuden lausunnoissa korostetaan turvallisuuden sekä puhtauden merkitystä, ydinvoiman rakenteellinen fasistisuus paljastuu.

Nämä kaksi heterogeenisuuden ääripäätä – herra ja orja – ovat samalla kaksi heterogeenisuuden voimistamisen suuntaa. Toinen puhtauden, koskemattomuuden ja kyseenalais-tamattomuuden suunta, toinen likaisuuden, hylättävyyden ja arvottomuuden suunta. Bataille huomauttaa, että puhtauden suunta pystyy hyödylliseen yhteistoimintaan homogeenisen alueen kanssa, kun esimerkiksi sadistinen abso-luuttinen valta (kirkko, kuningas, imperaattori) elää rinta rinnan tuotantokoneen kanssa, mutta epäpuhtauden sisäl-lyttäminen tai liittäminen homogeeniseen merkitsee aina jonkinlaista olemassa olevan järjestyksen murtumista. Siksi yhteiskunnan heterogeeniset ääripäät ovat epätasapainossa: epäpuhtaat, köyhät heterogeeniset ainekset on poistettava ja pidettävä kurissa, ja tähän yhteiskunta tarvitsee impera-tiivisia väkivallan muotoja. Niinpä valtiomuotoisissa yhteis-kunnissa tyypillisesti vallitsee homogeenisen keskustan ja heterogeenisen yläluokan (raha, laki, väkivalta) epäpyhä liitto kaikkea homogeenisuudesta kieltäytyvää ja epäpuh-dasta vastaan. Seurauksena on monenkertainen vaihtosuh-de, jossa suvereeni itseisarvo ja homogeeninen välinearvo kietoutuvat toisiinsa varsinaisesti sekoittumatta mutta lai-naillen toistensa piirteitä; homogeeninen valtio voi esimer-kiksi alkaa näyttää itsetarkoitukselta ja suvereeni heterogee-nisuus tarpeelliselta. Suvereeni perusta paljastuu alamaisten fantasioissa: »jos kuningas vain tietäisi tästä vääryydestä, hän varmasti korjaisi sen», »jos puolue vain omaksuisi oi-kean linjan, päästäisiin kaikesta korruptiosta eroon» ja niin edelleen.

Epäpyhällä liitolla ja heterogeenisten ääripäiden epätasa-painolla on kielteisiä seurauksia heterogeenisyydelle. Ylä-pään puhtauteen pyrkivä heterogeenisyys pyrkii sekä oman olemuksensa mukaisesti että homogeenisuusliittonsa vuoksi

keskittymään ja tihentymään¹¹⁸. Oman olemuksena mukaisesti, koska se näyttäytyy ylevimpänä, jaloimpana, kuten monarkistisen ajan kuninkaat ja aristokratia, tai puhtaimpana, korkeimpana, kuten uskonnollinen auktoriteetti, tai ansaituimpana, osaavimpana, kuten rahaeliitti ja nykyinen tekno- ja netokraattinen eliitti. Samalla rooli homogeenisen järjestyksen suvereenina takaajana pakottaa kilpailijoiden poistamiseen. Kuninkaalla ja *Führer*illä ei voi olla vertaista.¹¹⁹

Nykytilanteessa keskittymistendenssi voidaan todeta esimerkiksi Žižekin ja monien muiden huomaamasta kehityksestä, jossa kaikesta vallanjako-opista, sananvapaudesta ja vapaasta kilpailusta huolimatta »sattuu käymään niin», että poliittiset johtajat ja lähes monopoliasemassa olevien yritysten johtajat ovat samaa sakkia, esimerkkeinä Berlusconi Italia, Putinin Venäjä ja keskusjohtoinen Kiina. Kyse ei ole vain kapitalistisesta monopolisoitumisesta ja pääomien kasautumisesta, vaan bataillalaisittain valtiovallan perustavan suvereniteetin keskittymisestä, koska imperatiivinen suvereniteetti ei tarvitse eikä siedä kilpailijoita.¹²⁰

-
118. Bataillen sanoin siihen sisältyy »keskittymistendenssi», »*la concentration tendancielle*».
119. Bataille huomauttaa, että jopa toiminnallisesti erilaisilla kirkon, armeijan ja kuninkaan valloilla on taipumus sulautua yhteen, kirkkoruhtinaan tai esimerkiksi valtiokirkon päämiehen roolissa. Tästä yhdistelmästä esimerkkinä mainittakoon Suomen presidenttilaitos, joka vanhahtavasti yhdistää valtion, armeijan ja kirkon päällikkyudet.
120. Tähän tulkintaan voidaan liittää myös David Graeberin (2012) huomio, jonka mukaan uusliberalismi piittaa oikeaoppisuudesta eli henkisestä suvereniteetista enemmän kuin talouden kukoistuksesta, toisin kuin sen julkinen imago väittää. Se, mikä näyttäytyy talouden ylivaltana – lamaa aiheuttavat säästötoimet, ennennäkemätön julkinen tuki yksityisille yrityksille, finansialisaatio, tuloerojen kasvu ja niin edelleen – on uusliberaalien talousoppien kannalta erittäin ristiriitaista ja sekavaa, mutta uusliberaalin suvereniteetin – »ei ole muuta vaihtoehtoa», »kapitalismi ja edustuksellinen demokratia on kaikista huonoista yhteiskuntajärjestyksistä paras» – näkökulmasta välttämätöntä. Imperatiivinen suvereniteetti keskittyy taloudellisen menestyksellisyuden kustannuksella.

Sen sijaan Hitlerin ja Mussolinin fasismia luonnehti perinteinen mystis-uskonnollisen eli henkisen ja sotilaallisen käskyvallan keskittyminen poliittisen vallan huipulle, itse asiassa suorastaan yhteen ihmiseen. Tuo ihminen ei kuitenkaan ole yksilö sanan perinteisessä mielessä, vaan yhtäältä yli-ihminen, joka henkilökohtaisesti on sekä fyysinen että henkinen atleetti, ja toisaalta ei porvarillinen henkilö lainkaan, vaan vailla yksilöllisiä pyyteitä ja haluja, silmämääränään vain kansakunnan etu. Tärkeää johtajien heterogeeniselle vetovoimalle on myös heidän samastumisensa työväenluokkiin ja yhteiskunnan alempiin kerroksiin: luokkakysymys pyritään ratkaisemaan luomalla uusi fasistisen tai natsistisen liikkeen mukainen ihmisyyys kaikkiin luokkiin ja sekoittamalla näin marxilaisesti ymmärretty luokkarakenne.

Ylipäätään ongelmien ratkaisu esitetään taisteluna ja liike itse taistelevana joukkona. Tätä poliittisen, henkisen ja sotilaallisen vallan keskittymää Bataille kuvaa sanalla »totaalinen». Heterogeeninen, siis kansa, luokat, niiden kokemus yhteiskunnan ristiriidoista ja ongelmista, on homogenisoitu fasistisesti tai natsistisesti ja Johtaja on totalisoanut sen. Merkitys vastaa Jüngerin ja Heideggerin termiä »totaalinen» siinä, että totaalisisessa mobilisaatiossa kaikki resurssit suunnataan yhteen päämäärään ja tämä suuntaaminen tapahtuu tavalla, joka ylittää yksilö-subjektin laskelmoinnit – itse asiassa uhraa autonomisen yksilösubjektin jonkin suuremman nimissä.

Tässä vihdoin tavoitamme täsmällisen kohdan, jossa huomataan, että liberaalin yksilösubjektin ylittäminen ei yksinään riitä estämään ihmiskokemuksen palvelevuutta. Vierauttavana yksilönä liberaali nykyihminen on tuotantokoneen palveluksessa. Kokemuksellisesti voimakkaan kansallisfasistisen tai natsistisen liikkeen osallistujana asubjektiiivinen ihmiskokemus on edelleen palveluksessa, nyt

totaalisen mobilisaation fokusoimassa ja keskittämässä tehtävässä. Tämä palvelus voi olla vähemmän vieraantunutta ja teknologista, koska se tapahtuu heterogeenisten voimien avulla ja niiden nimissä. Mutta keskittyessään heterogeenisten äärimmäisyyksien »yläpäähän» se puhdistaa, vähentää monikkoja ja vertaisuutta ja luo pysyvää hierarkiaa.

Kuvaava esimerkki heterogeenisestä palveluksesta on Heideggerin antianarkistinen näkemys valtiosta ihmiselämän tai kohtolon korkeimpana muotona. Valtio ei Heideggerille ole mikä tahansa ihmisten kokoelma tai »yhteisten asioiden hoitamisen» alue, vaan kreikkalaisen *polis*-sanan mukaisesti ihmisyyhteisön kokoavan keskuksen, vaikkapa temppelin tai asumusten, ympärille jäsentyvä hierarkkinen kokonaisuus. Hierarkia seuraa siitä, että poliiksen keskuksen paljastaminen on vaarantäyteinen ja epäinhimillinen tehtävä, johon pystyvät vain olemuksellisesti virittäytyneet runoilijat, ajattelijat ja valtiomiehet. Teoillaan ja teoksillaan nämä paljastavat uuden olemisen alueen, uuden jumalan, jonka sitovuus ja velvoittavuus voi muodostua kansan kohtaloksi. Runoilijoiden, ajattelijoiden ja valtiomiesten paljastama oleminen muodostuu ikään kuin kokonaisen kansan fokaaliseksi käytännöksi. Kansa järjestyy valtioksi Heideggerin mukaan arvojärjestyksessä (*die Rangordnung*), jonka ydin on johtajan seuraaminen.¹²¹

Heideggerin kuvaama kohtalokas ja johtajuuden määrittelemä valtiollisuus päästää ihmisen irti itseymmärryksestä rationaalisenä yksilönä, vapaastileijuvana kartesiolaisena sub-

121. Heideggerin valtionäkemyksestä ks. Vadén 2012, 55–. Sivumennen sanoen, Bataille (1998/1933) tunnistaa fasismin eroavan islamilaisesta kalifaatista, joka myös yhdistää uskonnollisen ja poliittisen vallan. Kalifaatissa suvereeni on Jumala, jonka edustaja kalifi on, kun taas fasismissa suvereeni on kansa, jota ilmentää Johtaja. Fasismi syntyy valtiollisissa olosuhteissa ja ottaa valtion käyttöönsä. Mussolinin Italiassa suvereniteetti ilmenee erityisesti valtio-hengen personifikaationa, kun taas Saksassa rodun pseudo-objektiivinen käsite kantaa osan suvereniteetin roolista.

jektina, joka toteuttaa itsensä kulloinkin homogeeniseksi määritellyn tiedon mukaisena rattaana (fordismi) tai itseohjautuvana pienoisyriyksenä (postfordismi) tuotannon megakoneessa. Mutta yhtä lailla on selvää, että se asettaa paitsi ihmisten välille myös heidän sisälleen kokemuksellisen hierarkian, joka ei tule perustelluksi kokemuksellisella voimakkuudella vaan keskittymistäipumuksella ja puhtauspyrkimyksellä. Johtajan seuraajuuden »koettelu» ja »uhrautuminen» sisältävät rakenteellisen puhdistuksen elementtejä, jotka eivät ole yhteismitallisia laskennallisen hyödyn ja järjen rakenteiden kanssa, mutta jotka silti toimivat byrokraattisen koneen tavoin uudelleen homogenisoimalla jo erilaistumaan päästettyä kokemusta.

Totalitarismin houkutteleva lupaus on tae elämäntavan kokonaisvaltaisuuden olemuksellisesta pysyvyydestä. Tämä kokonaisvaltaisuus on kuitenkin mahdollista vain puhdistettuna ykseytenä. Eriaineksisuuden näkökulmasta elämäntavan kokonaisvaltaisuudella ei ole taetta eikä pysyvyyttä, koska kestääkseen pitkiä aikoja sen on ammennettava merkitystä omasta pohjattomuudestaan, ala-aineen demonisesta kuilusta, ja levostaan muutoksessa. Näistä syistä Bataille näkee fasistisessa totaalisuudessa kokemuksellisen ongelman. Koska kokemus sinällään on eriaineksisten ja yhteismitattomien voimien ilmentymä, on puhdistamispyrkimys kokemuksen nihiloitua:

»Tässä suhteessa on mahdollista väittää – muita poliittisia näkökantoja ennalta tuomitsematta – että imperatiivisten muotojen toteuttaminen ilman minkäänlaisia rajoja merkitsee aina sitä, että ihmisyyys kielletään sen omien sisäisten vastakohtien leikitä riippuvaisena arvona.»¹²²

---

122. Bataille 1998, 112.

Keskittymistaipumus ei koske vain poliittista liikettä tai valtiota, vaan sisäistä kokemusta, joka myös pyrkii »puhtaan» heterogeenisuuden ja homogeenisuuden liittoon ja imperatiivisen suvereniteetin yhtenäisyyteen. Bataille pyrkii osoittamaan, että fasismien fasistisuus on sen tavassa kanavoida energiaa yhden tyhjän pisteen kautta. Fasistinen totalitarismin ydin ei siksi ole alistamis- tai alistumishaluisissa yksilöissä vaan energieettisessä rakenteessa, jonka avulla järjestelmää ylläpitävää kokemuksellista energiaa ohjataan. Tämä energia on – etenkin natsismin tapauksessa – ktoonista, maaperäistä ja materialistis-mytologista, kuten tunnetussa *Blut und Boden*-myytissä tai ajatuksessa arjalaisuudesta »rotusielullisena» kokemuksena.

Maanalainen energia on muinaisuudessaan ja kauhistuttavuudessaan öljyn tuottaman kokemusrakenteen kaltainen. Ei ktoonisen energian mustuus eikä välttämättä edes sen riivattuus ole silti fasismien pohjimmainen syy. Jos Bataillea on uskominen, syyppää on energian asubjektiiivinen logistiikka. Rakenteellinen fasismi syntyy yhteen etuoikeutettuun fokaaliseen pisteeseen keskittymällä ja homogenisoimalla heterogeeninen tämän yhden pisteen avulla. Fasismien tavoin totalitarismin voi sallia hämmästyttävän monenlaisia välineitä päämäärään pyrittäessä, mutta ei käskyvallan monistumista. Kansallissosialismissa tämä piste oli Hitlerin hahmo, johon kansakunnan toiveet, pelot, palvonta ja työ suunnattiin ja jossa homogeeninen ja heterogeeninen eivät enää erottuneet toisistaan:

»Näin tulevat samanaikaisesti asetetuiksi kahdelle hallintatyyppille (ulkoiselle ja sisäiselle, sotilaalliselle ja uskonnolliselle) ominaiset määreet: yhtäältä sisäistetyn homogeenisuuden piiriin kuuluvat määreet, kuten imperatiivinen väkivalta ja johtajan

henkilön asettaminen kollektiivisen tunnelatauksen transsendentiksi kohteeksi. (...) Päällikkö on sellaisenaan ainoastaan tietyn periaatteen emanaatio.»¹²³

Toisin sanoen fokaalisuus ei vielä ole tae hyvästä eivätkä keskittyminen, subjektin tyhjentäminen, mestaruus ja tarkkuus yksin riitä ylittämään laiteparadigmaa¹²⁴. Yksifokaalinen järjestelmä voi olla epäporvarillinen ja jopa luontoa tuhoamaton tiettyyn rajaan saakka, esimerkkeinä vaikka natsien omaan aikaansa verrattuna edistykselliset eläinsuojelulait, mutta sen tarjoama rajattu holismi on totalisoitua ja sen heterogeenisyys kammitsoitua tarkkarajaisten käskyperiaatteiden ehdoilla. Perusteellinen elämänmuutos tarvitsee välttämättä heterogeenisiä energioita toteutuakseen. On toinen asia, mistä, miten, milloin ja missä tarkoituksessa niitä ammennetaan. Fokaalisuus sinänsä – maailman kokoutuminen maailmaksi avainosissaan – on asubjektiiivisesti ymmärrettyinä syväristiriitainen ja ratkeamaton rakenne, joka ei anna hyvää ja pahaa tai olemassaoloa koskevia takeita. Sen sisältämä jännite ja tuon jännitteen käyttökelvottomuus laiteparadigmalle auttaa tämän paradigman ylittämässä. Mutta ennen tätä ylittämistä fokaalisuuden ajatus on itsessään ylitettävä sen ristiriita säilyttäen.

Öljyn jättäminen ja ylyksilölliseen fokaaliseen käytäntöön kiinnittyminen ei riitä. Lisäksi tarvitaan energioiden moni-

---

123. Sama, 118.

124. Bataillen näkökulmasta fokaalisen käytännön ajatus kaikkinaensa saataisi olla epäilyttävä ja hylättävä ja kaikki vastaavat velvoittavat keskitymistäipumukset mieltävät ankan bataillelaisittain tavalla tai toisella liian päämäärähakuisina ja totalisoivina. Jäljelle jää »päättömän yhteisöllisyyden» tai »yhteisöttömien yhteisön» mahdollisuus, vaikka jopa tähän mahdollisuuteen Bataille suhtautuu varauksin. Ks. »La conjuration sacrée», Bataille 1970, 442–446.

naistaminen, erityisesti kokemuksellinen sukeutuvuus, joka sallii moninaistuvia polttopisteitä mutta ei puhdistusta ykseyteen, monofokaalisuuteen. Käytännössä tämä tarkoittaa elintapoja, joissa energian, vallan ja voiman liiallinen keskittyminen tehdään ja tulee tavalla tai toisella mahdottomaksi, käytännössä useimmiten kamppaamalla eli estämällä liian suureksi ja ylivoimaiseksi pyrkivän voimakeskittymän yksinvaltius.¹²⁵

---

125. Vallan ja voiman keskittymisen estämisen ja järjestelmällisen kamppaamisen käytännöistä löytyy tutkimusta antropologisessa kirjallisuudessa, mainittakoon esimerkiksi Clastres 1988, Scott 2009 ja Graeber 2009.

IV – TARKOITUSTO

»Äkkiä maa on lämmin komposti. Auki on ala. Ilmassa hetkenä minä hyvänsä kuolemantapaus. Hetkenä minä hyvänsä. Haisee unohduksen työ. Maa nousee.»

– Olli-Pekka Tennilä, *Yksinkeltainen on kaksinkeltaista*

EPÄJÄRJESTÄYTYMISPERIAATE

Kuvitellaan hiekkalaatikko, jolla kuopan kaivaminen synnyttää kuoppaa vastaavan kasan, mutta myös muita uusia kuoppia ja kasoja ennakoimattomiin ja mahdollisesti kaukaisiinkin paikkoihin. Fyysisessä maailmassa tällaista hiekkalaatikkoa ei ehkä ole. Multifokaalinen ala-aine, joka ei suostu muodostamaan yhtä kuoppaa vaan aina useamman, ei kenties ole lainkaan fyysisesti kuvailtavissa. Vähintäänkin sen ymmärtämiseen tarvittaisiin yhtä aikaa kaukovaikutus (*action at a distance*) ja ei-lokaalisuus.¹²⁶

Sen sijaan kokemuksessa tilanne on tuttu. Yhteen asiaan puuttuminen muuttaa montaa muuta, ennakoimattomasti. Fokaalisuus ymmärrettävän kokonaisuuden itseohjautuvuutena¹²⁷ on yhdistettävä yhteismitattomuuteen ja eriaineksisyyteen, joka ei pyri keskittymään tai pysymään puhtaana. Tätä sisäisesti yhteismitatonta ja henkisesti itsenäistä multifokaalisuutta kutsumme nimellä *tarkoitusto*. Kokemuksellisesti tämä tarkoittaa sitoutuneisuutta ja kehollisuutta, joka aina jo itsessään sisältää, lisää ja jalostaa fokaalisia käytäntöjä ja merkityksiä.

126. Pikemminkin on syytä ajatella, että kausaalisuuden ajatus ylipäätään peittää multifokaalisen tapahtumisen havaitsemisen klassisissa fysikaalisissa tieteissä.

127. Itseohjautuva tarkoittaa tässä: ei-ihmiskeskeinen ja ei-kognitiivinen.

Klassisen fysiikan mallit eivät kykene käsittelemään myöskään tarkoituston ajallista luonnetta. Tarkoituston aika ei ole pistemäinen nyt-hetki, joka litistyy menneen ja tulevan väliin, vaan monia sisäkkäisiä mutta erikeskisiä kestoja: ikään kuin laajennettu nykyisyys, johon kuuluu klassisesti katsottuna myös menneitä ja tulevia nykyisyyksiä. Tämä ei tarkoita, että mennyt kokemus vaikuttaa nykyiseen, vaan että nyt on monta yhtäaikaista kokemusta meneillään; monta kokemusta, joilla on erilaiset rytmit ja kierrot ja omat sarjallisuutensa. Kuten esimerkiksi unet ja muisti selvimmin osoittavat, tähän moniaikaisuuteen ei tarvita minkäänlaista jakautunutta persoonallisuutta, pelkkä arkipäiväinen subjektiivisuuden tai egon hallinnoinnin herpaantuminen riittää.

Ajan moneus ja sarjallisuus kuuluu myös ei-inhimilliselle. Esimerkiksi öljyvetoinen ja homogeenisoitu, monokulttuurinen ja teollinen maatalous perustuu valtaosin yksivuotisiin kasveihin. Tällöin maalle täytyy antaa varsin tasasuuruinen energiapanos säännöllisin väliajoin, jotta se pysyy tuottavana ja arvattavana. Monivuotisten kasvien taloudessa pensaiden, puiden tai esimerkiksi yrttien syklit ovat yllättävämpiä, vuorovaikutteisempia, ja monet niistä tulevat toimeen vähäisellä tai olemattomalla ulkoisella energiansyötöllä. Ne eivät vaadi alan säännöllistä ja täsmällistä raivaamista, vaan antavat maan olla itsessään usein sitä vieläpä hoitaen ja alueen elämää ja eliöstöä moninaistaen. Näin maa saa säilyttää salaisuutensa ja ala-aineellisen luonteensa. Tarkoituston aika ei siksi ole ensisijaisesti vuoden sykli, vaan siinä kiertävät erilaiset ajalliset sarjat, joista osa on ihmisen, osa ei-inhimillisen, osa näiden kahden yhteisten aikojen leimaamia. Tarkoituston fokaalisuus on itsessään monivuotinen ja siksi sen kukkimista ja hedelmää on osattava odottaa pitkämielisemmin ja tarkkaavaisemmin kuin öljyllä tuotettua näennäisen varmaa satoa.

Klassisen fysiikan malleja vastustavasta »epäluonnollisuudesta» huolimatta tarkoituston monikeskinen kokemusholismi ei tavallisen elämän ilmiönä ole outo. Onhan esimerkiksi niinkin yhden- tai kahdenkeskinen ja monomaaninen tapahtuma kuin rakastuminen samalla usein multifokaalinen. Rakastetun ilmaantuminen maailmaan muuttaa koko maailman merkityksen. Olemassa olleet merkityskeskittymät hajoavat ja uusia ilmaantuu ennakoimattomalla ja hallitsemattomalla tavalla. Vaikka voi näyttää, että rakastuneen maailmassa kohteita ja keskuksia on vain yksi, rakastettu, tosiasiaa syntyy myös muita sivukeskuksia ja niitä koskevia uusia käytäntöjä. Mitä suurempi kokemuksellinen voimakkuus, sitä enemmän se yhtäältä keskittää energiaa ja toisaalta hajottaa rakenteita, usein vieläpä samanaikaisesti. Siksi väkevän kokemuksen tasolla heterogeenisen ja fokaalisen välillä ei ole ajatuksellista ristiriitaa ja sitä suuremmalla syyllä tuollainen kokemus tuntuu repivältä, murtuvalta ja murtautumisen mahdollistavalta. Heterogeenisyys on syntyessään tai leimautessaan aidosti yhteismitatonta ja johtaa fokaalisten käytäntöjen moninaistumiseen, jollei sitä edelleen pyritä puhdistamalla keskittämään ja liittämään homogeenisuuteen.

Tietyn fokaalisen käytännön, kuten puulämmityksen, luomaa merkitysten kenttää voidaan kutsua nimellä »tarkoitus», koska se yhtäältä suuntaa ymmärryksen ja merkityksen syntymää oman esineellisen ja olemuksellisen kokonaisuutensa hahmolla, ja koska se toisaalta on pysähtymätön ja päättymätön, eteenpäin viettävä ja kutsuva. Tarkoittaminen vaatii keskittyvää tarkentamista ja valpasta tarkkaavaisuutta hereilläolona sille, mikä on kokemuksen laidoilla. Käytäntö kehollis-maailmallisena ja aineellisena versoo useita tarkoituksia, vaikka sen yksi piirre teknologisen tuotantokoneen osana olemiseen verrattuna onkin sitoutunut keskittyminen.

Tarkoitus ei kokonaisvaltaisuudestaan huolimatta ole yhtenäinen (homogeeninen), vaan sisältää portaittain liukuvia voimakkuuksia ja myös toisilleen vastakkaisia ja vihamielisiäkin aineksia, yksinkertaisesti siksi, että käytännön ei-inhimillinen (ekstaattinen) kenttä on täynnä eriaineksisia ja yhteismitattomia mikyyksiä. Tarkoitus voidaan edelleen yksiaineistaa ja puhdistaa »väärästä» tai »epäpuhtaasta» aineksesta, jolloin siitä tulee ehdoitta määrävän, totalisoivan suvereniteetin käyttöön soveltuva tarkoite, viittaussuhteen referentti, hallitseva symboli. Puhdistettuna se väittää osuvansa kohteeseensa täsmällisesti ja siihen esimerkiksi produktivistin logistiikka ja tietyt kielen kuvaukset on viritetty.¹²⁸

Sen sijaan monenkeskisen ala-aineen synnyttämä merkityksellisyys luo aina useita keskuksia, useita tarkoituksia, osittain ihmisestä riippumattoman mutta ihmiselle välttämättömän tarkoituston. Tarkoitusto on myös ihmisen sisällä elävä ja itsenäinen¹²⁹. Sen merkityksellisyys laajan kielellisessä mielessä on väistämättä moniaineksisempi, monipolvisempi ja monimutkaisempi. Se ei pyri vastaamaan kuvaansa, rakentamaan pitävää järjestelmää tai sanoutumaan irti yli- tai alijäämistä.

Tarkoitusto ei ole viittaussuhteen tai symbolin tapaan täsmällinen. Itse asiassa sen ei tarvitse olla täsmällinen lainkaan, sillä sen käytännöllisyyden kriteerit ovat toiset. Täsmällisyyden

---

128. Tarkoite on talouden kielen ilmiö, puhdistettu täsmällisyys, joka vaatii tietynlaisen elämänmuodon ylläpitämistä toimiakseen ja joka on riippuvainen sitä laajemmista kielen kentistä. Talouden kielestä ja kielen muista alueista, ks. Vadén 2010a, 12–15.

129. Tarkoitustossa on näin ollen loismaisia piirteitä. Se elää ihmisen osana, mutta ei ole vastavuoroisessa ja symmetrisessä symbioottisessa suhteessa, vaan loisen tavoin jatkuvassa riidassa ja neuvottelussa inhimillisen isäntäruumiinsa kanssa. Tarkoitustollinen loinen ei ole ihmisen ulkopuolinen toinen, vaan siihen saadaan kenties paras ja ainakin likeisin kosketus kehollisesti, elämällä jännitteisesti samaa vartaloa, jonka vieras ei tule ulkopuolelta vaan on jo lähtökohtaisesti sisäistetty ja sisällytetty.

ja puhtauspyyteen sijaan se on *tarkka* ottaessaan vastaan ilmiöiden välisen ja sisäisen erityisyyden pyrkimättä yhteismitallistamaan niitä tietyn ennalta sanellun periaatteen tai tavoitteen alaisuuteen. Jousella ammuttaessa puhdistettu tarkoitus on ennalta sovittu ja täsmällinen maali, jolla on yksi keskus ja mittamääre. Tarkoitusto sen sijaan pyrkii kasaamaan nuolet yhteen kimppuun vailla annettua maalia. Usein näin ammuttaessa ensimmäinen nuoli antaa kehollisen tuntuman, miten seuraavat voisi ampua, ja muut nuolet rajaavat alan, jolle yhä uusia nuolia tähdätään. Päämäärät muodostuvat keinoja käytettäessä. Keinoja tarkistetaan alati; kiinteää metodologia ei ole. Maali piirtyy näkyviin vasta, kun riittävä määrä nuolia on ammuttu.

Parhaimmillaan tarkoitus pysyy yhteydessä ei-inhimillisiin voimiin, autonomisiin ja yhteismitattomiin merkityksiin, jotka yhdessä syventyvän käytännön kanssa muodostavat monenkeskisen tarkoituston. Tarkoitusto sisältää useita yhteen liittyviä, mutta ainakin osittain yhteismitattomia merkityskeskittyviä, »fokaalisia polttopisteitä», joilla on taipumus pikemminkin monistua ja hienontua kuin keskittyä ja yksinkertaistua. Tarkoituston syntyminen edellyttää siksi representatiivisen »jokin jonakin» -rakenteen häviämistä kokemuksen rakenteena. Tarkoituston keskittymät ovat moninaistuvia ja hajakeskeisiä kahdella eri tavalla. Ensinnäkin ne ovat kukin fraktaalaisia niin, että tarkentaminen keskittymän yksityiskohtiin paljastaa uuden tarkoituston. Toisekseen ne ovat synnyttäviä siten, että kustakin versoo kosketuksessa maailman kanssa uusia tarkoituksia. Tällainen tarkoitusto ei salli totalisointia, koska se on monenlaisten voimien ja energioiden liikuttama ja kattaa useamman kuin yhden toiminnan lähteen.¹³⁰

130. Totalisoimattomuuden ja siihen liittyvän villin energian symboliikkaa voi aavistella esimerkiksi Artemiin monirintaisessa hahmossa. Erämaa, villi seutu, jonka jumalatar Artemis on, ruokkii monella tavalla ja itsenäisesti.

Kun jokin ei esiinny jonakin representatiivisen mitan mukaan, muuttuu myös antroposentrismi suopeammaksi antropomorfismiksi. Tarkoituston ei-inhimilliset toimijat ihminen tuntee ja kohtaa ihmisen tavalla, mutta ilman mahdollisuutta asettaa niitä ihmisen mittaan. Esimerkiksi jumalilla, eläimillä, auringolla ja kasveilla on perinteisesti ollut omat mittansa, mutta nämä toisinaan yhteen kietoutuneet mitat, kuten esimerkiksi kreikkalaisessa käsityksessä kohtalosta, eivät ole ihmisten asia, puhumattakaan siitä, että ne olisivat tai niiden pitäisi olla hänen hallinnassaan. Siinä missä myöhäiskapitalismi kohottaa tuotannon ja kulutuksen ihmisen titaaniseksi mitaksi, tarkoituston tavat vuorovaikuttaa heterogeenisten voimien kanssa ovat nekin moninaiset. Nämä tavat olla ja neuvotella luonnonkokonaisuuden kanssa ovat merkityksellisiä, kokeellisia ja koettelevia. Kenties niissä on myös pyhyyden vivahde: pyhyys sisältää aina tarkoituston, koska jo pyhittäminen arkisen erottamisena pyhitetystä monistaa tarkoituksen kentän.

Tarkoitusto on tästä huolimatta pohjaltaan energian (epä)järjestäytymisen periaate, ei tiettyjen objektien tai edes arvojen summa. Niin ikään kieli voi toimia (tai olla toimimatta) tarkoitustona ja rakentaa sitä. Yhtä kaikki tarkoituston säikeet kutoutuvat kielen säikeisiin ja ovat siinä tunnistettavissa. Mutta niin kauan kuin kieltä ajatellaan olemisen kuvana ja siitä tehdään elämäntavan ylätaso, yhdenmukais-taminen on jo alkanut ja olletikin päästetty herrastelemaan¹³¹. Siinä missä alueella elämisen opettelu vaatii aikansa ja taitonsa, kieltä voidaan käyttää ja käpälöidä verrattain nopeasti, jos kohta se kantaa aina mukanaan jäänteitä ja äännteitä aiemmilta kielessä olleilta. Kieli on miilu, jossa homo- ja heterogeeninen sekoittuvat miltei salaa. Jokaisen kielenpuhujan,

131. »Herrastelusta» ks. Pylkkö 2006.

oli hän kuinka harjaantunut tahansa, kehollinen tilanne, jokainen asento, aivastus, ilme ja sanapaino päästää kielen järjestetyt osat vuotamaan lihaan ja lihan kieleen. Runous, ainakin toisinaan, voi tehdä kirjoitetulle sanalle samankaltaisen monimielistävän tempun kuin hengitys puheelle.

Aistillisista kokemuksista hajuun pohjaava selkiytymätön vainu voi lähimmin kertoa tarkoituston luonteesta. Tyypillisesti haju syntyy joka hengenvedolla uudestaan, monikeskeisenä ja vailla perspektiivistä pakopistettä tai etäisyyksiä mittaavaa kuulokuvaa. Kun haju kokoontuu muiden aistien ja kokemuslähteiden kanssa vainuksi, voi siinä vallita yhtä aikaa monta asiaa, monta päällekkäistä ja yhtäaikaista merkityksen tiivistymää vailla selkeitä rajoja. Ne kaikki liukuvat toisiinsa ja johtavat toisiinsa. Usein näkö on tematisoitu eritteleväksi ja yksilöiväksi, välimatkalliseksi. Sama pätee hieman lievemmin kuuloon. Näihin verrattuna vainu kertoo asioista takana ja piilossa, asioista vailla pysyvyyttä tai ydintä. Vähiten esi-
neistyneenä – voisiko nenäkeskeinen ontologia ylipäätään olla esineellistä? – vainu myös helpoiten johtaa asubjektiviiseen kokemukseen, muistiin ja haluun, joiden yhteys energiaan puolestaan on selvä. Ennen kaikkea hengitykseen kytkeytynyt vainu osoittaa tarkoituston syntymää liikkeessä, joka itsessään on monenkeskistä merkitystä ja joka vaikka kuinkakin hellästi ja hienovaraisesti, mutta kuitenkin voimaperäisesti synnyttää tarkoitukset aina uudestaan. Tarkoitusto syntyy hengittämällä, energeettisessä liikkeessä, joka ei ole valinnanvarainen sen paremmin tapahtumisessaan kuin merkittävydessäänkään.

Vertausta voidaan jatkaa huomaamalla, että tarkoitusto, vainu ja hengitys syntyvät ja liikkuvat pääosin itsestään, vailla tietoista tai tahdonalaista ponnistelua. Subjektin alueelle ne tulevat ikään kuin väkisin tai omalakisesti. Mutta silti niitä

voidaan ryhtyä myös harjoittamaan ja harjoittelemaan. Jos harjoituksessa on jokin tolkkua, esimerkiksi jokin kehollisesti välittyvä perinne, opettajia ja oppilaita, voi seurauksena olla muutakin kuin hyperventilaatiota tai mielenvikaisuutta. Tarkoituston ja ihmisen itseyden välille voidaan luoda samankaltainen vuorovaikutuksellinen, harjoitettava ja koetteleva suhde kuin hengityksen ja itseyden välille. Tässä kolmikantaisessa kompostissa – itseus, epäinhimillinen, itsenäinen merkityksellinen liike – tarkoitusto muokkaantuu ja voi synnyttää merkityksellisiä elämiä.

Produktivismi ja sen energiaan perustuva järjestys on ylittävissä kokemuksen tasolla, asubjektiiivisessa kokemuksessa, joka tuottaa elävän tarkoituston. Tällainen kokemusrakenne ei tunnusta laskennallisten, tuottamatta tuhlaavien, fossiilisten tai merkityserustaisten energioiden homogeenisiksi tarkoitettuja olemuksellisia eroja ehdottomiksi (koska kaikki energia energisoi), mutta ymmärtää niiden kohtalojen ja tarkoitustojen laadut ja merkitysten saumat.¹³² Ymmärrys ei ole

132. Pauli Pylkkö (2006) on ehdottanut sanaa »merkillisyys» tarkoittamaan suomen kielessä ja mielessä esiintyvää kokemuksellista merkitystä, joka ei ole jäännöksettömästi käännettävissä (eli yhteismitallistettavissa) indoeurooppalaisiin kieliin. Jos indoeurooppalaisiin kieliin, kielioppiin ja pääosaan filosofiaan sisältyvä käsitys itseidenttisestä ja persoonallisesta subjektista kuvataan Pylkkön tapaan miehittäjänä, joka asuu asubjektiiivisessa ja ametafyysisessä ei-indoeurooppalaisessa kokemuksessa, voidaan subjektin (ja laajemmin eurooppalaisen sivilisaation) tehtävää kuvata heterogeenisen kokemuksen homogenisointina, puhdistamisena ja lopulta totalisointina. Samalla subjektiiivisuuden asteen kohottaminen ja subjektin pysyvyyden varmistaminen merkitsevät kokemuksen voimakkuuden heikentymistä. Heterogeenisen kokemuksen näkökulmasta teoretisoituna subjekti voidaan kyllä muodostaa (käytännössä menetelmät tunnetaan kasvatuksessa ja koulutuksessa – lasten riistäminen perinnekulttuurin keskeltä sisäoppilaitokseen on yksi tunnetuimmista menetelmistä, joka kuitenkin usein kääntyy itseään vastaan; tehokkaammin tuntuu toimivan houkutteleva helppous ja mukavuus, esimerkiksi Borgmannin laiteparadigma). Teoreettisesti subjektin ja objektin ja siten »jokin jonakin»-rakenteen yhtäaikaisen synnyin ovat kuvanneet monet psykologit ja filosofit, mutta kokemuksellisesti yritys on nurinkurinen, kos-

subjektiivisesti valittavissa, vaan ylisukupolisesti eletävissä. Ylipäätään tarkoituston ristiriitoja ei ratkota vaan saumataan. Voidaan toki sanoa, että tietty energia on laskennallisesti parempaa, saastuttamattomampaa, helpommin saatavilla tai uusiutuvampaa, mutta lopulta tietyn energiamuodon hyvyys selviää vasta siinä kokemuksellisessa yhteydessä, jossa energialähteen käyttämisen ja laitteistamisen sijaan sitä koetellaan tulemalla sen koettelemaksi totalisoimattomassa fokaalisessa käytännössä, toisin sanoen alueellistamalla.

Vain tietyllä energialla elämällä voidaan saada selville, onko siitä antamaan voimaa elää pitkiksi, yksilöttömiksi ja historiallisiksi ajoiksi. Voiko se tulla silloin itsensä kannatteleiseksi ja ihminen sen alistumattomaksi ja juurtuneeksi osaksi halustaan ja ilostaan? Emme tiedä – ainakaan vielä.

Homogeenisen mitan maailma on samalla perinteisesti ymmärretyn etiikan maailma, jossa yksilön tekoja voidaan ainakin periaatteessa arvioida vertaamalla niitä annettuun mittaan. Sen sijaan heterogeeninen tarkoitusto ei anna yksittäisiä eikä yksikäsitteisiä eettisiä mittoja. Kysymys hyvästä ja pahasta on pikemminkin kysymys hyve-etiikan kaltaisesta harjaantumisesta. Yleisten esikuvien sijaan tarkoituston tieto tarjoaa erityisiä esimerkkejä. Tämä koskee myös suhdetta tuotantokoneeseen ja sen fossiiliseen ehtoon. Totalisoivasta fokaalisuudesta irrottautumiseen ei riitä, että esimerkiksi fossiilisten polttoaineiden riittävyttä tai niistä syntyviä hiilidioksidipäästöjä koskevat tosiasiat tuodaan esiin ja otetaan huomioon tuotantokonetta optimoitaessa. Rajoittaminen ja suojeleminen, niin välttämättömiä ja

---

ka siellä, siis subjektissa, ei ole mitään; »es gibt keinen *Da da*». Heterogeeninen kokemus on voimistettavissa vain tarkoitustona, ei subjektiivisena puhdistamisena. Pylkön termein sanottuna antikolonialistinen tehtävä suomen kohdalla olisi siis tiheiden merkillisyyksistöjen synnyttämistä.

kiireellisiä kuin ne ovatkin, jättävät tarkoitukset monentamatta ja siksi niitä koskeva tieto pysyy eriyttävänä, vaikutuksettomana.

SAUNAAN!

Saunalla on tehtävänsä. Vanhastaan sitä on käytetty saunomisen lisäksi maltaanteosta palvaukseen, asumisesta kuppaukseen. Monifokaalisuus tarkoittaa tässä yhden fokaalisen pisteen monitahkoisuutta ja monikäyttöisyyttä, samaan tapaan kuin hyvällä puukolla voi tehdä suuren osan talon päivittäisistä töistä. Moninaisuus ei kuitenkaan ole vapaata tai irrallista, vaan ulkosauna toimii tehtävissään siksi, että sillä on tietty alueelle otollinen paikka ja etäisyys suhteessa päätaloon, pihaan, maihin, järveen ja metsään. Samaan tapaan hyvä puukko on monikäyttöinen, jos se on aina mukana käden ulottuvilla, kehoon fokalisoituneena ja kehon fokalisoimana. Fokaalinen käytäntö purkaa erikoisuudessaan erikoistumista ja eriytymistä, koska se on samaan aikaan yhtäältä rajattu ja toisaalta avoin toiminnan kokeellisuudelle. Fokaalisuus toimii vapauttavana rajoitteena.

Saunominen yhdistää heti alkuun käytäntönä henkisen ja aineellisen, rituaalisen ja arkipäiväisen peseytymisen. Se on samaan aikaan julkinen ja yksityinen, avoin ja intiimi. Fokaalisena käytäntönä saunomisen ritualisointi voidaan tehdä mielivaltaisen tarkasti, ja joka tapauksessa se edellyttää paikalta ja esineiltä tietynlaisuutta. Nimenomaan yleiseen saunaan kuuluu

myös alastomuuden mukanaan tuoma lihallisuus ja samanvertaisuus, ei-liberaali ja radikaali demokratia, joka kirjaimellisesti riisuu sivilisaation vieraannuttavan symbolikerroksen. Vaikka saunomiselle on terveydellisiä ja järkeviä syitä, yleisissä saunoissa kokeneet saunojat tapaavat olla tuntikaupalla, mikä ei palvele kuin itseään, saunakokemusta ja siitä saatua usein uuvuttavaakin nautintoa. Tätä halua olisi mahdotonta kutsua viihteeksi. Ankara saunominen ei välttämättä ole pidemmän päälle enää erityisen mukavaa ja siihen liittyy usein ekstaasin fysiologia – huimaus, hengityksen muuntuminen, verenkierron syveneminen, aistikynnyksen madaltuminen ja voimistunut tietoisuus omasta ruumiista ja tuon lihallisuuden rajallisuudesta. Kehollisena kokemuksena sauna edelleen nivoo yhteen heterogeenisiä aineksia: lähes tuskallisen kuumuuden ja nautinnon, alastomuuden eroottisen vireen ja sen kiellon, saunan perinteisen roolin syntyvän ja kuoleman sijana, hiljaisuuden ja toisaalta saunasopimukset ja niin edelleen.

Yleinen sauna on yleinen siis myös bataillelaisessa mielessä, mutta toisaalta tuota yleisyyttä tukee rituaalinen käyttäytyminen, jonka rippeet ovat edelleen – tai uudelleen – jäljellä. Sauna ja saunovat ihmiset hohkaavat lämpöä ja höyryä yli oman tarpeensa, keräävät sitä löylyhuoneessa ja antavat sen purkautua ulkona ja nousta taivaalle. Kiuas ja sen rakenteistama huone on väkevän fokaalinen paikka, mutta tuo fokaalinen mahdollistaa energettisen tuhlauksen vailla hyperlogistiikkaa, jota esimerkiksi öljylämmitys vaatii ja jota määrittelee optimointi, energiamäärän mitattavuus ja rahallinen vaihdettavuus.¹³³ Saunoja sen sijaan kerää energiaa kehoonsa vain

133. Sähkösauna on toki parempi kuin ei saunaa lainkaan. Tämä suostumus liudennukseen kertoo sekä mukautumisesta tuotantokoneen helppouteen että halusta ritualistiseen kokemukseen. Kovin harva lopulta väittäisi, että puusaunan kokemus olisi ohuempi tai heikompi kuin sähkösaunan. Saunakokemuksessakin on siis heterogeenisyydestään huolimatta homogeenisen

luovuttaakseen sen avaruuteen, rauetakseen, tyhjentyäkseen ja nauttiakseen siitä kuin eläin leikistä. Fokaalisuus tässä rituaalisessa ja yleisen talouden merkityksessä on yksinomaan energian kauttakulkupaikka, ei varasto, jota voitaisiin säännellä ja käyttää tarpeen tullen. Mitä enemmän ihminen valuu ja vuotaa hukkaan aurinkoa tai löylyä, sitä löysempi on minuuden solmu ja sitä suurempi palvelematon nautinto. Fokaalisessa avautuu yksi vieraantumisen ylittämisen tapa: misään olennaisessa mielessä ei ole vieraantunutta minuutta, on vain energian orgaanisia solmuja, jotka ovat alkaneet puhua.

Tulen, veden, puun, puhtauden ja likaisuuden yhteys, yhteisöllisyys ja hiljaisuus, kuuma ja vilpoinen vuorottelevat ja yhdistyvät saunakokemuksessa. Julkinen sauna on vielä joi-takin vuosikymmeniä sitten ollut yhteisöllisesti välttämätön, samaan aikaan käytännöllinen ja mielihyvän lähde. Ylisukupolvinen merkitys, sauna syntymän ja kuoleman sijana on medikalisoitu, mutta käytännön historiallisuus säilyy saunomisen perinteissä ja yksityiskohdissa. Vaikka lähes kaikki tarve-esineet on nykyisin korvattu synteettisillä, muovinen vihta ei tulisi kuuloonkaan, olisi se muuten kuinka kätevä tai taloudellinen hyvänsä. Tämä ei kenties johdu niinkään halusta säilyttää alkuperäinen tai aito yhteys menetettyyn elämäkokonaisuuteen, saunapolkuun koivuineen, vaan saunan fokaalisuuden vastarinnasta. Fokaalisuuden materiaalisuus on erottamattomissa siitä kumpuavan kokemuksellisuuden mielestä. Saunan henki on saumautunut aineeseen, joka fokaalisessa pisteessä ei voi olla elotonta. Se on merkittävää, kertovaa ja ajankiertoon kaartuvaa. Ehkä muovivihdan viheliäisyys on myös, että saunassa käytettynä se saattaa

---

järjestävä puolensa, mutta toisaalta tämä tekee kokemuksesta entistä heterogeenisemmän, koska »puhtaan heterogeeninen kokemus» olisi periaatteellisenä tavoitteena homogeeninen.

muovin eloon, purkaa muoviin yleensä liittyvän vierauttamisen.

Saunakokemuksessa on hyvin vähän hallintaa, mutta sitä enemmän siinä on vallitsevuutta ja ei-yksilöllisiä periaatteita, jotka opitaan vain saunan levollisuudessa ja hiljaisuudessa. Saunassa ja sen läheisyydessä vallitsevat esimerkiksi maisema, ilmanala, valon vaihtelut, kieli hiljaisuuksineen ja kaikki peruselementit, jotka tulevat kirjaimellisesti iholle. Saunominen on suoritukseton harjoitus vallitsemisessa pidättäytymiseksi, suvereenia nöyrytmistä tarkoituston hengittävälle kokemukselle ja ankaran nautinnollinen lihallinen hartaus.

Yleinen sauna luo tarkoituston, jossa yhteisölliset merkitykset kokoontuvat usealla eri tavalla fokaalisen käytännön ympärille. Tarkoituston solmukohdat syntyvät ikään kuin törmäys- ja yhteenvirtauskohtina ristiriitaisen ja jännitteisen kokemuksentän sisällä, jossa kokemukeskittymät («ihmisyksilöt») ovat jakautuneet subjektista. Paradoksaalista tai ei, alastomuuden myötä kukin on läsnä tämyydessään, mikä liudentaa yksilöllisiä rajoja.

Mitä sitten ovat yleisen saunan tarkoituston solmukohdat ja miten ne moneutuvat ja vuorottelevat? Yksi alati hedelmällinen fokaalisten käytäntöjen monistaja ja syventäjä on hengen ja aineellisen yhteys, joka saunassa uutetaan esiin lämpötilan muuntelulla, alastomuudella ja vedellä. Henki ei voi saunoa, mutta ei löylytteleminen käy hengettäkään. Hengen ja aineellisen tarkoituston syntymää on usein tavoiteltu erilaisin rajapinta-vertauskuvin, ikään kuin tarkoitusten juonteet lähtisivät liikkeelle näiden kahden kipunoivasta yhteentörmäyksestä tai loputtomien rajaviivojen kiharaisista sopukoista. Mutta paremmin yhteyden moninaistavaa ja paikallistavaa voimaa kuvaa juuri kokemuksellinen yhteys, joka rouhii yhä uusia todellistumisen kokemuksia. Toinen rikas

solmukohta seuraa suoraan erityisenä mieli–ruumis-yhteytenä olemisesta: saunomisen liittyminen kuolleisiin ja syntymättömiin eli ylisukupolvisen esiintymiseen erityisessä kokemuksessa. Ylisukupolvisuus moneuttaa kokemuksen keskukset ja voimistaa niiden suhteita, aina egon häviämiseen asti.

Parhaimmillaan yleinen sauna synnyttää alati uusia tarkoitustoja vailla pakottavia tiivistymispisteitä – vailla yhtä nielua – mutta kuitenkin siten, että saunominen itsessään on omaan energeettiseen pohjaansa syventyvä ja siten kantaa ylisukupolvista taitoa ja paikallisen elämänmuodon ehtoja. Hengenvedoin uudistuvan vainun tapaan saunominen synnyttää jokaisella kerralla uuden mutta mahdollisesti perusteellisesti tutun moninaisuuden, joka on voimallinen, koska se on vaila totalisointia ja hierarkiaa.

MITÄ SITTEEN?

Allan Stoekl on poikkeuksellisesti yrittänyt Bataillen pohjaten yhdistää yleisen talouden tarkoituksettoman tuhlauksen ja öljyhuipun vaatiman energiaresurssien rajallisuuden tunnistamisen¹³⁴. Helppoa se ei ole, koska merkityksen perustava yleinen talous ei voi olla laskelmoiva eikä hyötyyn tai eloonjäantiin tarrautuva, kun taas fossiilisten resurssien rajallisuus ja ekologinen ajattelu ylipäättään näyttäisivät kannustavan huolelliseen järjenkäyttöön ja entistä tarkempaan kirjanpitoon, jotta elämän jatkuminen ylipäättään kävisi päinsä. Niinpä Stoekl ei voikaan ehdottaa tavanomaisessa ekologisessa ajattelussa tarkoitettua kestävyyttä (*sustainability*) tavoitteeksi, vaan esittää jälki-kestävyyden (*post-sustainability*) yhteisöä, jossa vallitsee »laskelmoimattoman oheisseurauksen» etiikka.

Ajatuksena on yksinkertaista, että hyödytön tuhlaus tuottaa laskelmoimattomana oheisseurauksena yhteisön, tai tarkemmin sanoen pyhyiden ja fokaaliset käytännöt, jotka muodostavat yhteisön yhteisönä. Tuhlauksen on oltava laskelmoimaton, koska muuten hyödytön tuhlaus, uhri, ei olisi suvereeni vaan palveleva. Lisäksi uusi yhteisö on oheisseuraus,

---

134. Stoekl 2007.

koska uhri on itseisarvoinen. Resurssien tuhlailevaisuuteen perustuvan mutta hyötyä ja ihmisen mittaa palvelevan talouden sijaan Stoekl tavoittelee sekä Jumalan kuoleman että ihmisen kuoleman (koska ihmisen aika on fossiilisten polttoainneiden aika) jälkeistä taloutta, jossa ihminen liittyy rajallisena, mutta ei mittaa antavana, kokonaisvaltaiseen yleisen talouden energiaan. Stoekl luonnostelee tuhlaukseksi esimerkiksi jätteen muuttamista kierrättämällä, kun kierrätetyssä kappaleessa säilyy sen historia jännitteisine merkityksineen, jotka uhrataan uudelle käytölle¹³⁵. Tällainen »erotisoitu kierrätys»¹³⁶ antaisi Stoeklin mukaan mahdollisuuden ihmislihan samanaikaisen rajallisuuden ja tuhlautuvuuden tai tuhlaavaisuuden tunnistamiseen vailla tarvetta päkistetyn järjelliseen itserajoitukseen. Jos tästä sitten seuraisi ainakin nykyistä pitkäikäisempi ja vähemmän tuhoava elintapa, sen parempi, vaikka sitä ei tavoitteeksi voikaan suoraan asettaa.

Tällä kaltevalla pinnalla on vaikea seisoa liukumatta kohti »laskelmoitua laskelmoimatonta oheisseurausta». Tietenkin on olemassa monenlaisia suunnittelun, käytön ja uudelleen käytön kerroksia ja muotoja. Aivan kuten sota luonnon resurssien valtaamiseksi, järkevä homogeeninen käyttö usein kätkee järjettömiä ja ristiriitaisia tavoitteita, esimerkiksi halun tuhota ja tuhoutua. Stoeklin alkemistiseen jätteestä uhriksi -muutokseen voidaan joka tapauksessa sisällyttää merkittävä hierarkian vastainen kierto. Öljytaloudessa jäte on tuotannon pääte piste. Tuotteiden kierto suuntautuu Virilion kuvaamassa vauraus- ja nopeuspyramidissa ylhäältä alaspäin. Kyky liikkuu nopeasti ja kyky tuhlaata energiaa ovat varallisuuden keinoja ja merkkejä. Mitä alemmas pyramidissa mennään, sitä vähemmän kykyä nopeuteen ja energian

135. Sama, 147–148.

136. Sama, 188.

tuhlaamiseen ja sitä enemmän riippuvuutta lihastyöstä ja aineesta.¹³⁷

Samaan tapaan uusi tuotanto ja uudet tuotteet, joihin tarvitaan paljon energiaa, kuuluvat pyramidin huipulle, josta jäte ja kaikkalainen rajallisuus poistetaan. Energia, uutuus, tuotteisuus virtaa pyramidissa ylöspäin, jäte alaspäin. Tämä järjestys tuntuu yhtä luonnolliselta kuin Graeberin kuvaama väkivallan järjestys: väkivalta ylhäältä alas on luonnollista ja jää huomaamatta, kun taas väkivalta alhaalta ylös herättää pelkoa ja kauhistusta. Niinpä Stoeklin erotisoitu kierrätys, joka pyramidin näkökulmasta virtaa vastakarvaan muuttaen jätettä pyhäksi ja uhrattavaksi, alhaalta ylös, ja sisältää samalla pyramidin huipusta riippumattoman merkityksen, on ilman muuta paitsi antinaftistinen, myös öljyn luomien hierarkioiden ja valtarakenteiden vastainen. Kokemuksellisestikin on tunnistettavissa, kuinka merkityksellinen kierrätys rakentaa itsenäisyyttä ja välttää tuotantokoneen palveluksen.

Toinen Stoeklin oppi koskee rajallisuuden ja tuhlaavaisuuden yhdistymistä. Yhdistyminen liittyy jo aiemmin mainittuun hyödyn ja kauneuden, käyttöarvon ja maailmankuvan yhtymiseen jonkin kulttuurin esineissä. Itse asiassa nämä kaksi ovat tyypillisesti yhdessä, mutta yksi öljyn aikakauden katkoksista on niiden leikkaaminen irti. Sama koskee rajallisuutta ja tuhlaavaisuutta, jotka kokemuksellisesti liittyvät toisiinsa, ellei niitä jatkuvalla energiansyötöllä irroteta toisistaan. Esimerkistä käy modernin mielellään primitiiviseksi nimeämä metsästys, jossa metsästäjä ei suinkaan hae välineillään syötäviä lihankappaleita, vaan joutuu metsästäessään oman

137. Ulvila & Pasanen (2010, 42–45) kuvaavat Thorsten Veblenin käsityksiä avuksi käyttäen, kuinka kulutus on suurelta osin ylikuluttavan yläluokan matkimista (kullekin luokalle aina sitä ylempänä olevien matkimista), eliitin kulutuskäyttäytymisen jäljittelyä, ja kuinka kyky tuhjata energiaa on eliitin merkki, johon »vebleniläinen» kulutus pyrkii.

rajallisuutensa ja sen tuhlaamisen eteen, koska metsästettävä ja metsästäjä ovat tarkoituksellisesti yhtä. Ääritapauksessa metsästäjä uhraa eläimen tappaessaan sukunsa toteemieläimen, oikeastaan itsensä tai vielä paremmin laajennetun itsensä, sukunsa. Tällainen »primitiivinen holismi» kertoo energettisestä hienostuneisuudesta, johon öljytaloudella ei ole ollut varaa.

Rajallisuuden ja tuhlaavaisuuden, käytön ja kauneuden yhdistäminen ovat naftistisen unohduksen kokemuksellisia karkottajia. Mutta molemmat niistä ovat hyvin vaativia ja epäintellektuaalisia, myös epäyksilöllisiä tehtäviä, joihin tarvitaan alueellista kokemusta ja elämäntapaa. Tässä olemme myös edelleen neljännen ehdon armoilla. Jos öljyn aikakausi riippui siitä, että öljyä ylipäätään on olemassa, öljyn jälkeisen aikakauden piirteet riippuvat siitä, onko alueita ylipäätään (enää tai jo) olemassa. Ihminen tarkoitustollisena voi opetella ja kenties ymmärtääkin alueellisuutta, mutta hän ei voi sitä luoda.

Tunnettu bioregionalisti ja runoilija Gary Snyder kuvaa *Erämaan opetuksessa* paikallisten luonnonolosuhteiden ja alueellisen näkemyksen tärkeyttä. Bataillen ja Borgmannin tapaan hän tunnistaa villin kokemuksen ja teknologisesta totalisoinnista erotetun pyhyiden olevan teknologiaa edeltävän elämän ja myös sen ylittämisen ja jälkeisen maailman tarpeellinen osa. Hyvin borgmannilaiseen tapaan Snyder liittää tarkoituston rakentumisen taidokkaaseen elämään tietyn luonnonympäristön kanssa. Bioregionalismi yhdistyy sisäisen kokemuksen polkuun, kun itämaisista perinteistä ammentavalle Snyderille yhteys luontoon on myös virheellisestä yksilöllisyydestä, egoismista ja yhteisöllisistä paineista vapautumista. Siksi fokaaliset käytännöt eivät merkitse välimatkallista erottumista luonnosta, ala-aineesta, tai totalisoivaa hallintaa,

vaan Snyder korostaa, että harjaantuminen tarkoittaa »irtautumista sattumanvaraisista ja pettävistä ehdollistumista»¹³⁸ – meidän tapauksessamme erityisesti naftismista.

Empiirisesti voidaan havaita, että luonnon kanssa pitkään sitä tuhoamatta eläneet ihmisryhmät ovat harjoittaen muodostaneet elintapansa yhdessä ympäristönsä kanssa – jopa niin, että nimettävissä olevat paikat ovat pyhiä. Tällaisen elintavan rajat näkyvät teknologiselle katseelle turhina ja tarpeettomina. Pyhien paikkojen koskemattomuus, epätaloudellisuus, esimerkiksi kaiken eloonjääntiin tähtäävän kuten kaivostoiminnan ulkopuolisina, tai vaikka joidenkin päivien henkinen sopimattomuus kalastukselle vaikuttavat taikaukolta ja takaperoisuudelta. Mutta tämä turhuus ja käyttökellottomuus, joka pyhyyteen kätkeytyy, voi olla myös merkki toisenlaisesta tiedosta. Suomalaisessa kansanrunoudessa sitä kutsutaan synnyiksi. Syntyjen tunteminen tarkoittaa länsimaiselle katseelle turhaa ja mahdotonta kokemusta siitä, miten on elettävä, jotta elintapa muuttuvana kokonaisuutena muuttuvassa luonnossa on mahdollinen. Samaan tapaan kuin ei-teknologisissa harjaantumisen tuloksena syntyneissä esineissä ei ole eroa kauneuden ja tarkoituksenmukaisuuden (designin ja funktion) välillä, synty tiedossa ei ole eroa tiedon ja toiminnan (kognitiivisen ja eettisen) välillä.

Synty tieto ilmenee tietävänä toimintana. Mikä pahinta teknologiselle katseelle, tällainen synty tieto ei välttämättä ole itsetiedotonta. Itsetiedottoman, ikään kuin alueella sattumalta syntyneen »primitiivisen» synty tiedon teknologinen ajattelu vielä voisi jotenkin hyväksyä: kenties jotkin perinnekulttuurit ovat silkkää pitkäikäisyyttään osuneet vahingossa kestävään elintapaan. Mutta empiiriset havainnot vihjaavat, että synty tieto voi olla sekä keinotekoisista (ei siis alkuperäistä

138. Snyder 2010, 157.

tai itsestään maasta nousevaa) että tietoisista; sen tuntija voi tietää mistä se on, mitä varten se on ja että se on.¹³⁹

Sen sijaan synty tieto tarkoittaa valppautta, jossa kulloisenkin kokonaisuuden toiminnallisuus aina edellyttää joitakin ehtoja, joita ei voida muuttaa ilman, että kokonaisuuden merkitys muuttuu. Muuttuvan kokonaisuuden reunaehdot voidaan havainnollistaa ajattelemalla eläinten hahmoja, vaikkapa päästäistä, hiirtä ja rottaa. Kaikilla kolmella on suunnilleen sama muoto: ohuet jalat, pitkähäkö sukkularuomis, pienet korvat ja jonkinlainen kuono. Yhdenmukainen muoto voi siis esiintyä eri kokoluokissa pikku päästäisestä julman kokoiseen rottaan. Mutta koon kasvatus ei voi olla mielivaltaista. Jossain vaiheessa tulee raja, jossa päästäismallisen ohuet jalat eivät enää kantaisi pitkulaista ruumista, vaan raajojen olisi paksuunnuttava ruumiinpainoa vastaaviksi. Raajojen paksuuntuminen edelleen vaatisi muutoksia esimerkiksi verenkierrolta, luustolta ja niin edelleen. Muutosta – esimerkiksi kasvua – voi pitkään tapahtua saman hahmon rajoissa, kunnes jollakin rajalla vaaditaan kokonaisvaltaisempaa uudistusta.¹⁴⁰

Synty tiedon olemassaolo ei takaa siihen perustuvan yhteisön menestymistä, kuten Väinämöisen kohtalo *Kalevalassa* kertoo. Kaikesta tietäjyydestä iänikuisuudestaan huolimatta hän haipuu kristillistyvässä maailmassa juominkien viihdenumeroksi, kunnes älyää kokonaan häipyä. Koska synty tieto muodostuu omaan tahtiinsa ja elämä ei-inhimillisine voimineen toimii omaan tahtiinsa, voi synty tieto olla epä-

139. Leena Valkeapään poroja paimentavaa saamelaista elämäntapaa koskeva väitöskirja (2011) esittää Nils-Aslak Valkeapään tekstejä tulkiten, että saamelainen yhteisö on tietoisesti rajoittanut lapsilukua elinympäristön ehdoilla.

140. Näistä muodonmuutoksista ja kapitalismin pullonkauloista ks. myös Vadén 2010b.

onnistunutta, vääräaikaista, tarpeettomaksi koettua. Elämä, myös sellainen, jonka synnyt tunnetaan, voi aina epäonnistua. Syntytieto on tiedon laji, joka voi puuttua. Sen olemassaolo antaa mahdollisuuden elämäkokonaisuuden muuttamiseen merkityksellisellä ja uutta merkitystä luovalla tavalla, poistaa väärinkäsityksiä ja väärintekemisiä, jotka repivät ehtoja irralleen elämäntavasta itsestään. Näin syntytieto hälventää nihilismii takaamatta sen kummemmin yksilön kuin yhteisönkään menestymistä. Pikemminkin voidaan todeta, että nihilistinen – omia ehtojaan tuntematon – elintapa voi olla hyvinkin toimiva ja menestyvä, suorastaan ylivoimainen. Synty tiedonkaan kohdalla tiedolla, hyvällä ja onnistumisella ei ole välttämättömiä yhteyksiä.

Syntytieto koskee muuttumisen ja rajojen osaamista, sekä henkistä että aineellista. Elintapojen ja keinojen, siis alueellisten kulttuurien, kohdalla dialektiset muutokset määrästä laaduksi ja aineesta hengeksi ovat erityisen tärkeitä synty tiedon osia. Esimerkiksi aineellisesti kasvaessaan jokin elintapa voi kohdata henkisen rajan, jossa sama elintavan kokonaisuus ei enää sellaisenaan kannaa. Vastaavasti aineellinen elintapa voi ympäristön muuttuessa käydä henkisesti mahdottomaksi, esimerkkinä eränkäyntiin perustuva kulttuuri tai maastamuutto 60–70-luvuilla Suomessa, jollei shamanistis-yhteisöllisesti pystytä luomaan uutta synty tietoa hengittävän tarkoituston ala-aineiselle pohjalle. Tällainen uudelleenluonti onnistui saamelaisten siirtyessä eräelinkeinoista poronhoitoon.

Väinämöisen – tai yhtä hyvin Louhen – syntytieto kalevalaisissa runoissa tarkoittaa, että Väinämöinen tietää, miten kalevalaisen (ja Louhi pohjolalaisen) yhteisön aineellisen ja henkisen elämän kokonaisuus voi muuttua pysyen yhä merkityksellisenä ja aineellisesti mahdollisena – ja vastaavasti tietää,

missä tämän elämäntavan rajat ovat. Kilpalaulannassa Joukahaisen kanssa Väinämöisen synty tieto paljastuu, kun hän osoittaa Joukahaisen sinänsä kohdallisen faktatiedon kalojen kutuajoista ja maantiedosta kalevalaiseen elintapaan yhteensopimattomaksi ja siten pettäväksi.

Keskeinen sattumanvarainen, ainutlaatuinen ja pettävä – sokean pisteen tuottava – ehdollistuma viimeisen sadan vuoden globalisoituneessa elintavassa on korkean EROEIn fossiilienergian syöttäminen tuotantokoneeseen. Harjaantuminen pois tästä ehdollistumasta on mahdollista yhteisöllisinä käytäntöinä, jotka sitoutuvat paikallisten luonnonympäristöjen paikallisuuteen. Voi olla, että yhteiskuntajärjestyksellisesti luonnonympäristöjen säilyttäminen olisi tehokkaampaa jonkinlaisessa totalitarismissa, kuten esimerkiksi Pentti Linkola on perustellut¹⁴¹, mutta tällainen totalitarismi väistämättä merkitsee kokemuksen homogenisointia ja kesyttämistä, uusien egologisten harhojen kasvattamista. Siksi yhteisöllisten käytäntöjen tulee olla tarkoitustaan laajentavia ja monistavia, tarkoitustollisia pikemmin kuin fasistisia.

Linkolan ja monien muiden totalitarismiin luottavien ympäristövallankumouksellisten kokemuksellisenä lähtökohtana on raivo ja suru luonnon kohtalosta ja siitä nouseva vaikaumus asian kiireellisyydestä, yhdistettynä relativistisen ja tasa-arvoisen demokratian halveksuntaan. Totalitarismi vihayden nimissä on mahdollinen, kenties jopa monella mittapuulla toimiva järjestelmä. Mutta Bataillen kuvaamaan tapaan siitä tulee muodostumaan uusi homogenisoitu alue, jolle niin pohjamaterialismin kuin ihmiskokemuksen yhteismitattomuus muodostaa ongelman, kenties suorastaan vihamielen. Tätä keskittymis- ja puhdistumispyrkimystä vasten on ehkä luettava Snyderin sanoja:

---

141. Linkola 2004.

»Asioiden pyhäksi julistamisella ei ole mitään kiirettä. Mielestäni meidän pitäisi olla kärsivällisiä ja antaa maalle paljon aikaa kertoa olemuksestaan meille tai tulevaisuuden ihmisille. Kultatikan huudahdus, harmaaoravan hassu nopea tirsutus ja putoavien tammenterhojen pauke vajan katolla riittävät meille toistaiseksi aivan hyvin.»¹⁴²

Tämä rauhallisen odotteleva ja harjaantuva suhtautuminen pyhään liittyy myös Snyderin monien muiden tavoin huomaamaan useiden niin kutsuttujen alkuperäiskansojen perimätietoon tai profetiaan, jonka mukaan miehittävän valkoisen miehen valta tulee aikoinaan päättymään. Tuolloin uudelle suvereeniuudelle tulee tilaa ja monet alkuperäiskansojen profetiat ennustavat jopa valkoisen miehen kääntyvän perinteiden puoleen hetkellä, joka hänelle on poikkeustilanne tai suorastaan hätä. Myös Heidegger, joka ajatteli teknologian ylittämisen olevan mahdollista vain tiukan eurooppalaisella, kreikkalais-saksalaisella maaperällä, puhui tarpeesta »valmiuteen valmistautumisesta» ja ei-teknologista olemisenymmärrystä avoimena pitävistä »vastarinnan soluista» (*die Zellen des Widerstandes*), jotka odottavat kriisin hetkeä, jolloin niiden apua tullaan hakemaan¹⁴³.

Harjaantuminen on poliittisen ja kokemuksellisen ekonomin näkökulmasta elämää ilman fossiilisia polttoaineita, ilman niiden työtä ja niistä massatuotettuja esineitä. Tätä harjaantumista on jo liikkeellä, koskaan kunnolla modernisoitumattomien ja globalisoitumattomien perinnekulttuurien rippeiden piirissä, ja myös enemmän tai vähemmän tietoisena pakona fossiilikapitalismista. Ekokylät, permakulttuuri, siirtymäliike, yhteisöviljely ja niin edelleen: kaikkia luonnehtii tar-

142. Snyder 2010, 164.

143. Heidegger 1987, 352.

peellinen ylyksilöllinen ja ylisukupolvinen naftismin jälkeisen elämäntavan hahmottelu ja opettelu.

On nimittäin olemassa kapinallisuuden muoto, joka itää merkityksellisestä työstä, yhteydestä luontoon ja luonnon kanssa elävään yhteisöön, joka suhtautuu epäilevästi tai kielteisesti keskusten laajentumispyrkimyksiin, erityisesti ajatukseen edistyksestä ja yhtenäiskulttuurista, mutta on silti avoin kielirajat ylittävälle rauhanomaiselle yhteistyölle. Henkinen ja aineellinen itsenäisyys tyypillisesti hylkii valtioita, jotka perustuvat sosiaaliin hierarkioihin ja niin väen kuin muidenkin elämän edellytysten pakko-ottoihin. Tämä kapinallisuus on paljolti jätetty ulos historiasta, koska se ei sovi sen paremmin voittajien imperialistisiin kertomuksiin kuin valistuksen ajatukseen yleisestä ja yhtäläisestä ihmisluonnosta, joka näyttäytyy hyötyä etsivänä teknologisena järkenä.

Kun fossiilisten polttoaineiden käytön kasvu taittuu ja lopulta vajenee, kapinallisuudelle aukeaa uusia polkuja. Merkityksellinen työ ja sitoutuminen luonnonympäristöihin eivät enää vaikuta toivottomilta vanhanaikaisuuksilta ja umpikujilta. Monet takapajuisuudelta näyttäneet asiat – kuten maan aineellisuuden tunteminen – muuttuvat etupajuisuuksiksi. Samaan aikaan koneellistuneiden keskusten käsi lyhenee ja ote heikkenee paikka paikoin. Näin vaikka imperiumin hierarkioiden ylläpito tulee lähivuosina tarkoittamaan myös entistä rajumpaa riistoa ja paljaampaa epäoikeudenmukaisuutta, autoritaarisuutta. Tästä seuraa kaksi tehtävää, aineellisesti ja henkisesti riittävän omavaraisen elämän rakentaminen yhteistyössä muiden samoihin ehtoihin sitoutuvien ryhmien kanssa ja ruhjovien talouspoliittisten järjestelmien estäminen.

Kapinallisuus, jota voidaan kutsua vaikka pyrkimykseksi itsellisyyteen, ei ole kaksiarvoinen joko-tai – joko me tai nuu,

joko syrjäseutu tai metropoli, joko nykyaika tai menneisyys – vaikka se usein ilmeneekin kamppailussa, jossa keskusta pakottaa reunaan kaltaisekseen ja reuna pistää hanttiin. Pikemminkin se pyrkii liuottamaan tiukkoja erotteluja ja rei'ittämään loke-rointeja. Sekä-että tarkoittaa sekoittuneisuuden ja epäpuhtauden kokemista ja hyväksymistä. Ihmisyksilö ei ole vain yksi, vaan haluaa yhtä aikaa ristiriitaisia asioita. Monesti olosuhteet ratkaisevat, mitkä kasvot pääsevät esiin.¹⁴⁴ Sama koskee yhteisöjä, ryhmiä, kansoja, kieliä.

Otetaan kaksi tahallaan erilaisen kokoluokan esimerkkiä henkisen itsenäisyyden tavoittelusta. Esseekokoelmassa *Uralilainen ikkuna* Ville Ropponen (2012) kuvaa niin kutsuttujen suomalais-ugrilaisten kansojen tilannetta ja erityisesti kirjallista kulttuurielämää nyky-Venäjäällä, joka on myös nyky-Eurooppaa. Uralilaisiksi hän kutsuu näitä ryhmiä siksi, että yhdistelmä »suomalais-ugrilainen» antaa liian isovelimäisen aseman suomelle ja jättää suotta pois samojedikielet, jotka kuitenkin jakavat saman kielijuuren ja taigan ja tundran elinalueena. Ropposen silmämääränä on mahdollisuus »omaehtoiseen nykyaikaistumiseen» sen sijaan, että yhden mallin modernismi – oli se sitten yleiseurooppalaista, stalinistista tai uusliberalistista – kertoisi, miten ihmisenä pitää olla. Etnofuturismin kaltaiset taiteen ja kulttuurin liikkeet ottavat tosissaan

144. Anekdoottina voi muistella esimerkiksi, että niinkin tuhoisa yhdenmu-kaistaja ja teollisen sivilisaation murhaava levittäjä kuin Josif Stalin joi-denkin kuvausten mukaan eli elämänsä tyytyväisimpiä aikoja Jenisei-joen äärellä kalastajana ja metsästäjänä, oppien paikallisilta, tehden itse kalas-tusvälineitään luonnon materiaaleista ja toisinaan unohtaen itsensä viik-kokausiksi saareen risumajaan, niin että edes läheisimmät vallankumous-toverit eivät tieneet, mistä hänet löytää (Montefiore 2007, luvut 35 ja 36). Tarkoittaako tämä, että Leinin sanoin »paha ei ole kenkään ihminen, vaan toinen on heikompi toista?» Tietyssä mielessä kyllä, mutta silti on totta myös, että monet ihmiset tietyissä rooleissaan ja tietyllä hetkellä tahtovat pahaa: tahtovat murhata, nöyryyttää, hallita muita, tuhota luontoa ja niin edelleen.

vähemmistöjen kokemuksen ihmisestä ja luonnosta ilman ulossulkevaa tai puhtauteen pyrkivää kansallisuusaatetta. Täl-
laista globalisaation hetkellä heräävää, kolonialismin jälkeistä
elämän eväiden etsintää siitä, minkä teknologinen maailma ja
teollinen sivilisaatio on jo moneen kertaan tuominut mah-
dottomaksi, voidaan pitää itsellisen kapinallisuuden ja aikalais-
analyysin yhdistelmänä.

Uralilaisia ihmisryhmiä yhdistävät kielen ja luontokoke-
muksen lisäksi historiallisina aaltoina toistuneet sulauttamis-
pyrkimykset ja niitä seuraava jälkikolonialistinen tilanne.
Suomea puhuvat voivat tunnistaa nykyään paineen (indo)eu-
rooppalaistua samaan tapaan kuin muut uralilaiset kansat
paineen venäläistyä. Lisää rikkoja rokkaan tuovat menneet
hankkeet venäläistää Suomea, Venäjän oma monipolvinen
suhde eurooppalaisuuteen, Suomen olletikin mittakaavaltaan
vaatimattomat yritykset eurooppalaistaa sukulaiskansojaan ja
niin edelleen. Nämä erityisesti modernisaatioon liittyvät pai-
neet voidaan ehkä parhaiten tiivistää runollisesti, Esa Kirkko-
pellon (2012) sanoin:

»Moderni aika alkoi hetkellä, jona taivas laskeutui maan pääl-
le. Seurauksena ei ollut tuonpuoleisuuden päättyminen,
maanpäällinen taivas, vaan sen sijaan kaikkien siihen asti tun-
nettujen metafyyssisten sfäärien sekoittuminen: sekaannus tai-
vaan ja maan, transsendenssin ja immanenssin, kuoleman ja
elämän, ikuisuuden ja ajallisuuden, äärettömyyden ja äärelli-
syyden, jumaluuden ja ihmisyyden välillä. Moderni kaotti-
nen asiantila synnytti voimallisen fantasian, joka jatkuu yhä
tänä päivänä. Tuon harhakäsityksen mukaan sfäärien vastak-
kaisuus kumoutuu ihmisessä: moderni porvarillinen subjekti
on kaikkien tunnettujen metafyyssisten vastakkainasettelujen
syy, synteesi ja päämäärä. Siellä missä tuo synteesi ei vielä

vallitse, siellä ihmisen, porvarillisen maailmanvallan, tulee se toteuttaa.»

»Porvarillisen maailmanvallan» tai Pylkön sanoin »maailmanporvarin» elintavan ja maailmankuvan leviäminen on modernisaation kasvot niille ihmisille, jotka ovat eläneet jotenkin muuten¹⁴⁵. Levittämisen tunnistamaton ehto on lisätyö, fossiilinen energia, jota ilman maailmanporvari on aina vaarassa paikallistua, tuntea maan vetovoiman.

Tälläkin hetkellä teollisen sivilisaation energiantarve ja Venäjän »nationalistinen resurssipolitiikka» ovat uralilaisten kansojen¹⁴⁶ todellisuutta. Ropponen vaatii: »Oikeastaan jokaiselle eurooppalaiselle pitäisi säätää pakolliseksi matka Jamaalin Nenetsiaan. Miten hän muuten voisi saada kosketuksen tienooseen, josta energia virtaa hänen olohuoneeseensa, mikä lämmittää hänen talonsa ja autotallinsa»¹⁴⁷. Hän kuvaa Salehardin kaupunkia, jossa Gazpromin »kerrostalon seinän

---

145. Ropponen lainaa virolaista ajattelijaa Uku Masingia, jonka mukaan »standardikeskieurooppalaista» ajattelutapaa leimaa yleisinhimillisyyden kuvelma, jonka mukaan kaikki keskuksissa keksitty tulisi levittää normiksi yli maanpiirin. [Standardikeskieurooppalaisuus] pitää itseään evoluution huippuna, jolla on mielestään oikeus tuhota tai sulauttaa muut kulttuurit itseensä.» (2012, 161.) Kielitieteilijä Benjamin Whorfin kehittämästä standardikeskieurooppalaisen kielipiirin käsitteestä ks. http://en.wikipedia.org/wiki/Standard_Average_European

146. Kuten Ropponen tunnistaa, sana »kansaa» on tässä yhteydessä hankala. Vaikka kansallisuusaate toisinaan on tarjonnut jonkinlaista sijaa ja suojaa pienille kielille ja kulttuureille elää omaan tahtiinsa, on se paljon useammin ollut suurten kansojen lyömäase ja pienillekin sulkeva, puhdistava ja yhdenmukaistava hanke, kuten vaikka nykyhetken Unkarissa. Tässä on melkoinen risikko paikallisille kulttuureille selvitetäväksi. Onko globalisaatio, joka lupaa liittorakenteita ystävä vai vihollinen? Kätkeytyykö siihen suoraa imperialismia kenties hitaampi ja lempeämpi, mutta kuitenkin yhtä vääjäämätön paine sulautua valtakulttuuriin? Entä juuri nationalismi, jonka seuraukset niin monta kertaa tekevät pahaa monimuotoisuudelle?

147. Ropponen 2012, 118–119.

kokoisia mainoksia kävelee jatkuvasti vastaan» ja jonka »puolen Euroopan kokoisissa erämaissa» uskoisi kaasuputkien lomassa olevan tilaa seudun 800 000 porolle. Sekoittuneisuus tulee esiin joka tasolla. Neuvostovalta kuritti ja suoraan murhasi ei-venäläisiä, mutta samalla antoi mahdollisuuden kirjakieleen ja koulutukseen. Energiayhtiöt myrkyttävät maan, mutta samalla takaavat työpaikkoja ja velvoitettuna rahaa kultuurityöhön.

Maailman suurin öljynviejä Venäjä ei ole kovin vieraanvarainen ei-venäläisille väestöilleen. Silti juuri öljyn ja kaasun rohuaminen paljastaa valtakulttuurin heikon kohdan. Se ei ole valtakulttuuria vain tai ensisijaisesti erinomaisuuttaan vaan otettuaan poltettavakseen maan aliset aineet. Polttaminen – fossiilikapitalismi tai fossiilisosialismi – teki valtakulttuurista entistä valtavamman ja ulottuvamman. Tässäkin yleispätevän erikoislaatuisuuden esittäminen voi olla omalaa-tuisen vierauttamisen seurausta. Voittajan varmuudella esitetty yleisinhimillisuus nojaa tietämättään energiaylijäämään, jonka *ainutlaatuisuus* on valtakulttuurin kohtalokkaan hallitsemisen perusta. Kuten Ropposen lainaama kyltti nenetsian Narjan-Marin kaupungista kertoo: »Kiitä Lukoilia Narjan-Marin asukas».

Jos maailmanporvarin yleispätevyys on yleispätevänä esittäytävää erikoisuutta, ja jos energia tunnistetaan yhtenä sen ainutlaatuisista, kaapatuista voimavaroista, päädytään Ropposta seuraten kysymykseen: »Kenties historia ei sittenkään loppunut länsimais-eurooppalaisen kulttuurin yleismaailmallisuuteen ja täydellisyyteen, vaan jatkuu mentaalisen Uralin rinteillä?»¹⁴⁸ Kysymys laajenee koskemaan henkistä elämää laajemminkin. Historian hetki, jona fossiilisten polttoaineiden rooli energiantuotannon ja -kulutuksen katolla

148. Sama, 45.

näyttäytyy ikään kuin uutena, on hyvä hetki tunnistaa kapitalisen itsenäisyyden merkitys:

»Kuitenkin yleiseurooppalainen monologi haperoituu uralilaisuuden kohdalla: esiin nousee ylimielisyyden ja universalismin asemesta moninaisuus ja dialogi. Syrjäinen katse erottaa sekä yksityiskohdat, että kokonaisuuden, ja myös valtakulttuurin kauneusleikatuissa kasvoissa kasvavat syyvät pistävät esiin kirkkaina, vaikka valtakulttuuri ei niitä näe. Reunat ovat syrjäytettyjen ideoiden, käyttämättä jääneen energian, säröjen, hysterial ja hekkuman aluetta, seutua, jossa keskuksen valtavirtaisuus jo väistyy, mutta ei ole vielä muuttunut toisen kulttuurialueen keskuksen valtavirtaisuudeksi. Reunat ovat riippumattomuuden hedelmällistä ryteikköä.»¹⁴⁹

Samalla energian perustavuuden tunnistaminen antaa yhden mahdollisen johtotähten globalisaation, kansallisuuden ja paikallisuuden risukossa suunnistamiseen. Ropponen huomaa: »Enemmän kuin neuvostoideologia tai pakkokollektivismi, kaasunporauksen aloittaminen 1960-luvulla muutti paimentolaiskulttuurin, joka Markku Lehmuskallion sanoin on 'arktinen korkeakulttuuri', paras mahdollinen luonnonolosuhteisiin nähden kehittynyt elämänmuoto»¹⁵⁰. Ei tarvitse yhtyä superlatiiviin »paras» – miksi arktinen korkeakulttuuri ei voisi olla vielä parempi, vaikka omien ehtojensakin puitteissa? – ollakseen samaa mieltä periaatteesta.

Maailmanporvarilla ei ole esittää yhtään esimerkkiä luontoa tuhoamattomasta elintavasta, ekologisesta kestävydestä. Siksi vähemmistön tai alkuperäiskansan näkökulma – esimerkiksi »arktinen korkeakulttuuri» – paljastaa talouskasvu-

149. Sama, 44–45.

150. Sama, 122–122.

keisarin ilman vaatteitaan. Kyse on ryöstötaloudesta, *Raubwirtschaftista*¹⁵¹. Teollinen sivilisaatio ryöstää voimavaroja, ihmisiltä ja luonnolta, mutta esittää ryöstön tulokset omina ansioinaan. Silmänkääntötempun mahdollistaa erityisesti fossiilisten polttoaineiden ryöstö, koska – sanottakoon toiston uhallakin – se on niin suuri saalis, että saa talouden näyttämään itsenäiseltä, ryöstöttömältä.

Ropposen kuvaama uralilainen kulttuurielämä sisältää tyyppillisesti mielen, jossa arki ja mystiikka, järki ja unet, menneisyys ja nykyisyys voivat olla rinnakkain: »on ehdottoman loogista olettaa, että luontouskonto, kristinusko ja tieteellinen maailmankuva eivät ole ristiriidassa, vaan voivat elää symbioosissa, kuten tatit ja koivut komilaisessa korvessa»¹⁵². Tämä piirre voidaan liittää uralilaisten kielten erityispiirteisiin¹⁵³ ja miksei myös metsissä ja tundralla vallitsevaan

---

151. Ryöstötaloudesta ks. tarkemmin Raumolin (1982), joka käsittelle esimerkiksi ryöstötalousanalyysin klassikon Ernst Friedrichin käsityksiä: »Järkevä taloudenpito käyttää luonnonvaroja säästeliäästi, pyrkii parantamaan niiden laatua ja vieläpä lisäämään niiden määrää. Keräilytalous oli järkevän talouden alhaisin aste. Keräilytaloudesta tuli ryöstötaloutta, jos jonkun seudun luonnonvaroja käytettiin niin voimakkaasti, että ne vähenivät.» (1982, 19); »Friedrich tarkasteli myös ihmisten ryöstökäyttöä. Hän tarkoitti tällä riistoa, joka vahingoitti työvoimaa riistämällä työväestöltä esim. oikeuden henkilökohtaiseen vapauteen ja ihmisarvoiseen elämään kuten orjayhteiskunnissa oli tapahtunut. Hän viittasi tässä yhteydessä sotaan eräänä ryöstötalouden muotona. Alkuasukkaita hävittänyt ja jatkuvasti luonnonvaroja tuhoava eurooppalainen kolonialismi oli ollut yhtä suurta ryöstötaloutta.» (1982, 20.) Ryöstötalouden ajatuksen yhdistäminen termodynaamiseen käsitykseen entropiasta antaa hyvin pahaenteisen kokonaiskuvan: »Ryöstötaloutta harjoittava ihminen yksinkertaisti elämän monimuotoisuutta ja tuki luonnossa vaikuttavia entropisia, hajottavia voimia.» (1982, 21.) Esimerkiksi Nicholas Georgescu-Roegenin ja Herman Dalyn kehittämä bioekonomia tai ekologinen taloustiede on pohtinut energian ja entropian yhteyttä talouteen yksityiskohtaisesti, ks. esim. Czech 2009.

152. 2012, 60.

153. Uralilaisia kieliä luonnehtii indoeurooppalaisiin kieliin verrattuna esimerkiksi heikko kieliopillinen hierarkia, nominalismi, kokreettisuus, tapa

luontokokemukseen. Kuten Ropponen Kallistrat Žakovin limitismiä esitellessään toteaa, toisin kuin aristoteelisessa logiikassa edellytetään, metsän ja kylän ja järven ja rannan välillä ei ole selkeää, määriteltävissä olevaa rajaa¹⁵⁴. Nämä maailman alueet vaikuttavat toisiinsa samaan rajoittamattomaan tapaan kuin ihmiskokemuksessa uni ja valve.

Samaa tietä kansallisuuksissakin voidaan nähdä niiden epäalkuperäisyys ja epäpuhtaus. Ropponen kuvaa venäläisyyden syntymistä slaavien, skandinaavien, turkinsukuisten ja lukuisten uralilaisten kansojen törmäillessä ja elässä väliin sotaisasti, väliin rauhallisemmin toistensa kanssa: »Näin Venäjistä kehkeytyi kuin mutageeninen karhu: siitä löytyy kymmenien eri lajien piirteitä, mutta silti se yrittää olla vain karhu»¹⁵⁵. Samankaltainen mutageenisuus ja alkuperäinen monimuotoisuus ja epäpuhtaus löytyy tietenkin enemmän tai vähemmän ja lähempää tai kauempaa kaikista ihmisryhmistä. Eurooppa alkaa antiikin Kreikasta, joka puolestaan onkin paljon velkaa Aasialle, Egyptille ja niin edelleen. Siksi paikallisuus on avoimena epäpuhdasta, eikä oikeastaan asetu yleispätevänä esittyvää keskusta vastaan. Sekä-että-logiikkana se liuottaa ja hapertaa keskuksen oletettua puhtautta ja ykseyttä. Keskustakin on paikallinen, sekä omassa historiallisuudessaan, että juuri erikoisessa vaatimuksessaan, että se ei ole paikallinen, vaan yleispätevä.

---

luoda kuvauksia rinnasteisesti ja onomatopoeettisesti, kieliopillisten sukujen puute, käsitteiden rinnasteisuus, heikko subjektikäsite ja monipuoliset mahdollisuudet passiivisiin tai subjektittomiin ilmauksiin (Ropponen 2012, 161–162). Kielet ja mielet eivät ole esineellisiä, eivät paikallaan pysyviä kappaleita. Siksi niitä ei voi kuvailla ehdottomasti, sinä mitä ne muka ovat. Niitä voidaan vain luonnehtia, vertailla, esittää jonkinlaisina, tietoisina siitä, että kaikki kuvaukset samalla vaikuttavat kielen ja mielen elämään.

154. Sama, 60–61.

155. Sama, 132–133.

Ropponen esittää globalisaatiosta selviämiseksi vähemmistökansoille paikallistasolta alkavaa demokratiaa, joka liittoutuu yhteen vailla arvottavaa keskustaa. Yhteistyö voi rakentua »verkostomaisesti ruohonjuuritasolla, jossa solut viestivät suoraan keskenään»¹⁵⁶:

»Suojautumisen sijasta elinvoimaisempi vaihtoehto voisi olla ketjuuntuminen parveksi. Uralilaisten kansojen kohdalla puhutaan jälkimodernista kansainvälisestä heimoaatteesta. Tällainen aate ei halua määritellä asioita ulossulkemisen avulla, vaan vastakohtat ylittäen: uralilainen on aina sekä suomalainen, että eurooppalainen, sekä udmurtti, että venäläinen. Kun paikallista kokemusta ja perinteitä vaihdetaan yli kansallisuus- ja valtiorajojen, myös pienille uralilaisille kansoille mahdollistuu liittyminen globalisaatioon, ja parhaimmassa tapauksessa yhdistyminen on omalakisista.»¹⁵⁷

Tämän jälkikolonialistisen avoimen paikallisuuden liitos tarkoitustolliseksi kutsuamme merkityksen syntyyn on ilmeinen. Henkisen itsenäisyyden tavoittelu on tarkoituston herättämistä, tunnistamista, sen eloisuuden ottamista päämääräksi. Tarkoituston hengitys on antikolonialistista paitsi sanan täsmällisessä mielessä, sopeutumattomuutena valloittajakulttuuriin, myös siinä laajemmassa mielessä, jonka Ropponen esittää: »Meidät kaikki on kolonisoitu uskomaan, että materialistinen, egoistinen elämäntapa on ainoa mahdollinen, eikä luontoa tarvitse kunnioittaa»¹⁵⁸. Itsenäistyminen luonnon äärelle ei tapahdu ilman itsenäistymistä eurooppalaisista hierarkisista valtarakenteista tai indoeurooppalaisiin

---

156. Sama, 152.

157. Sama, 151.

158. Sama, 28.

kieliin sisältyvästä esineellistävästä ja yksilöivästä taipumuksesta. Ja toisin päin: pienikin tarkoituston murunen elävän luonnon äärellä väräyttää uuden sävyn näihin rakenteisiin, antaa jos vaikka vähäisenkin vapauden.

Toinen omaehtoisuuden esimerkki saadaan Lasse Nordlundilta, joka on käytännössä tutkinut ja harjoittanut omavaraisuutta taigametsän ja pitkän talven olosuhteissa, ensin yksikseen, nykyään perheellisenä. Nordlundille syy omavaraisuuteen on omantunnon vapaus. Toisenvaraisena ei voi loppuun asti vastata omista teoistaan, eikä voi olla varma, etteivät teot ruokkisi fossiilikapitalismin koneistoa. Omavaraisuus antaa laajemmat mahdollisuudet päättää, mitä on valmis tekemään¹⁵⁹ ja avaa laajemmat ajatusmaastot:

»Silloin, kun kehitämme omavaraisuutta, se merkitsee, että tulemme ajatuksellisesti vähemmän riippuvaiseksi vallitsevista ajattelutavoista. Omavaraisuuden harjoittaminen merkitsee laajaa tietämystä ja osaamista, joka ei valu vain yliopistojen ja yritysten omistukseen, vaan voi säilyä ihmisten omissa käsissä.»¹⁶⁰

Omavaraisuuden keskiössä Nordlundilla on työtaloudellisuus, kokemus siitä, mikä kannattaa tehdä, kun käytettävissä on oma työ yhteydessä luonnon kanssa, ilman lisättyä fossiilienergiaa. Teollisen maatalouden madonluvat, joiden mukaan ruokakalorin tuottaminen vaatii kymmeniä fossiilisia kaloreita¹⁶¹, kielivät, että työtaloudellisuus tai tehokkuus

159. Jüngerille (1932) porvarin ja työläisen ero on, että työläinen ei halua paeta elementaarisia voimia mukavuuden nimissä, eikä siksi »ulkoista» elämäntapansa perusteita muualla. Maria Dorffin haastattelema Nordlund sanoo asian näin: »mä halusin saada takaisin kaikki nämä vastualueet, jotka me ollaan delegoitu toisille», Nordlund & Dorff 2008, 53.

160. Nordlund & Dorff 2008, 30.

161. Ks. esim. Pimentel ym. 1973.

lihastyössä on hyvin eri asia kuin fossiilityössä. Nordlund tiivistää:

»Mitä nykyään kutsutaan 'tehokkuudeksi' kuvaa vain ajankäyttöä: jokainen suomalainen traktoriviljelijä elättää 50 henkeä, mutta se tapahtuu energiapanoksella, joka vastaa 1500 työntekijää peltotöissä. Yksi kivikausi-ihminen sentään kykeni itsensä lisäksi pitämään hengissä yksi tai kaksi lajiveriaan.»¹⁶²

Toisin sanoen koneellisen maanviljelyn EROEI on alle yhden. Alkutuotanto onkin alkukulutusta. Ollaan taas yksinkertaisen huomion äärellä:

»Toisin kuin eläinyhteisö, suuryhteiskunta ei välttämättä pitkään aikaan kukistu energian haaskaamiseensa niin kauan kuin se pystyy täyttämään vajettaan tarpeen tullen myös rajojensa ulkopuolelta. Yhteiskuntamme on näin ollen pakostakin kolonialistinen.»¹⁶³

Vielä kerran: energiavajeen täyttäminen on mahdollinen fossiilisten polttoaineiden suuren määrän takia. Määrä nostattaa kaksi yhteiskunnallista harhaa. Ensinnäkin se peittää näkyvistä kolonialismin, talouden ryöstöluonteen. Auton tankkaajalle bensa alkuperällä ei ole väliä, eikä myöskään traktorilla kyntäjälle. Toisekseen se saa ryöstötalouden saavutukset näyttäytymään suorastaan yhteiskunnan ansioina, varsinkin koska teknologiset, tieteelliset, henkiset ja sosiaaliset rakenteet ovat luodut sitä varten. Näiden rakenteiden purkaminen ei ole helppoa:

---

162. Nordlund & Dorff 2008, 13.

163. Sama, 22.

»Isokokoiset ja keskitetyt rakenteet, niin yhteiskunnan infrastruktuurissa, poliittisessa päätöksenteossa kuin tuotannossakin, kiihdyttävät automaattisesti yhä useampien vastaavien rakenteiden syntymistä. [...] Tämän kehityksen muodostelmat ovat rakenteensa johdosta energiatappiollisia, aggressiivisia ja niistä muodostuu luonnolle ongelmallisia pistekuormituksia. Ne ovat olemassa vain periferiansa varassa. Keskitettyjen järjestelmien syntyminen, kuten esimerkiksi siirtyminen heimokulttuurista asteittain valtiolliseen järjestelmään, etenee omalla painollaan. Sen sijaan niiden järjestelmien purkaminen ihmisen päätöksellä on lähes mahdotonta.»¹⁶⁴

Keskittyminen etenee omalla painollaan, kun lisäenergia tai-
vuttaa hierarkisoitumiseen, pyramideihin. Lisäksi voidaan huomata, että keskittymistäipumus ja sen tarttuvuus koskee myös merkitysrakenteita. Keskitetyt ja puhdistetut merkitysjärjestelmät, kuten kielipiilliset kielet, ovat riippuvaisia periferioistaan, niiden merkitysvarannoista. Samalla keskitetty tuotanto ja keskitetyt merkitysjärjestelmät tarvitsevat ja vahvistavat toisiaan.

Aineellisista ja henkisistä vaikeuksista huolimatta Nordlund on ällistytävästi osoittanut, että Pohjois-Karjalan olosuhteissa pystyy elättämään itsensä maanviljelyllä, keräilyllä ja pienimuotoisella kalastuksella niin, että keskimäärin vuodessa kuluu työhön aikaa noin neljä tuntia päivässä ja yhden ihmisen elättämiseen riittää noin viisi aaria maata¹⁶⁵. Ihmetystä lisää, että tässä elämäntavassa Nordlund pitkälti tekee omat työkalunsa, pyydyksensä ja vaatteensa¹⁶⁶. Esimerkiksi

---

164. Sama.

165. Kutkuttavaa on, että neljä tuntia ravinnonhankintatyötä päivässä vastaa osapuulle antropologien käsitystä joidenkin keräilijä-metsästäjien ajan-
käytöstä, ks. esim. Lee & DeVore 1968, Sahlins 1972.

166. Äärimmillään Nordlund käytti rahaa 30–50 euroa vuodessa.

rukki on kokonaan puusta valmistettu. Kokemuksensa perusteella Nordlund on päätenyt siihen, että kotieläinten pito on turhan työlästä.

»Eläintenpito, alkuperäinen poronhoito pois lukien, ei ole välttämättä eduksi energian hankinnassa varsinkaan Pohjolassa, missä pitkä sisäruokintakausi vaatii suuret panokset rehuntekoon. Työpanoksella, joka kuuluu eläinten ylläpitoon, pystyy viljelemällä hankkimaan enemmän ravintoenergiaa kuin syömällä niiden lihaa. Toisaalta villa ja nahka ovat yliveraisia aineita vaatteidentekoon, joiden korvaaminen esim. pellavalla tietää paljon lisätyötä. Eläintenpidon tehokkuutta verrattuna karjattomaan luontaistalouteen verottaa seikka, että eläimet sitovat ja pakottavat työrytmin hyvin säännölliseksi. Se haittaa toisten työkokonaisuuksien optimointia. Luontaistalouden toimivuus riippuu pitkälti sääoloista ja kyvystä ajoittaa työt sopivimpiin hetkiin.»¹⁶⁷

Lainauksessa kuuluvat fossiilikoneelle tyypillisen atomisoinnin ja olosuhteista irrottamisen vastakohtat. Lihastyö luontaistaloudessa muodostaa kokonaisuuksia, joilla on otollisimmat ja jopa ainoat mahdolliset aikansa ja paikkansa. Näiden kokonaisuuksien tunnistaminen, oppiminen ja vaaliminen on työtaloudellista tarkkuutta, jolla on hyvin toisenlaiset ehdot ja toisenlainen järki kuin fossiilikoneen optimoinnilla, joka pyrkii työnjaolliseen, tayloristiseen tehostamiseen, suurten sarjojen ekonomiaan ja niin edelleen. Tehokkuuden ja järkevyyden erilaisuus kertoo, että lihastyö ja fossiilityö ovat kokemuksellisesti ja kokonaisuuksina eri asioita, vaikka niillä on leikkauskohtansa. Lihasarjki on yhtä, fossiilijärki toista. Erilaisuutta havainnollistaa Nordlundin huomio:

---

167. Nordlund & Dorff 2008, 32.

»Todelliseen 'tehokkuuteen' pystyvät vain teknisesti verrattain yksinkertaiset välineet, kuten vanhanaikainen rukki tai (puu)-lappio. Mitä vähemmän rautaa ne sisältävät, sitä parempi.»¹⁶⁸

Kokonaisuuksien hallinnan vaikeus ilmenee esimerkiksi Nordlundin pahoittelemassa seikassa, miten vaikeaa on muuttaa fossiilitalouteen sitoutunut maatila luontaistalouden maatilaksi. Fossiilimaatilan pitäisi saada sekä rahalliset menonsa että tulonsa laskemaan samaa tahtia, mikä erityisesti velkaisessa nykytilanteessa ei ole helppoa. Ehkä tämä kertoo laajemmastakin ongelmasta. Rahatalouden oma elämä »reaalitaloudesta» ja työstä riippumatta on luonut tilanteen, jossa velka pitää niin julkisia kuin yksityisiäkin talouksia vaihtoehdottomassa tilanteessa. Joka tapauksessa pelkkä tahto irtautua ei riitä. Vaikka joku haluaisikin seurata Nordlundin esimerkkiä, se ei ole helppoa, koska ei riitä tuntea hänen yksittäisiä työtapojaan, vaan myös niiden syyt ja yhteydet toisiinsa:

»Moni ajattelee, että 'joo, Lasse tekee nyt näin, niin tehdään itse samalla tavalla niin se asia lutviutuu', mutta kun minun pitää tehdä 50 asiaa samaan aikaan. Kokonaisuuksia ei voi muuttaa kestävästi pala kerrallaan -periaatteella. Jos ei hahmota ruuanhankintaseikkojen, henkisen hyvinvoinnin, sosiaalisen elämän sekä fyysisen kehon välisiä yhteyksiä, muutospyrkimyksestä tulee raskas ja se kuihtuu.»¹⁶⁹

Lihastyöllä toimivalla luontaistaloudella on omat kokonaisuutensa, siis omat tarkoitustonsa. Merkitykset liikkuvat ai-neellisen, sosiaalisen ja henkisen välillä toisiinsa vaikuttaen.

---

168. Sama, 14.

169. Sama, 30.

Nordlund toivoo oman esimerkkinsä myös tarttuvan. Tulevaisuuden vaihtoehtoina hän näkee yhteiskunnan hajoamisen tai hajauttamisen. Yhteiskunta voi hajota sen aineellisen ja energiaperustan murtumiseen, mikä merkitsee enemmän tai vähemmän väkivaltaista siirtymää. Toisaalta »puolihallitusti ja luonnetta kysyvästi» hajauttamalla siirtymää voidaan pehmentää:

»Kulutusyhteiskunnasta perääntyminen on pohjimmiltaan varsin lempeä toimintamuoto, joka on moraalisesti helposti perusteltavissa ja sosiaalisesti melko suvaittu. Näin se on vaikeista poluista helpoimpia, joita voimme kulkea ihmisinä, jotka kantavat kulttuuri- ja arvosidonnaisuuttamme mukanaamme.»¹⁷⁰

Kokonaisuuksien ymmärtäminen vaatii monialaisuutta, monien erilaisten käytännön- ja ajattelutaitojen hallintaa. Monialaisuus on myös itsessään tavoiteltavaa, koska se vähentää riippuvaisuuksia synnyttävää erikoistumista. Samalla tarvitaan kokeellisuutta ja pragmaattisuutta. Kokeellista käytäntöjen luomista tarvitaan, sillä perinteisten taitojen ylisukupolviin siirtyminen on pahasti katkennut. Perinteisiä tapoja on lisäksi koeteltava, koska perinne ei uudessa tilanteessa välttämättä sisällä kaikkea tarvittavaa, eikä muutenkaan ole absoluuttinen: »koska ei se mitä ennen oli oo välttämättä niin viisasta»¹⁷¹. Nordlund on esimerkiksi keksinyt aiemmin tuntemattoman tavan säilyttää marjoja ilman sokeria tai sterilointia¹⁷². Samoin ilmastonmuutos voi Nordlundin mukaan vaatia viljelijältä jo pianikin valpasta ja liikkuvaa mieltä, jotta ei jumiuduta toimimattomiin oletuksiin. Vaikka Nordlund

---

170. Sama, 53.

171. Sama, 30.

172. Sama, 60–63.

vitsaileekin aikoneensa »ei takaisin luontoon vaan takaisin luolaan», hän ei perheineen tavoittele kuviteltua mennyttä onnelaa, vaan koettelee aikaan ja paikkaan sopivaa luontais-taloutta. Huomio on tulevassa ja huomio on yhteiskunnassa, sen ehdoissa, Nordlundin sanoin elämänperustassa, jolle fossiilitalous on sokeuttanut.

Näiden esimerkkien itsellisyys ei ole minäkeskeisyyttä. Päinvastoin. Monet uralilaiset ja itämaiset perinteet, Nordlund, Snyder, Stoekl, Weil ja Bataille ovat yhtä mieltä eräästä keskeisestä seikasta: suuri este vapautumiselle on ihmisen *ego*. Snyderiläisen buddhalaisen bioregionalismin ja Weilin uhrautuvan hereilläolemisen mystiikan yhteinen ansio on harjaantumisen korostaminen. Irtautuminen hierarkkisista »itsestäänselvyyksistä» ja ei-kasvuhakuiseen energian käyttöön juurtuminen vaativat aikaa ja taitoa, samoin kuin tekojen tunnistaminen seurauksiltaan, myötätunto ja ylipäätään alueellisen kokonaisuuden osallistujana eläminen. Zenin tapaan perinteet voivat olla poikkeuksellisen tietoisia omasta takuuttomuudestaan. Valaistumisesta tai vapautumisesta ei ole takeita, on vain tiettyjä perinteitä ja niitä ylläpitäviä opettajia, joiden ohjauksessa sinnikkään harjoittamisen on usein havaittu toimivan.

Takuuttomuus ja mitä perinteisimmänkin perinteen pohjattomuus ovat tarkoituston syntyä pyytävän käytännön piirteitä. Niin raivokkaan tämänpuoleinen ja ateleologinen kuin Bataillen yleisen talouden teoria onkin, se sisältää häivähdyksen transsendenttia. Erityisesti pyrkimys luoda ja teoretisoida suvereeni kokemus kaiuttaa ajatusta kyseenalaistamattomasta ja puhtaasta tavalla, joka ei voi olla tämänpuoleinen. Bataille koettaa nostaa suvereenin, kerta kaikkiaan palvelemattoman, erilleen kaikesta muusta, ja vieläpä niin, että suvereeni toimii myyttisesti uuden sitovan

ja velvoittavan yhteisöllisyyden muodostajana. Erityisesti mystisissä kirjoituksissa, joissa Bataille esimerkiksi etsii suvereenia kokemusta tietoisesta kuolemasta, hän käsittelee palvelemattomuuden ilmiötä ikään kuin kaiken tavanomaisen tuolla puolen olevana, mutta kuitenkin olevana oliona. Tämä suvereenin irrallisuus tekee siitä transsendentin sukulaisen pikemmin kuin heterogeenisen aineksen raja-arvon tai äärimmäisyyden.

Vastaavasti tuotantokoneen mitan ja palveluksen maailman kohtelemisen oliona pikemmin kuin eriaineksisen maailman toisena ääripäänä, jäävuoren huippuna, tuntuu ottavan vastustajan propagandan liian vakavasti. Ikään kuin Bataille uskoisi, että homogeeninen maailma on kokonaan puhdistettavissa ala-aineesta ja suvereniteetista, ikään kuin kapitalistinen tuotantokone todella pystyisi luomaan täydellisen itseidenttisiä ja palvelevia yksilöitä. Ehkä tässäkin näkyy jälleen öljyn ainutlaatuisuus: jatkuvan kasvun, vuosi vuodelta lisääntyvän työn nihiloiva voima näyttää juuri kasvamisensa ansiosta pystyvän saavuttamaan pakonopeuden ja puhtaan ääripisteen, jossa homogeenisuus on taattu.

Tätä vastoin ala-aineellinen takuuttomuus ja pohjattomuus tarkoittaa, että homogeeninen ei koskaan saa ravisteltua kaikkea ala-ainetta itsestään eikä heterogeeninen koskaan ole turvassa homogenisoinnilta. Yhteisöllisten harjoituksellisten käytäntöjen tragedia on, että homogeeninen ja heterogeeninen esiintyvät yhdessä, että suvereeni ja palveleva toteutuvat samassa kokemuksessa ja teossa. Suvereeni ei koskaan ole tyystin palvelematta eikä palveleva ole koskaan täysin vailla suvereniteettia. Tämä sekoittuneisuus ei tarkoita ylevän (oikean käden) ja alhaisen (vasemman käden) pyhien liukumista toisiinsa, vaan alueellisen epäpuhtauden »vaakasuoruutta». Ero suvereenien ja palvelevien

ainesten välillä kulkee kokemusten ja tekojen sisällä, ei kokemusten ja tekojen välillä. Vaakasuora sekoittuneisuus on syy siihen, että alueellisten perinteiden synnyttäminen voi mennä myös pahasti pieleen. Tuloksena voi olla esimerkiksi vierasvihamielistä patriotismia tai nationalismia, jos tarkoituston monikeskisyyttä ja -syntyisyyttä ei saada riittäväällä tavalla elämään tai jos klassinen »ulkoinen uhka» onnistuu mobilisoimaan kaikki voimat yhteen polttopisteeseen.

Öljyn juhla-aterian jälkeen ei seuraa paluuta luontoon, jossa paikan henki lempeästi mutta päättäväisesti ohjaa yhteisölliset käytännöt tasapainoon ympäristön kanssa. Tasapaino on aina rikki, yhteisöt ovat aina ristiriitaisia, ihminen on aina rajallinen. Salaisuus on siinä, että näiden seikkojen kanssa voidaan elää ilman jatkuvan lisätyön tuottamaa näkymää irtautumisesta. Salaisuus myös siinä mielessä, että toisin kuin naftistista näyttää, tuon elämän voiminen syntyy myös neuvoteltuna ja tekemällä tehtynä, ei pelkästään vahingossa tai tarkoituksetta.

Pyhyiden siemeniä ja paikallisia käytäntöjä voidaan löytää saunan tapaisista vanhoista perinteistä. Kuitenkaan pyhää, sen jumalia ja nimiä ei voi yksilöllisesti valita. Yhtäältä pyhän kokemus ei ole liberaali, toisaalta sitä ei voi totalitaristisesti pakottaa. Pyhä on tuottamaton ja vallitseva. Tarkoitustojen fokaalisissa kasaantumissa voi olla tai olla olematta riittävästi voimaa jumalallisen kutsumiseen ja asettumiseen, mutta tämä voi tapahtua vasta ihmisen asettumisen jälkeen, vasta kun poikkeustilanteen kaskeama ja harjoittamisen kompositoima maa alkaa itää elämäkäytäntöjä, jotka muuttavat eiminkään nihilistisen yksilökokemuksen perustattomaksi perustakseen. Tämä hetki ei sijaitse tulevaisuudessa, vaan tarkoitustot ovat jo elossa, ne koettelevat jo meitä tiedostamatta ja ilmeisesti.

Öljynkäytön kasvun loppu ja alkava vajeneminen ovat uuden poikkeustilanteen käsilläoleva hetki. Paikka on muuttunut, bioalue liikkeessä. Hiili ei ole maankuoressa vaan ilmassa. Ala-aine vaikuttaa uudella tavalla. Maa muuttuu muuksi, meret ja myrskyt nousevat, vesi ottaa uusia uria. Askel on tunnistaa elävin varpain mikä on hyvää, antaa sen kasvaa ja antautua koetellen sen koeteltavaksi.

Tässä tilanteessa tarkoitustot eivät voi olla täsmällisesti ottaen samat kuin ne joskus ovat olleet, eikä jälkiteollinen elämänmuoto voi palata jälkiään pitkin esiteolliseksi, sillä nuo polut ovat joko kasvaneet umpeen tai laventuneet moottori-teiksi. Sen sijaan tarkoitustoinen elämänmuoto on mahdollista luoda uudelleen toisin. Poikkeustilassa se syntyy olletikin ensin poikkeamana, mutaationa ja törmäyksenä eletävään alueeseen. Tarkoitustoinen elämä ei ole vaihtoehto eikä velvollisuus, mutta toivottavasti se on kohtalokas. Pohjakosketus ja maahansyöksy tarkoitustoon ovat mahdollisia siinä missä rauhallisemmatkin kehityskulut, eivätkä nämä ole toisiaan poisulkevia. Tarkoitustojen muodostuminen tarvitsee sekä kriisi-hetkiä että pitkiä aikoja kehittyäkseen. Samalla tapaa ala-aine opitaan yhtäältä tuntemaan yllätyksellisenä ja äkkiarvaamatomana, toisaalta ylimuistoisena pohjattomana pohjana, joka edeltää siihen luottavaa yhteisöä.

PIENI NAFTOLOGINEN SANASTO

ala-aine

→ pohjamaterialistisesti ymmärretty aine, joka ei alkuaineiden tavoin ole laskettavissa tai tieteellisesti ymmärrettävissä. Ala-aineen olemistapaa saatetaan ymmärtää → syntyiedolla tai → sisäisen kokemuksen kautta saadulla ei-tiedolla, mutta näilläkään sitä ei hallita. Ala-aine on → alueellisuuden materialistinen perusta.

alueellisuus

aikapaikka, jossa → fokaalisuus mahdollistuu ja jonka fokaalisuus mahdollistaa. Aluetta tässä merkityksessä leimallistaa yliyksilöllisyys, ylisukupolvisuus, paikallinen ainutkertaisuus ja → syntyiedon läsnäolo.

bioregionalismi

näkemyks, jossa korostetaan jonkin maantieteellisesti ja ekologisesti tunnistettavissa olevan luonnon alueen aineellista ja usein myös henkistä merkitystä paitsi sen eliöstölle, myös inhimilliselle kulttuurille, tiedolle ja toimintatavoille.

ei-mikään

→

eriyttäminen/eristäminen

Freudin käyttämä termi *Isolierung*, jonka voidaan tulkita tarkoittavan sellaista torjunnan alalajia, jossa torjuttava asia lausutaan julki niin, että julkilausumalla ei ole seurauksia, joita yleensä on tunnustetuilla tosiasioilla.

EROEI – (energy return on energy investment)

»energiavoitto verrattuna energiainvestointiin», lukuarvo saadaan jakamalla energiantuotannossa saadun energian määrä tuotantoon käytetyllä energiamäärällä.

fokaalisuus – (Borgmann; *focal things and practices*)

merkityksellistävä kokemuksellinen energian sija, voimapaikka. Fokaalisuudet voivat olla esimerkiksi ilmiöitä, paikkoja tai olentoja. Fokaalisuuden kokemus ei ole universaali, ja se edellyttää → ala-aineellista ja/tai yhteisöllistä sidosta.

fossiilikapitalismi – (Altvater; *Fossilismus, fossil capitalism*)

pääoman ja fossiilisten polttoaineiden liiton mahdollistama 1800-luvun loppupuolella kehittynyt tuotanto- ja yhteiskuntamuoto, jonka resurssit riittävät → fossiilikoneen käynnistämiseen. Fossiilikapitalismin taustaideologiat ovat luonteenomaisesti → naftistisia.

fossiilikone

→ fossiilikapitalismin tuotantomuodon perusrakenne, joka on täysin riippuvainen siihen syötetyistä fossiilisista polttoaineista. Kone on edustava esimerkki → rajatusta taloudesta; se on rajatun talouden muoto, jossa esineiden ja yksilöiden erotteleminen ja yhdenmukaistaminen tehdään fossiilisten polttoaineiden työllä.

homogeeninen – (Bataille; *homogénéité*)

mikä tahansa kokemuksen laatu tai ala, pyrkimys tai sen lopputulos, joka yksiaineistaa, vähentää sisäistä ja keski-

näistä moninaisuutta, pyrkii rajaamaan, hallitsemaan, niukentamaan ja puhdistamaan. → Rajatun talouden periaate. Homogeeninen ei ole heterogeenisen symmetrinen vastakohta, vaan homogeeniset ja heterogeeniset prosessit ja taipumukset voivat myös sekoittua, esimerkiksi väkivaltaisissa teoissa.

heterogeeninen – (Bataille; *hétérogénéité*)

mikä tahansa kokemuksen laatu tai ala, pyrkimys tai sen lopputulos, jolle on tyypillistä monentaa, hajauttaa, häiritä ja tuhota rajattuja ja tarkkarajaisia rakenteita. Heterogeeninen voima on niin ikään sisäisesti jännitteistä, liikkuvaa ja se näyttäytyy → rajatun talouden näkökulmasta kaoottisena. → Suvereeni käyttää heterogeenistä voimaa ja saa siitä voimansa. Heterogeenisen hallitseminen ei ole mahdollista sen muuttumatta homogeeniseksi, sen sijaan se voi → vallita.

jälkikestävyys – (Stoekl; *post-sustainability*)

ekologinen kestävyys (eng. *sustainability*, suomeksi usein myös »kestävä kehitys») on määritelty sellaisen toiminnan ominaisuudeksi, joka ei uhkaa luonnon monimuotoisuutta tai uusiutumista; tätä taustaa vasten jälkikestävyys tarkoittaa näkökulmaa, jossa kestävyyttä ei ajatella laskelmoitavien resurssien nimissä, vaan esimerkiksi niin, että (ekologinen) kestävyys on oheisseuraus (kokemuksellisesta) tuhlauvaisuudesta.

kohtalo – (Heidegger; *Dasein*)

merkitsee sitä elämäkokonaisuutta ja eksistentiaalista → alueellisuuden ihmisosaista kohtaa, jossa voidaan tuntea ja tunnistaa ihmistä suurempia ja ei-ihmisperäisiä voimia kuten kohtalo, oleminen ja rajallisuus.

naftologia

filosofian osa-alue, joka tarkastelee fossiilisten polttoaineiden, erityisesti öljyn, laajamittaisen käytön inhimilliselle elämälle ja kokemukselle aiheuttamia seurauksia.

naftismi

mikä tahansa ajatussuunta, jossa uskotaan yleispäteviksi ja pysyviksi ilmiöitä, jotka ovat tosiasiaassa seurausta fossiilisten polttoaineiden, erityisesti öljyn, laajamittaisesta käytöstä.

nihilismi

merkityksettömyyden, välinpitämättömyyden ja yhdentekeyyden kohoaminen hallitsevaksi arvoksi. Ideologiana korostaa kaiken keskinäistä vaihdettavuutta sekä korvattavuutta ja rakenteellisesti vähentää ainutkertaisuuden, erityisyyden ja pyhyiden kokemuksia. Nihilisti pitää → ei-mitään merkityksen negaationa ja elämän yhdentekeyyden symbolina.

pohjamaterialismi – (Bataille; *le bas matérialisme*)

gnostilaisperäinen käsitys materiasta aktiivisena ei-inhimillisenä toimijana, jolla on omia ihmistiedolla käsittämättömiä voimia ja vaikuttamisen tapoja. Pohjamaterialistinen lähtökohta on antirealistinen, eikä se tunnusta objektin ja subjektin, henkisen ja materiaalisen kahtiajakojen ensisijaisuutta.

rajattu talous – (Bataille; *économie restreinte*)

mikä tahansa vaihdannan järjestelmä, jonka piirteitä ovat ennakoitavuus, tarkoitushakuisuus, määriteltävyys, ihmiskeskeisyys ja palvelevuus. Rajatut taloudet ovat viime kädessä → yleisen talouden erityistapauksia ja poikkeamia siitä.

suvereeni

itsemääritykseen ja palvelemattomaan olemiseen kykenevä alistamaton taho.

syntytieto

tiedon laji, joka koskee yhteen kietoutuvien käytäntöjen kokonaisuuksien aineellisia ja henkisiä ehtoja, ilmenee esimerkiksi i) toimintana, ajatteluna ja esineistönä, jossa eroa

estetiikan ja funktionaalisuuden välillä ei ole, ja ii) tabujen kaltaisina rajoitteina ja kieltoina, joille ei ole yksinomaisen rationaalista perustelua.

tarkoitusto

kutakuinkin yhtäaikaisesti syntyvä ja kuihtuva joukko toisistaan ei-kausalisesti riippuvaisia merkityskeskittymiä, tarkoituksia.

titanismi – (Jünger)

Jünger nimeää kreikkalaisen taruston mukaisesti titaaniseksi ne aikakautemme pyrkimykset, jotka eivät tunnusta rajoja, vaan muokkaavat maailmaa ohi ihmisten tai jumalten päämäärien kohti yhä täydellisempää voimistumista.

työläinen – (Jünger; *der Arbeiter*)

työläinen on Jüngerille 1900-lukua luonnehtiva hahmo (*die Gestalt*), jota ei marxilaiseen tapaan määrittele yhteiskuntaluokka, vaan välitön suhde elämän ja kuoleman alkuvoimiin ja maailman kohtaaminen työpajana (*der Werkstatt*), jossa kaikki on muokattavissa ja keskeneräistä, jolloin työläinen → titaaniseen tapaan luo uutta ja tuhoaa vanhaa.

yleinen talous – (Bataille; *économie générale*)

ts. aurinkotalous, joka voi pitää sisällään monia rajattuja talouksia olematta niistä riippuvainen. Yleisen talouden näkökulma perustuu viime kädessä auringon valtavalle energiatuotannolle, jolloin pääasiallinen taloudenpidon haaste on, miten kaikki ylijäävä energia ja sen ottamat muodot saadaan tuhlattua. Yleinen talous ei ole rajatun talouden symmetrinen vastakohta, sillä rajattuja talouksia voidaan tarkastella yleisen talouden näkökulmasta ja rajatut taloudet ovat aina tavalla tai toisella riippuvaisia auringon tuhlauksesta, jonka ne pelkistävät usein erilaisiksi laskettaviksi resursseiksi. Yleinen talous on luonteeltaan → heterogeeninen ja → vallitseva.

vallitseminen – (/hallitseminen)

vallitsevuus on tietyn alueen ehtojen ehdottomuutta ja niiden keskinäistä leikkiä. Vallitsevia ehtoja ovat esimerkiksi vuodenvieraus, ihmisosan rajallisuus ja → ala-aine. Hallitsevia sen sijaan ovat tekijät, jotka tahdolla ja tarkoituksella valtaavat ja määrittelevät esimerkiksi tietyn alueen ominaisuuksia, kokemuksen alueita tai käyttävät suoraa poliittista valtaa.

vierauttaminen

asioiden liittäminen yhteen sillä erityisellä tavalla, että ne pyritään pitämään erillään toisistaan (esimerkiksi tuotanto ja kulutus kapitalistisessa talousjärjestelmässä). Kokemuksellisesti aktiivinen lähellä pidettävän vieraaksi tekeminen.

öljyhuippu – (*peak oil*)

määrällisesti suurimman öljyntuotannon ajankohta.

KIRJALLISUUS

- ADORNO, THEODOR & HORKHEIMER, MAX, *Valistuksen dialektiikka*. Suom. Veikko Pietilä. Vastapaino, Tampere 2008.
- ALTVATER, ELMAR, The Social and Natural Environment of Fossil Capitalism. *Socialist Register* 2007, vol. 43.
- BADIOU, ALAIN, *Filosofian puolesta. Kaksi manifestia*. Suom. Lauri Pekonen, Janne Porttikivi ja Anna Tuomikoski. Tutkijaliitto, Helsinki 2012.
- BATAILLE, GEORGES, La Guerre. Teoksessa *Œuvres complètes VII*. Gallimard, Paris 1976, 251–259.
- BATAILLE, GEORGES, *La Part maudite*. Teoksessa *Œuvres complètes VII*. Gallimard, Paris 1976, 17–137.
- BATAILLE, GEORGES, *Lettres à Roger Caillois*. Toim. J.-P. Le Bouler. Folle Avoine, Paris 1987.
- BATAILLE, GEORGES, Le Bas matérialisme et la gnose. Teoksessa *Œuvres complètes I*. Gallimard, Paris 1970 (1930), 220–26.
- BATAILLE, GEORGES, Le Gros orteil. Teoksessa *Œuvres complètes I*. Gallimard, Paris 1970 (1929), 200–204.
- BATAILLE, GEORGES, Fasismien psykologinen rakenne (La structure psychologique du fascisme, 1933). Teoksessa *Noidan oppipoika: Kirjoituksia 1920-luvulta 1950-luvulle*. Suom. Tiina Arppe. Gaudeamus, Helsinki 1998, 95–128.
- BATAILLE, GEORGES, Ystävyys (*L'amitié*). Teoksessa *Noidan oppipoika: Kirjoituksia 1920-luvulta 1950-luvulle*. Suom. Tiina Arppe. Gaudeamus, Helsinki 1998, 199–217.

- BEARDSWORTH, RICHARD, Editorial. *Tekhnema. Journal of Philosophy and Technology*. Vol. 5 1999. <http://tekhnama.free.fr/5editorial.html>.
- BORGMANN, ALBERT, *Technology and the Character of Contemporary Life*. University of Chicago Press, Chicago 1984.
- CASTRO, FIDEL & RAMONET, IGNACIO, *My Life*. Penguin, London 2008.
- CLARK, WILLIAM R., *Petrodollar Warfare. Oil, Iraq and the Future of the Dollar*. New Society Publishers, Gabriola Island 2005.
- CLASTRES, PIERRE, *Society Against State. Essays in Political Anthropology*. Zone Books, New York 1988.
- CZECH, BRIAN, Ecological economics. Teoksessa *Encyclopaedia of Life Support Systems*. UNESCO-EOLSS Publishers, Oxford 2009. http://steadystate.org/wp-content/uploads/Czech_Ecological_Economics.pdf
- DIAMOND, JARED, *Guns, Germs and Steel. The Fates of Human Societies*. W.W. Norton, New York 1997.
- DREYFUS, HUBERT, Heidegger on the Connection between Nihilism, Art, Technology, and Politics. Teoksessa *The Cambridge Companion to Heidegger*. Toim. C. Guignon. Cambridge University Press, Cambridge 1993.
- GAGNON, NATHAN, HALL, CHARLES & BRINKER, LYSIE, Preliminary Investigation of Energy Return of Energy Invested for Global Oil and Gas Production. *Energies*. Vol. 2, 3/2009, 490–503.
- GRAEBER, DAVID, Of Flying Cars and the Declining Rate of Profit. *The Baffler*, 19/2012.
- GRAEBER, DAVID, *Revolutions in Reverse*. Autonomedia, New York 2011.
- GRAEBER, DAVID, *Direct Action. An Ethnography*. AK Press, Edinburgh 2009.
- GRONOW, JUKKA & NORO, ARTO & TÖTTÖ, PERTTI, *Sosiologian klassikot*. Gaudeamus, Helsinki 1996.
- HARTMANN, THOM, *The Last Hours of Ancient Sunlight*. Three Rivers Press, New York 2004.

- HEIDEGGER, MARTIN, Über die »Linie«. Teoksessa *Gesamtausgabe IX*. Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 1976.
- HEIDEGGER, MARTIN, *Zollikoner Seminare*. Toim. Medard Boss. Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 1987.
- HEIDEGGER, MARTIN, *Logik als die Frage nach dem Wesen der Sprache* (1934). Teoksessa *Gesamtausgabe 38*. Toim. G. Seubold. Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 1998.
- HEIDEGGER, MARTIN, Tekniikan kysyminen (*Frage nach der Technik*, 1953). Teoksessa *Esitelmiä ja kirjoituksia II*. Suom. Vesa Jaaksi. *niin & näin* -kirjat, Tampere 2007.
- HEIDEGGER, MARTIN, *Mitä on metafysiikka?* (Was ist Metaphysik?, 1929/1949). Suom. Antti Salminen. *niin & näin* -kirjat, Tampere 2010.
- HÖÖK, MIKAEL & ALEKLETT, KJELL, A Decline Rate Study of Norwegian Oil Production. *Energy Policy* 36 (2008), 4262–4271.
- JÜNGER, ERNST, Totaalinen mobilisaatio (*Die Totale Mobilmachung*, 1931). Suom. Antti Salminen & Tere Vadén. *niin & näin* 2/2012, 13–21.
- JÜNGER, ERNST, *Der Arbeiter: Herrschaft und Gestalt* (1932). Klett-Cotta, Stuttgart 2007.
- JÜNGER, ERNST, *Marmorijyrkänteillä* (Auf den Marmorklippen, 1939). Suom. Saul Boman. Uuni, Kustavi 2006.
- JÜNGER, ERNST, *Über die Linie*. Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 1950.
- KAHN, CHARLES H., *The Art and Thought of Heraclitus. A New Arrangement and Translation of the Fragments with Literary and Philosophical Commentary*. Cambridge University Press, Cambridge 1979.
- KAIHOVAARA, RIIKKA, *Riippumaton puutarha. Teollisen ruoantuotannon romahdus ja permakulttuurin perusteet*. Visio, Helsinki 2012.
- KIRKKOPELTO, ESA, Tilapäiset absoluutit. Yleistetyntropomorfismin toinen manifesti. Marraskuu 2012. <http://www.toisissatiloissa.net/>

- KITTLER, FRIEDRICH ADOLF, The Flower of the Elite Troops. *Body and Society*. Vol. 9, 4/2003, 169–189.
- KLEIN, NAOMI, *Tuhokapitalismin nousu*. WSOY, Helsinki 2008.
- KVALØY, SIGMUND, Complexity and Time. Breaking the Pyramid's Reign. *Resurgence*, Vol. 106 September/October 1984.
- LAND, NICK, *The Thirst for Annihilation. Georges Bataille and Virulent Nihilism (An Essay on Atheistic Religion)*. Routledge, London 1992.
- LAND, NICK, *Fanged Noumena. Collected Writings 1987–2007*. Toim. Robin Mackay & Ray Brassier. Urbanomic, Edinburgh 2011.
- LAPPI-SEPPÄLÄ, SAKARI, *Haudat Dneprin varrella*. Aa-kirjapaino, Helsinki 1945.
- LEE, RICHARD B. & LEVORE, IRVEN, *Man the Hunter*. Aldine, London 1968.
- LINKOLA, PENTTI, *Voisiko elämä voittaa. Ja millä ehdoilla*. Tammi, Helsinki 2004.
- MADDISON, ANGUS, *Contours of the World Economy 1-2030 AD*. Oxford University Press, Oxford 2007.
- MARX, KARL, *Vuosien 1857–1858 taloudelliset käsikirjoitukset* (Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie, 1858). Suom. Antero Tiusanen. *Teokset 1–2*. Progress, Moskva 1986.
- MITCHELL, TIMOTHY, *Carbon Democracy*. Verso, London 2011.
- MONTEFIORE, SIMON SEBAG, *Nuori Stalin*. Suom. Pekka Hyrkäs. WSOY, Helsinki 2008.
- MURPHY, D.J. & HALL, C.A.S, Year in Review EROI or Energy Return on (Energy) Invested. *Annals of the New York Academy of Sciences* 1185 (2010), 102–118.
- NEGARESTANI, REZA, *Cyclonopedia. Complicity with Anonymous Materials*. Re-press, Melbourne 2008.
- NIETZSCHE, FRIEDRICH, *Sämtliche Werke, Kritische Studienausgabe in 15 Bänden*. Vol 3. Toim. Giorgio Colli ja Mazzino Montinari. de Gruyter, München 1980.
- PARVILAHTI, UNTO, *Terekille ja takaisin. Suomalaisen vapaaehtoisjoukon vaiheita Saksan itärintamalla 1941–43*. Otava, Keuruu 1958.

- PIMENTEL, DAVID ym., Food Production and the Energy Crisis, *Science*, 1973, Vol. 182 No. 4111, 443–449.
- PLATON, *Valtio*. Suomennos Marja Itkonen-Kaila. *Teokset 4*, Toinen painos. Otava, Helsinki 1999.
- PYLKKÖ, PAULI, Merkillisyys ja herrastelu. *niin & näin* 1/2006, 7–15.
- RAUMOLIN, JUSSI, Entropologian kehitys ja kehityksen entropologia. Teoksessa *Energia, kulttuuri ja tulevaisuus*. Toim. Ilmo Massa. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 1982.
- ROPPONEN, VILLE, *Uralilainen ikkuna*. Savukeidas, Turku ja Tampere 2012.
- ROSS, MICHAEL, *The Oil Curse. How Petroleum Wealth Shapes the Development of Nations*. Princeton University Press, Princeton 2012.
- SACHS, JEFFREY & WARNER, ANDREW, Natural Resource Abundance and Economic Growth. Center for International Development and Harvard Institute for International Development. Harvard University Cambridge MA. November 1997.
- SALMINEN, ANTTI, Heidegger ja kysymys ei-mistään. *niin & näin* 4/2010, 67–72.
- SCOTT, JAMES C., *The Art of Not Being Governed. An Anarchist History of Upland Southeast Asia*. Yale University Press, London 2009.
- SMIL, VACLAV, *Global Catastrophes and Trends*, MIT Press, Cambridge MA, 2008.
- SNYDER, GARY, *Erämaan opetus*. Suom. Tero Tähtinen. Savukeidas, Turku 2010.
- STOEKL, ALLAN, *Bataille's Peak. Energy, Religion, and Postsustainability*. University of Minnesota Press, Minneapolis 2007.
- STRAHAN, DAVID, *The Last Oil Shock*. John Murray, London 2008.
- SURYA, MICHEL, *Georges Bataille. An Intellectual Biography*. Käänt. Krzysztof Fijalkowski & Michael Richardson. Verso, London 2002.

- TAMMINEN, JARI-PEKKA, *Verkopalvelujen saatavuus poikkeusoloissa. Diplomityö. Tampereen teknillinen yliopisto, Tampere 2010.*
- TOOZE, ADAM, *The Wages of Destruction. The Making and Breaking of the Nazi Economy.* Penguin, London 2007.
- ULVILA, MARKO & PASANEN, JARNA, *Vihreä uusjako. Fossiilikapitalismista vapauteen.* Like, Helsinki 2010.
- VADÉN, TERE, *Heidegger, Žižek ja vallankumous.* Gaudeamus, Helsinki 2012.
- VADÉN, TERE, *Kaksijalkainen ympäristövallankumous. Pamfletti synnyistä.* Rohkean reunaan, Tampere 2010a.
- VADÉN, TERE, Oil and the Regime of Capitalism. Questions for the Philosophers of the Future. *CTheory*, June, 2010b. <http://www.ctheory.net/articles.aspx?id=658>
- VARTO, JUHA, *Tanssi maailman kanssa. Yksittäisen ontologiaa. niin & näin -kirjat, Tampere 2008.*
- VALKEAPÄÄ, LEENA, *Luonnossa. Vuoropuhelua Nils-Aslak Valkeapään tuotannon kanssa.* Maahenki, Helsinki 2011.
- VICTORIA, BRIAN DAIZEN, *Zen at War.* Toinen täydennetty laitos. Lowman & Littlefield, Lanham 2006.
- VIRILIO, PAUL, *Virilio Live. Selected Interviews.* Toim. John Armitage. Sage, London 2001.
- VIRILIO, PAUL, *Polar Inertia,* Sage, London 1999.
- WEBER, MAX, *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki.* Suom. Timo Kytäjä. WSOY, Helsinki 1990.
- WEIL, SIMONE, The Iliad, or the Poem of Force, *Chicago Review* Vol. 18 No. 2, 1965.
- ZERZAN, JOHN, *Future Primitive.* Autonomedia, New York 1994.
- ŽIŽEK, SLAVOJ, *Less Than Nothing.* Verso, London 2012.
- ŽIŽEK, SLAVOJ, *On Belief.* Routledge, London 2001.
- ŽIŽEK, SLAVOJ, *For They Know Not What They Do.* Verso, London 1991.

KIIITOKSET

Saimme käsikirjoitukseen paljon hyviä kommentteja. Valtaosan otimme parhaamme mukaan huomioon.

Kiitos Elisa Heinämäki, Tapani Kilpeläinen, Ville Lähde, Mikko Peltari, Pasi Takkinen, Jari-Pekka Tamminen ja Jarkko S. Tuusvuori. On sykähdyttävää, että alun perin hyvinkin epämääräinen käsikirjoitus herätti teissä kiinnostusta!

Työn loppuvaiheessa Maria Valkama kävi läpi koko tekstin ajattelevaisesti rivi riviltä, mistä erityiskiitos. Kiitos myös Tatu Tuomiselle ja Tuomas A. Laitiselle mainiosta *Museum of Oblivion* -teoksesta, jonka osasta saimme kansikuvan.

niin & näin -kirjoissa ilmestynyt

1. MIKKO LAHTINEN (toim.), *Henkinen itsenäisyys*
2. MARTIN HEIDEGGER, *Silleen jättäminen*
3. RALPH WALDO EMERSON, *Luonto*
4. PEKKA PASSINMÄKI, *Kaupunki ja ihmisen kodittomuus – Filosofinen analyysi rakentamisesta ja arkkitehtuurista*
5. QUENTIN SKINNER, *Kolmas vapauden käsite*
6. PERTTI AHONEN, *Vireällä mielellä – Ymmärtämisen ja eettisyyden mielialat*
7. JULIEN OFFRAY DE LA METTRIE, *Ihmiskone*
8. T. P. USCHANOV, *Wittgenstein in Finland – A Bibliography 1928–2002*
9. MIKA HANNULA, JUHA SUORANTA & TERE VADÉN, *Otsikko uusiksi – Taiteellisen tutkimuksen suuntaviivat*
10. TOMMI WALLENIUS, *Filosofian toinen – Levinas ja juutalaisuus*
11. DANIEL JUSLENIUS, *Suomen onnettomuus – De Miseriis Fennorum*
12. MICHEL ONFRAY, *Kapinallisen politiikka – Tutkielma vastarinnasta ja taipumattomuudesta*
13. J. J. F. PERANDER, *Yhteiskunta uutena aikana & muita kirjoituksia*
14. JUSSI BACKMAN, *Omaisuus ja elämä – Heidegger ja Aristoteles kreikkalaisen ontologian rajalla*
15. NICCOLÒ MACHIAVELLI, *Castruccio Castracanın elämä*
16. JUKKA PAASTELA (toim.), *Terrorismi – Ilmiön tausta ja aikalaisanalyysjä*
17. LAURI MEHTONEN, *Moderniteetin jäljillä – Tekstejä aistisuudesta, tiedosta ja sivistyksestä*
18. ARTHUR SCHOPENHAUER, *Taito olla ja pysyä oikeassa – Eristinen dialektiikka*
19. JUHA DRUFVA, *Unohdettuja ajatuksia etsimässä*
20. JUHA VARTO & HAKIM ATTAR, *Syvä laulu*
21. JUSSI BACKMAN & MIIKA LUOTO (toim.), *Heidegger – Ajattelun aiheita*
22. KARI VÄYRYNEN, *Ympäristöfilosofian historia – maaäitimyytistä Marxiin*
23. TERE VADÉN, *Karhun nimi – kuusi luentoa luonnosta*
24. GUY HAARSCHER, *Tunnustuksettomuus*
25. JOSÉ ORTEGA Y GASSET, *Ajatuksia tekniikasta*

26. TAPANI KILPELÄINEN (toim.), *Kääntökirja*
– *Kirjoituksia kääntämisen filosofiasta*
27. MARTIN HEIDEGGER, *Tekniikka ja käänne*
28. SIMONE WEIL, *Juurtuminen*
– *Alkusoitto ihmisvelvollisuuksien julistukselle*
29. MIKA HANNULA, *Suomalaisuudesta – Erään sukupolven tarina*
30. FRIEDRICH NIETZSCHE, *Tragedian synty*
31. EDMUND HUSSERL, *Geometrian alkuperä*
– *Johdanto Jacques Derrida*
32. WILLIAM JAMES, *Pragmatismi*
– *Uusi nimi eräille vanhoille ajattelutavoille*
33. TUUKKA TOMPERI & HANNU JUUSO (toim.), *Sokrates koulussa*
– *Itsenäisen ja yhteisöllisen ajattelun edistäminen opetuksessa*
34. JUHA VARTO, *Tanssi maailman kanssa – Yksittäisen ontologiaa*
35. GIORGIO COLLI, *Nietzschen jälkeen – miten tullaan filosofiksi*
36. FJODOR DOSTOJEVSKI, *Talvisia merkintöjä kesän vaikutelmista*
37. MIGUEL DE UNAMUNO, *Traaginen elämäntunto*
38. JOYCE CAROL OATES, *Nyrkkeilystä*
39. MARTIN HEIDEGGER, *Esitelmiä ja kirjoituksia osa II*
40. E. M. CIORAN, *Hajoamisen käsikirja*
41. MARIE-FRANCE DANIEL, LOUISE LAFORTUNE,
RICHARD PALLASCIO & PIERRE SYKES,
Matildan ja Taavetin matemaattiset seikkailut
42. MARIE-FRANCE DANIEL, LOUISE LAFORTUNE,
RICHARD PALLASCIO & PIERRE SYKES,
Matildan ja Taavetin seikkailut tieteen maailmassa
43. OSCAR BRENIFIER, *Keskusteleva opetus*
44. MAUGHN GREGORY, *Filosofiaa lapsille ja nuorille*
45. MARIE-FRANCE DANIEL, LOUISE LAFORTUNE,
RICHARD PALLASCIO & PIERRE SYKES,
Filosofoidaan matematiikasta ja luonnontieteistä
46. JOHN DEWEY, *Taide kokemuksena*
47. PIERRE HADOT, *Mitä on antiikin filosofia?*
48. MARTIN HEIDEGGER, *Mitä on metafysiikka?*
49. ANN MARGARET SHARP, *Nukkesairaala*
50. ANN MARGARET SHARP & LAURANCE JOSEPH SPLITTER,
Kuka minä olen? – Nukkesairaalan opettajanopas
51. SAMI PIHLSTRÖM, *Elämän ongelma – Filosofian eettinen ydin*

52. NORMAND BAILLARGEON, *Älyllisen itsepuolustuksen pikakurssi*
53. BEATE BØRRESEN, BO MALMHETER & TUUKKA TOMPERI, *Ajatellaan yhdessä – taitavan ajattelun työkirja*
54. ROGER-POL DROIT, *Filosofoidaan lasten kanssa*
55. LEENA KURKI & TUUKKA TOMPERI, *Väittely opetusmenetelmänä – Kriittisen ajattelun, argumentaation ja retoriikan taidot käytännössä*
56. LUDWIG WITTGENSTEIN, *Ajatusliikkeitä – Päiväkirjat 1930–1932 & 1936–1937*
57. SIMO KYLLÖNEN, JUHANA LEMETTI, NIKO NOPONEN & MARKKU OKSANEN (toim.), *Kiista yhteismaista – Garrett Hardin ja selviytymisen politiikka*
58. HERBERT MARCUSE, *Taiteen ikuisuus*
59. HEINRICH HEINE, *Romantiikan koulu*
60. MATTHEW B CRAWFORD, *Elämän korjaajat – Kädentaitojen ja käytännöllisen ammattityön ylistys*
61. TAPANI KILPELÄINEN, *Isemurhan filosofia*
62. JULIAN BAGGINI & PETER S. FOSL, *Etiikan pikkujättiläinen*
63. FRIEDRICH HÖLDERLIN, *Teokset*
64. MICHEL DE CERTEAU, *Arkipäivän kekseliäisyys I – Tekemisen tavat*
65. ANTTI SALMINEN & TERE VADÉN, *Energia ja kokemus – Naftologinen essee*

Tilaukset
www.netn.fi/kauppa
niin & näin
 PL 730
 33101 TAMPERE